

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
ΑΠΑΝΤΑ
ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΜΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1988

Δ΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

Η ΕΒΔΟΜΑΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΘΩΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Τὴν ἐσπέραν ταύτην κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ψάλλεται ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς περὶ λύχνων ἀφὰς ὁ Ὅρθρος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Δευτέρας, τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καθ' ἣν ὅλην τελοῦμεν ἑορτὰς εἰς ἀνάμνησιν τῶν σωτηρίων Παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἅτινα ὑπέστη διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ταύτην ἐσπέραν «μνεῖαν ποιούμεθα Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καταρασθείσης καὶ ξηρανθείσης συκῆς». Λαμβάνεται δ' ἀπ' ἀρχῆς Ἰωσήφ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, ὡς τύπος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καθὼς δηλαδὴ ὁ Ἰωσήφ δεινὰ ἔπαθεν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του καὶ τέλος ἐπωλήθη εἰς Ἰσμαηλίτας, οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοσαῦτα μέλλει νὰ πάθῃ ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων, ἀλλὰ μετὰ τὰ πάθῃ καὶ τὰ δεινὰ μέλλει νὰ δοξασθῇ ὡς Βασιλεὺς ὑψιστος τοῦ κόσμου ὅλου σώζων τὸν μετανοοῦντα ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς, ὅπερ ὁμοίως ὑπεδήλου ὁ Ἰωσήφ, ὅστις πωληθεὶς ἐδοξάσθη, καὶ τοὺς ἀδελφούς του ἔσωσεν. Οἱ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὁ ὑψιπέτης μουσουργὸς Κοσμᾶς, συνέθεντο τροπάρια κατανυκτικώτατα καὶ τρυφερά, ἅτινα ἐν ἤχῳ ἀρμόζοντι ψάλλονται ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ταύτης. Ονομάζεται δὲ συνήθως ἡ ἀκολουθία αὕτη ἢ ψαλλομένη κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἐσπέρας Νυμφίος ἐκ τοῦ ἐν ἀρχῇ ψαλλομένου μελωδικοῦ τροπαρίου τοῦ γνωστοῦ εἰς ὅλους: «Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός· καὶ μακάριος ὁ δούλος ὃν εὕρησει γρηγοροῦντα, ἀνάξιος δὲ πάλιν ὃν εὕρησει ῥαθυμοῦντα. Βλέπε οὖν, ψυχὴ μου, μὴ τῷ ὑπνῷ κατενεχθῆς, ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς καὶ τῆς βασιλείας ἔξω κλεισθῆς. Ἀλλὰ ἀνάνηψον κρᾶζουσα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς». Κατανυκτικώτατον εἶναι ἐπίσης

συντομώτατον τροπάριον, ὅπερ περὶ τὸ τέλος ψάλλεται εἰς μουσικώτατον ἤχον, τὸ ἐξῆς: «Τὸν νυμφῶνά σου βλέπω, Σωτὴρ μου κεκοσμημένον, καὶ ἔνδυμα οὐκ ἔχω, ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ. Λάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς, φωτοδότα, καὶ σῶσόν με». Ἐν γένει δὲ ὅλα τὰ τροπάρια εἶναι

ἀμιμήτου καλλονῆς καὶ μελωδίας, καὶ συνιστῶμεν νὰ προσέξωσιν οἱ φιλόχριστοι ἀναγνῶσται ὄχι διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν ὀμμάτων τῆς ψυχῆς ἐν καθαρῷ τῷ συνειδότη.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΙΤΗ

Τὴν ἑσπέραν ταύτην ψάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Ὅρθρος τῆς αὐριον, καθ' ἣν «τῆς τῶν δέκα παρθένων παραβολῆς τῆς ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου μνεῖαν ποιούμεθα». Ἡ ὠραία καὶ ποιητικὴ αὕτη παραβολὴ εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ Ματθαίου. Ἐκ τῶν δέκα προσκεκλημένων παρθένων αἱ μὲν πέντε φρόνιμοι ἀνέμενον τὸ μεσονύκτιον ἔτοιμοι νὰ δεχθῶσι τὸν Νυμφίον, αἱ δ' ἄλλαι πέντε μωραὶ ἐνύσταξαν καὶ ἀπεκοιμήθησαν γλυκύν, ἀλλὰ κατάρατον ὕπνον. Ἐντούτοις ἠκούσθη ἡ φωνή, ὅτι ὁ Νυμφίος ἦλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός. Καὶ αἱ μὲν φρόνιμοι ἀναμένουσαι ἤναψαν ἀμέσως τὰς αἰωνίας τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος φαιδρὰς λαμπάδας, καὶ ἐν ἀγαλλιάσει προὔπνητησαν τὸν ἱερὸν Νυμφίον, τὸν ὠραῖον κάλλει ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐώρτασαν τοὺς γάμους αὐτοῦ. Αἱ δὲ μωραὶ ἐγερθεῖσαι ἐν τῇ ταραχῇ ἐκείνῃ καὶ τρίβουσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν βεβαρημένους μέχρι θανάτου ἀπὸ τοῦ μοιραίου ἐκείνου ὕπνου, ἔσπευσαν ν' ἀνάψωσι τὰς ἑαυτῶν λαμπάδας καὶ ἐξέλθωσι καὶ αὐταὶ εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία εἶχεν ἀποτυφλώσει αὐτὰς - ἔλαιον δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὰς λαμπάδας, τὸ μεσονύκτιον εἶχεν ἀποκομίσει τοὺς πωλοῦντας τὸ ἔλαιον, καὶ ὁ Νυμφίος εἰσήρχετο ἤδη ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ὑπὸ τὰ φαιδρὰ φῶτα τῶν φρονίμων παρθένων εἰς τὰ περικαλλῆ αὐτοῦ μέγαρα. Αἱ θύραι μετὰ τὴν εἰσελθοῦσαν ταύτην τῶν ἀγίων χορείαν ἐκλείσθησαν στερεῶς, καὶ αἱ πέντε δυστυχεῖς ἐκ τῆς μωρίας τῶν Παρθένων ἐκλείσθησαν ἔξω τοῦ νυμφῶνος. Κοπετοὶ καὶ θρηνοὶ τότε ἔξω τοῦ πυλῶνος ἠκούσθησαν, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος!

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀναγινωσκομένη ἀπόψε περικοπὴ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰησοῦς μετ' ἀγανακτήσεως ἐκτοξεύει ἐναντίον τῶν Φαρισαίων δεκάκις καὶ τετράκις τὸ οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ἐλέγχων τὴν ψευδῆ ἐξωτερικὴν τῶν τοιούτων εὐλάβειαν. Ὠραῖα ἐπίσης εἶναι τὰ ψαλλόμενα καὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην τροπάρια, ἐν οἷς τὸ ἐξῆς: «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων σου πῶς εἰσελεύσομαι ὁ ἀνάξιος; Ἐὰν γὰρ τολμήσω συνεισελθεῖν εἰς τὸν νυμφῶνα ὁ χιτῶν μὲ ἐλέγχει, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ γάμου καὶ δέσμιος ἐκβαλοῦμαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Καθάρισον, Κύριε, τὸν ῥύπον τῆς ψυχῆς μου, καὶ σῶσόν με, ὡς φιλόανθρωπος». Ὁμοίως τὸ ἐξῆς: «Ὁ νυμφίος ὁ κάλλει ὠραῖος παρὰ πάντας ἀνθρώπους, ὁ συγκαλέσας ἡμᾶς πρὸς ἐστίασιν πνευματικὴν τοῦ νυμφῶνός σου, τὴν δυσείμονά μου μορφήν τῶν πταισμάτων ἀπαμφίασον, τῇ μεθέξει τῶν παθημάτων σου, καὶ στολὴν δόξης κοσμήσας τῆς σῆς ὠραιότητος, δαιτυμόνα φαιδρὸν ἀνάδειξον τῆς βασιλείας σου ὡς εὐσπλαγχνος».

ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω γυναικὸς μνείαν ποιεῖσθαι οἱ θειότατοι Πατέρες ἐθέσπισαν, ὅτι πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦτο γέγονε.

Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα, τοῦ Ἰησοῦ εὕρισκομένου ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀμαρτωλὸς ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου βαρυτίμου, τὸ ὁποῖον κατέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μαθηταὶ ἐσκανδαλίσθησαν διὰ τοῦτο, ὁ Ἰησοῦς εἶπεν: «Ἔργον καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. . . βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν. Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς».

Ταύτη δὲ τῇ ἡμέρᾳ βλέποντες οἱ Γραμματεῖς καὶ Ἀρχιερεῖς, ὅτι ἡ εὐνοία τοῦ λαοῦ ἔτι μᾶλλον ἠῤῥξανε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Ἰούδα νὰ δώσωσιν αὐτῷ 30 ἀργύρια ἵνα παραδώσῃ τὸν Ἰησοῦν. Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς στιγμῆς ἐζήτει ὁ προδότης εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν αὐτοῖς παραδῶ.

Ἐν συνόλῳ ἀριστουργήματα εἶναι τὰ ψαλλόμενα κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην τροπάρια, ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀμαρτωλοῦ γυναικὸς καὶ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα. Ἐξέχουσι δὲ προπάντων τὰ ἐν τοῖς «Αἴνοις» ψαλλόμενα εἰς τρυφερώτατον ἦχον, καὶ τούτων πάλιν ὑπερέχει διὰ τὴν ἱστορικὴν του μάλιστα ἀξίαν τὸ διάσημον τῆς Κασσιανῆς τροπάριον, γνωστὸν τοῖς πᾶσι, τὸ ἐξῆς, ὅπερ ψάλλεται ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους εἰς τὸν σοβαρώτερον τῶν ἠχῶν, τὸν πλ. δ': «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή, τὴν σὴν αἰσθομένη θεότητα, μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν, ὀδυρομένη μύρα σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει, οἴμοι λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει, οἴστρος ἀκολασίας, ζοφώδης τε καὶ ἀσέληνος, ἕως τῆς ἀμαρτίας. Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρύων, ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ· κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας, ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφάτῳ σου κενώσει. Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις. . . ὦν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν κρότον τοῖς ὠσὶν ἠχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη. Ἀμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα σωτήρ μου; Μὴ με τὴν σὴν δούλην παρίδης ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ ἔλεος».

Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο τροπάριον εἶναι ποίημα Κασσιανῆς ἢ Κασσίας ἢ Εἰκασίας. Αὕτη ἦτο κατὰ τὸν Ζωναρᾶν παρθένος τῷ εἶδει καλὴ καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερφέρουσα καὶ λόγοις ὀμιλοῦσα καὶ τὸ γένος ἐπίσημος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος θελήσας τότε νὰ νυμφευθῇ, συνήθροισε πολλαχόθεν τὰς ὠραιότερας παρθένας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅπως μεταξὺ αὐτῶν ἐκλέξῃ τὴν μέλλουσαν βασιλίσσαν. Μία τούτων ἦτο καὶ ἡ κόρη Κασσιανὴ θέλουσα διὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς νὰ περικοσμήσῃ τὴν βυζαντινὴν αὐλήν. Ὁ αὐτοκράτωρ, φαιδρὸς εἶπερ ποτέ, ἐκράτει μῆλον ἐν χερσὶ καὶ περιήρχετο τὰς τάξεις τῶν παρθένων ἀναζητῶν τὴν ὠραιότεραν. Ἦσαν ἐκεῖ ποικίλοι ὠραιότητες· ὀφθαλμοὶ μαῦροι καὶ ὀφθαλμοὶ γαλανοί,

ξανθαὶ καὶ κασταναὶ παρθένοι, τινὲς δὲ μαύρους ὡς τὰ πτερὰ τοῦ κόρακος ἔχουσαι τοὺς βοστρύχους. Ὁ αὐτοκράτωρ φθὰς πρὸ τῆς Κασσιανῆς ἐσταμάτησεν ὡς δεσμευθεὶς ἐκ τῆς ἐξαισίου ὠραιότητος τῆς δειλῆς κόρης, καὶ εἶπεν ἔκθαμβος: Ἐκ τῆς γυναικὸς προῆλθον τὰ κακά. Ἀλλ' ἡ Κασσιανὴ ἦτο ποιήτρια καὶ δὲν ἄφησεν ἀνανταπόδοτον τὸν λόγον τοῦ βασιλέως, ὅσον βασιλικὸς καὶ ἂν ἦτο, καὶ εἶπε διὰ φωνῆς γλυκείας: ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς γυναικὸς πηγάζουσι τὰ καλύτερα. Καὶ ἐρύθημα κατεκάλυψε τὰς τρυφερὰς παρειὰς τῆς παρθένου, ὅπερ κατέστησεν αὐτὴν ἀκόμη ὠραιότεραν.

Ὁ Θεόφιλος κατακεραυνωθεὶς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῆς κόρης παρέδραμεν αὐτὴν, καὶ τὸ χρυσοῦν μῆλον ἐπάλλετο μετ' ὀλίγον εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώρας.

Παρήλθον ἕκτοτε ἔτη πολλά, καὶ μελανείμων παρθένος ἠῦχετό ποτε εἰς μοναστήριον πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς μοναχῆς.

Ἦτο ἡ Κασσιανή.

Ἡμέραν τινά, ἐνῶ ἔγραφεν ἡ μοναχὴ εἰς τὸ μονῆρες γραφεῖόν της, ἀκούει κρότον, ὃν ἀνεγνώρισεν ὡς τοὺς βηματισμοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, ἐλθόντος πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῆς. Ἡ μοναχὴ μὴ θέλουσα νὰ παρουσιασθῆ κατέλιπεν ἔρημον τὸ γραφεῖόν της καὶ ἐκλείσθη εἰς τι πλησίον κελλίον. Ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἦτο εἰς τὸ γραφεῖον· βλέπει τὸν χάρτην, λαμβάνει αὐτὸν φέροντα νωπούς ἀκόμη τοὺς χαρακτῆρας, καὶ ἀναγινώσκει· τὸ Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις, ὅπερ συνέγραφε τότε ἡ Κασσιανή. Εἶχε δὲ φθάσει μέχρι τοῦ: καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις καὶ ἦτο τὸ τροπᾶριον ἡμιτελὲς οὕτως. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἔλαβε τότε τὸν κάλαμον καὶ ὀξυγράφως προσέθεσε τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου, ἐν ᾧ ὑπαινίττεται μετὰ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τὴν φυγὴν τῆς Κασσιανῆς.

Τοῦτο τὸ ἱστορικὸν τοῦ ὠραίου αὐτοῦ τροπαρίου.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ

Τὴν ἐσπέραν ταύτην, ὡς εἴθισται, ψάλλεται εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἡ ἀκολουθία τῆς Μεγάλης Πέμπτης καθ' ἣν ἐορτάζομεν τέσσερά τινα: τὸν ἱερὸν Νιπτῆρα, τὸν μυστικὸν Δεῖπνον, τὴν ὑπερφυᾶ Προσευχὴν καὶ τὴν Παράδοσιν αὐτήν. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἶναι γνωστὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, πάντες δ' οἱ χριστιανοὶ ὡς μεταλαμβάνοντες αὐριον μέλλουσι ν' ἀκούσωσι τὸ μακρότατον ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Θεῖα λειτουργίᾳ, ἐν ᾧ περιέχεται ἅπασα ἡ ἱστορία τῶν τελεσθέντων, τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου δηλαδὴ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ προδότου Ἰούδα παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς Ἑβραίους. Τὴν ἐσπέραν ταύτην δὲν ψάλλεται πλέον τὸ Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος ἐν ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας, ἀλλ' ἕτερον τροπᾶριον κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν ἦχον πεποιημένον, ἀλλὰ φαιδρότερον, διότι περιέχει τὸ μέγα τῆς σωτηρίας τοῦ

κόσμου μυστήριον. Εἶναι τὸ ἐξῆς: «Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταὶ ἐν τῷ νικητῆρι τοῦ δείπνου ἐφωτίζοντο, τότε Ἰούδας ὁ δυσσεβῆς φιλαργυρίαν νοσήσας ἐσκοτίζετο, καὶ ἀνόμοις κριταῖς σὲ τὸν δίκαιον κριτὴν παραδίδωσι. Βλέπε χρημάτων ἐραστὰ τὸν διὰ ταῦτα ἀγχόνη χρησάμενον, φεῦγε ἀκόρεστον ψυχὴν τὴν διδασκάλῳ τοιαῦτα τολμήσασαν. Ὁ περὶ πάντα ἀγαθὸς Κύριε δόξα σοι». Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον ἔργον τῶν ψαλλομένων κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην τροπαρίων εἶναι ὁ κανὼν, ποίημα τοῦ ἐπιφανοῦς ὑμνογράφου Κοσμᾶ, περιέχων ὑψηλὰς δογματικὰς ἐννοίας περιστρεφομένης ἰδίως περὶ τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας, ἐν ἐκφράσει ποιητικωτάτη. Κάλλος δὲ τρυφερὸν καὶ ὑψὸς ἀληθείας περιέχει τὸ ἐξῆς τροπᾶριον ψαλλόμενον περὶ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας: «Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητὰς ἐδίδασκες λέγων· ὦ φίλοι ὁρᾶτε, μηδεὶς ὑμᾶς χωρὶς μου φόβος· εἰ γὰρ καὶ πάσχῃ ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Μὴ οὖν σκανδαλίζεσθε ἐν ἐμοί· οὐ γὰρ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν μου λύτρον ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Εἰ οὖν φίλοι μου ἐστέ, ἐμὲ μιμῆσθε· ὁ θέλων πρῶτος εἶναι, ἔστω ἔσχατος· ὁ δεσπότης ὡς ὁ διάκονος· μείνατε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέρητε· ἐγὼ γὰρ εἰμι τῆς ζωῆς ἡ ἄμπελος». Ὁ ἦχος εἰς ὃν ψάλλεται τὸ τροπᾶριον τοῦτο, ὅστις εἶναι ὁ πλ. α', τὸ καθιστᾶ ἔτι τρυφερώτερον καὶ μελωδικώτερον.

Αὐριον δὲ πρῶτὴ ψάλλεται ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἐπειδὴ δὲ αὐριον συνήθως πλείστοι μεταλαμβάνουσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἰδοὺ καὶ τὸ τροπᾶριον τὸ ὁποῖον ὀφείλει ἕκαστος μεταλαμβάνων νὰ ἔχη ἐν νῷ: «Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω, οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ ληστής ὁμολογῶ σοι μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Τῇ ἐσπέρᾳ ταύτῃ ψάλλεται ὁ Ὅρθρος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, καθ' ἣν τὰ ἅγια καὶ σωτήρια καὶ φρικτὰ Πάθη τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτελοῦμεν· τοὺς ἐμπτυσμούς, τὰ ῥαπίσματα, τὰς ὕβρεις, τοὺς γέλωτας, τὰ κολαφίσματα, τὴν πορφυρᾶν χλαῖναν, τὸν κάλαμον, τὸν σπόγγον, τὸ ὄξος, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην καὶ πρὸ πάντων τὸν Σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, ἃ δι' ἡμᾶς ἐκὼν κατεδέξατο· ἔτι δὲ καὶ <τὴν> τοῦ εὐγνώμονος ληστοῦ, τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ, σωτήριον ἐν τῷ σταυρῷ ὁμολογίαν. Ἡ ἐσπερινὴ τῆς σήμερον ἀκολουθία, διακρινομένη καθ' ὅλα ἀπὸ τῆς τῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν, ἄρχεται κατανυκτικώτατα ἀναγινωσκομένου ὡς πρῶτου τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ὀνομαζομένου Διαθήκη ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Ἐν αὐτῷ ὁ ὑψιπέτης ἀετός, ὡς ὀνομάζεται ἀπὸ τινὰ ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, περιλαμβάνει τὴν μακρὰν ὁμιλίαν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς του ἣν ἀπήγγειλε μετὰ τὸν Δεῖπνον. Ἐν αὐτῇ ἀναπτύσσεται μάλιστα ἡ ὅλως νέα διὰ τὸν κόσμον ἐντολὴ τῆς χριστιανικῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης. Ἐν γένει τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο διακρίνεται διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων διδαγμάτων. Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκονται περιπαθέστατα τροπάρια, κατὰ

διαλείμματα δ' ἐν ὄλῳ 12 εὐαγγέλια ἀναφερόμενα ἀπὸ τῆς προδοσίας μέχρι τῆς ταφῆς τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ τῆς ἀναγνώσεως δὲ τοῦ C' Εὐαγγελίου τοῦ ἀναφερομένου κυρίως εἰς τὴν Σταύρωσιν, προσάγεται ἐν ἐκκλησιαστικῇ παρατάξει λιτανευόντων τῶν ἱερέων ὁ Ἐσταυρωμένος καὶ τίθεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ἀναγινωσκομένου τοῦ ἑξῆς περιπαθοῦς τροπαρίου ὑπὸ τοῦ βαστάζοντος τὸν τίμιον σταυρὸν ἱερέως: «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας. Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεύς. Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις. Ράπισμα κατεδέξατο ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθέρωσας τὸν Ἀδάμ. Ἦλοις προσηλώθη ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Λόγῃ ἐκεντήθη ὁ υἱὸς τῆς Παρθένου. Προσκυνοῦμέν σου τὰ πάθη Χριστέ, δεῖξον ἡμῖν καὶ τὴν ἔνδοξόν σου Ἀνάστασιν». Ἀκολουθῶς τὸ αὐτὸ τροπάριον ψάλλεται εἰς ἤχον περιπαθέστατον. Ἐν γένει ὅλα τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ψαλλόμενα τροπάρια εἶναι κάλλιστα εἰς τὸ εἶδος των, ὧν παραθέτομέν τινα.

«Ποῖός σε τρόπος, Ἰούδα, προδότην τοῦ Σωτῆρος εἰργάσατο; μὴ τοῦ χοροῦ σε τῶν Ἀποστόλων ἐχώρισε; μὴ τοῦ χαρίσματος τῶν ἱαμάτων ἐστέρησε; μὴ συνδειπνήσας ἐκείνοις, σὲ τῆς Τραπέζης ἀπώσατο; μὴ τῶν ἄλλων νίψας τοὺς πόδας, τοὺς σοὺς ὑπερείδεν; ὦ πόσων ἀγαθῶν ἀμνήμων ἐγένου». «Τάδε λέγει Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις: λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σοι παρηνώχλησα; τοὺς τυφλοὺς σου ἐφώτισα, τοὺς λεπρούς σου ἐκαθάρισα, ἄνδρα ὄντα ἐπὶ κλίνης ἠνωρθωσάμην. Λαὸς μου, τί ἐποίησα σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας; ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος, ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με Σταυρῷ με προσηλώσατε. Οὐκέτι στέγω λοιπόν. Καλέσω μου τὰ ἔθνη, κάκεινα μὲ δοξάσουσιν, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ γὰρ αὐτοῖς δωρήσομαι ζωὴν τὴν αἰώνιον».

Τὸ πρῶτον Εὐαγγέλιον κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τυπικὰ ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιεπίσκοπος, τὰ λοιπὰ οἱ ἱερεῖς κατὰ τάξιν, καὶ τὸ τελευταῖον ὁ ἀρχιδιάκονος ἀπ' ἄμβωνος.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

«Πεπλήρωται μὲν ὁ τῆς νηστείας ἀγών, ἔληξε δὲ εἰς τὸν Σταυρὸν. Ποῦ γὰρ ἐχρῆν τῆς νίκης τὸ τέλος ἢ ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ τροπαῖον λήγειν; Τροπαῖον γὰρ Χριστοῦ ὁ Σταυρὸς ἅπαξ μὲν παγίς ἀεὶ δὲ δαίμονας τρεπόμενος. Ποῦ γὰρ εἰδῶλα καὶ ζώων ματαίων οἱ φόνοι; Ποῦ δὲ ναοὶ καὶ τῆς δυσσεβείας τὸ πῦρ; Ἐσβέσθη πάντα δι' ἐν ἁγίον αἶμα καὶ πέπτωκε καὶ ἔστι Σταυρὸς πολυδύναμος δύναμις, βέλος ἀόρατον, φάρμακον ἄυλον, πληγὴ λυσίπονος, ἐπονείδιστος δόξα, ὥστε κἂν μυρία ἕτερα λέγω περὶ Χριστοῦ, κἂν μυρία θαύματα διηγούμενος καταπλήσω τὸν ἀκροατὴν, οὐχ οὕτως ἐπ' ἐκείνοις ὡς ἐπὶ Σταυρῷ σεμνύνομαι». Οὕτως ἄρχεται τοῦ εἰς τὴν Σταύρωσιν λόγου αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, οὗτινος ἡ μελίρροτος μοῦσα ἀνεπαύθη κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην, ὅπως ἀκουσθῆ γλυκεία καὶ φαιδρὰ εἶπερ ποτὲ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως.

Σήμερα λοιπόν την Σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐορτάζομεν. Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἠχοῦσι πένθιμοι, ἄνθη δὲ ἑαρινὰ ἀπὸ πρωΐας στολίζουσι τὸν Ἐπιτάφιον, ὅστις τεθήσεται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἱερῶν ναῶν περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς προσκύνησιν τῶν ὀρθοδόξων. Ἀλλὰ ἐν τῷ πενθίμῳ αὐτῆς φαιδροτέρα ἀποβαίνει ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἣτις εἶναι ὁ Ὅρθρος τοῦ ἁγίου καὶ Μεγάλου Σαββάτου, ἐν ᾧ τὴν Θεόσωμον ταφὴν τοῦ Χριστοῦ ἐορτάζομεν. Ὁ Ἐπιτάφιος θρῆνος εἶναι ἐλεγειακὴ οὕτως εἰπεῖν ἐκκλησιαστικὴ ποίησις, ἅπασα ἡ ἀκολουθία περιπαθῆς λίαν καὶ τὸ ἐν τροπάριον συγκινητικώτερον τοῦ ἄλλου. Ὅποιον πάθος εἰς τὰ θρηνώδη ἐγκώμια, ὅποια λυρικὴ δύναμις ἐν αὐτοῖς συγκινοῦσα μέχρι ἐνδομύχων τὸν ἄνθρωπον! Ὅλος ὁ κόσμος ὁ ἑλληνικὸς γνωρίζει τοῦτο καὶ ὅλοι τὴν ἐσπέραν ταύτην θὰ παρευρεθῶσιν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς κατὰ τὴν πενθιμωτέραν καὶ φαιδροτέραν συνάμα ἀκολουθίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὅπως ἀκούσωσι τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου, ὧν ἀμίμητος εἶναι καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ μελωδία. Ὁ «Κανὼν», κελάδημα ποιητικώτατον, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς Σ´ δηλαδὴ ᾠδῆς μέχρι τῆς Θ´, ποίημα τοῦ ἀκαμάτου μουσουργοῦ καὶ ἀμιμήτου καλλιτέχνου Κοσμᾶ, ὃν καθ' ἑκάστην ἐσπέραν ἠκούομεν τὴν ἑβδομάδα ταύτην. Οἱ «Εἱρμοὶ» ἀπὸ τῆς Α´ ᾠδῆς μέχρι τῆς Σ´ εἶναι ποίημα τῆς παρθένου Κασσιανῆς, περὶ ἧς προχθὲς εἶπομεν, τὰ δὲ λοιπὰ τροπάρια τῶν τεσσάρων πρώτων ᾠδῶν εἶναι ἔργον Μάρκου τινὸς ἐπισκόπου Ὑδροῦντος μετὰ ταῦτα συμπληρώσαντος τὸν Κανόνα τοῦτον τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε οὐδόλως διαφέρει ὁ κάλαμος καὶ ἡ τέχνη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὡς εἶς καὶ μόνος νὰ συνέγραψεν αὐτόν. Ὁ πένθιμος ἦχος, ὁ πλ. β´, εἰς ὃν εἶναι τονισμένα τὰ τροπάρια ταῦτα, καθιστῶσιν αὐτὰ θρηνώδη λίαν καὶ περιπαθέστατα, ψαλλόμενα μάλιστα ἀπὸ καλὸν ψάλτην. Ὁ Κανὼν ἄρχεται ἀπὸ τροπαρίου τῆς Κασσιανῆς τοῦ ἑξῆς: «Κύματι θαλάσσης τὸν κρύψαντα πάλαι διώκτην τύραννον, ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες, ἀλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται». Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ Ἐπίσκοπος Ὑδροῦντος: «Κύριε Θεέ μου ἐξόδιον ὕμνον καὶ ἐπιτάταφιον ᾠδὴν σοι ἄσομαι, τῷ τῇ ταφῇ σου ζωῆς μοι τὰς εἰσόδους διανοίξαντι καὶ θανάτῳ θάνατον καὶ Αἴδην θανατώσαντι». Ἀλλ' ὅποια δύναμις, ὅποιον ὕψος, ὅτε ἐν τῇ Θ´ ᾠδῇ λαμβάνει τὸν ἐμπνευσμένον κάλαμόν του ὁ περιπαθέστατος Κοσμᾶς καὶ ψάλλει τὸ πλήρες ἐλπίδος τροπάριον: «Μὴ ἐποδύρου μου, μήτηρ, καθορῶσα ἐν τάφῳ ὃν ἐν γαστρὶ ἄνευ σπορᾶς συνέλαβες υἱόν, ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ ἀπαύστως ὡς Θεὸς τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ σὲ μεγαλύνοντας».

ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

«Τὴν σήμερον μυστικῶς ὁ μέγας Μωυσῆς προδιετυποῦτο λέγων· καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ εὐλογημένον σάββατον, αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς καταπαύσεως ἡμέρα, ἐν ἣ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ».

Ἰερὰ σιγὴ ἀπανταχοῦ σήμερον ὅπου χριστιανικὸς ὀρθόδοξος κόσμος. «Τί

τουτο; σημερον σιγη επικρατει εν τη γη», λεγει ο Επιφανιος Κυπρου.
«Σιγησατω πασα σαρχ βροτεια και σιτηω μετα φοβου και τρομου και μηδεν
γηινον εν εαυτη λογιζεσθω».

Εν ταφω κειται σημερον η ζωη των απαντων, ως θνητος ο αθανατος. Και
αυτη η φυσις ηρεμει την επισημον ταυτην ημεραν τιμωσα.

Δια τουτο κατα την ημεραν ταυτην αυστηρα νηστεια διατασσειται. Ειναι το
μονον Σαββατον, καθ' ο οι Χριστιανοι οφειλουσι να νηστευωσι. Κατ' αυτην
την ημεραν εν τη πρωτη εκατονταετηριδι εβαπτιζοντο οι καθ' ολην την
Τεσσαρακοστην κατηχηθεντες. Περι την 9ην ωραν σημερον απο πρωιας
ψαλλεται εις τους ναους ο εσπερινος της Αναστασεως και τελειται η
Λειτουργια του Μεγαλου Βασιλειου. Τουτο δε γινεται προς ευκολιαν των εν
ταις πολεσι, διоти κατα την εκκλησιαστικην παραδοσιν η Λειτουργια επρεπε
να γινεται περι την εσπεραν. Παντες δ' ακολουθως λαβοντες εκ του ναου
τας πρωτας αγγελτηριους της Αναστασεως δαφνας προετοιμαζονται δια
την αυριον χαραν.

Χαριν των ημετερων αναγνωστων σημειουμεν, οτι ο ταφος του Χριστου ητο
σπηλαιοειδης, μεγας κατα το εβραϊκον εθος και λελαξευμενος εν τη πετρα.
Καινος δε καθ' ολου, διοτι ουδεις ειχε ταφη εν αυτω προτερον. Ιωσηφ ο απο
Αριμαθιας λαβων παρα του Πιλατου την αδειαν εθαψε το σωμα του Ιησου
καταβιβασας αυτο απο του σταυρου την χθες νυκτα, και εκυλισε λιθον
μεγαν επι της θυρας του ταφου και απηλθε. Μακροθεν δε εμειναν αι
διακονουσαι τω Ιησου γυναικες καθημεναι απεναντι του ταφου και
αναλογιζομεναι το γλυκυ του Χριστου λογιον, οτι μετα τρεις ημερας
εγειρομαι.

Αριθμουνται δε ουτως αι τρεις ημεραι καθ' ας εμεινεν ο Χριστος εν τω
ταφω. Πρωτη η Παρασκευη, διοτι τη 9 ωρα της ημερας απεθανεν, ητις
αντιστοιχει προς την 3ην ωραν μ.μ. καθ' ημας. Δευτερα ειναι ολοκληρος η
ημερα του Σαββατου, τριτη δε η Κυριακη, διοτι το μεσονυκτιον ακριβως
ανεστη, αι δ' ημεραι κατα τους Εβραιους εμετρουντο απο της εσπερας.

Ουτω λοιπον εληξε σημερον η Αγια Εβδομας και μετ' αυτης η Αγια
Τεσσαρακοστη.

Η ημερα αυτη εν πομπη εωρταζετο εν τη Βυζαντινη αυλη. Κατ' αυτην
προσηρχοντο εις τα ανακτορα οι Πρασινοι και Βενετοι και εχαιρετιζον τον
αυτοκρατορα προσφωνουντες αυτω το αναστα ο Θεος, και αλλους τινας
βυζαντινους χαιρετισμους καταλληλους, πολυχρονιζοντες τον βασιλεα.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

«Ει τις ευσεβης και φιλοθεος απολαυετω της καλης ταυτης και λαμπρας
πανηγυρεως, ει τις δουλος ευγνωμων εισελθετω χαιρων εις την χαραν του

Κυρίου αὐτοῦ. Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε, ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε, νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον». Μὲ ταῦτα τὰ λόγια ἡ χρυσὴ τοῦ Χρυσοστόμου γλῶσσα κατὰ τὴν φαιδρὰν ταύτην ἡμέραν, τὸν περιούσιον λαόν, τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα χαιρετίζει.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐγένετο ἡ τοῦ Κυρίου Ἀνάστασις.

Ἐνῶ οἱ στρατιῶται τοῦ Πιλάτου ἐφύλαττον παρὰ τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ, σεισμός περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀφυπνίζει αὐτούς, συνάμα δ' ἄγγελος Κυρίου στολὴν λευκὴν περιβεβλημένος κυλίνει τὸν λίθον τὸν ἐν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου καὶ κάθηται ἐπάνω αὐτοῦ. Ὁ Χριστὸς καθὰ εὐηγγελίσαστο ἀνέστη ἐκ νεκρῶν.

Αἱ μυροφόροι γυναῖκες λαβοῦσαι ἀρώματα ἔρχονται, ἵνα κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν συνήθειαν ἀλείψωσι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐκπεπληγμένοι ἴστανται ἐνώπιον τοῦ ἀπαστραπτοντος ἀγγέλου, ὅστις λέγει αὐταῖς: «Ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε. Εἶπατε τοῖς μαθηταῖς». Αἱ γυναῖκες σπεύδουσιν ἀμέσως πρὸς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συναντᾷ αὐτὰς ὁ Χριστὸς καὶ λέγει αὐταῖς χαίρετε. Αἱ γυναῖκες δὲν ἀνεγνώρισαν τὸν Θεόν. Ἐπὶ τέλους ὅμως βεβαιοῦνται ἅπαντες περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν χαρᾷ οἱ μαθηταὶ κηρύττουσι τοῦτο.

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δικαίως ἐθεώρησεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς τὴν βασιλίσαν τῶν ἑορτῶν, ὡς τὴν πανηγυριν τῶν πανηγύρεων.

Ὁ καλλιτέχνης ὕμνογράφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅστις ἐποίησεν ἅπασαν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως, ἀνέπτυξεν ὅλον τὸ ὕψος τῆς ἱερᾶς ποιήσεως ἀπαραμίλλως ἐν τῷ Κανόνι τούτῳ, ὅστις εἰς ἐκάστην λέξιν περιέχει τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ πληροῖ ἀρρήτου θυμηδίας τὸν χριστιανόν. Πρὸς τὸν νέον χριστιανικὸν κόσμον ἀποτεινόμενος ὁ δαιμόνιος μουσουργὸς «Φωτίζου, φωτίζου», λέγει, «ἡ νέα Ἱερουσαλήμ. Ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε. Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών. Σὺ δὲ ἀγνή τέρπου, Θεοτόκε, ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου».

Σύντομος εἶναι ἡ ἀκολουθία αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις Χαίρετε μία μόνη εἶναι.

Καὶ ὅμως πόσα δὲν χαρίζει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου!

(1877)

ΤΑ ΑΓΙΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰ. Χριστοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως οὐδεμίαν σχεδὸν εἶδησιν ἔχομεν. Οἱ Εὐαγγελισταὶ γενικῶς λέγουσιν, ὅτι ἠΰξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενος σοφίας. Μόνον δὲ δωδεκαετῆ ἀπαντῶμεν αὐτὸν διδάσκοντα ἐν τῷ Ἰερῶ, τῶν Γραμματέων καὶ ἱερέων θαυμαζόντων ἐπὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ.

Ὅτε ὁ Ἰ. Χριστὸς ἦτο περίπου τριακονταετής, Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἐδίδασκεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας τοὺς λαοὺς, προετοιμάζων αὐτοὺς εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Μεσσίου καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. «Μετανοεῖτε» ἦτο ἡ οὐσία τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ· «διὰ τῆς μετανοίας, τῆς ἀπεκδύσεως τῆς ἁμαρτίας θὰ γίνητε ἄξιοι τοῦ νὰ ὑποδεχθῆτε τὸν Μεσσίαν, ὅστις ἐγγίξει τοῦ ἐλθεῖν, ὅστις εἶναι θεάνθρωπος, ὅστις θέλει φωτίσει ὑμᾶς τῷ Ἁγ. Πνεύματι. Ἐγὼ εἶμαι ταπεινὸς δούλος αὐτοῦ καὶ πρόδρομος· ἐγὼ σᾶς βαπτίζω εἰς τὸ ὕδωρ, εἰς σύμβολον τῆς καθάρσεως ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν». Καὶ ταῦτα λέγων ἐβάπτιζε τὰ πλήθη ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Ἰορδάνου. Ἐντούτοις παραγίνεται καὶ ὁ Ἰησοῦς βαπτισθῆναι· τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰωάννης «χαίρει τῇ ψυχῇ καὶ τρέμει τῇ χειρὶ· δείκνυσιν αὐτὸν καὶ λέγει τοῖς λαοῖς. Ἴδε ὁ λυτρούμενος τὸν Ἰσραήλ». - «Πῶς ἔρχη πρὸς με, βοᾷ, ὁ πηλὸς τῷ πλαστουργῶ; Τί μοι ἐπιτάσσεις τὰ ὑπὲρ ἐμέ; ἐγὼ χρειᾶν ἔχω τοῦ σοῦ βαπτισμοῦ». Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς: «εἶναι πρέπον νὰ ἐκπληρώσωμεν πᾶν ὅτι εἶναι δίκαιον· εἶναι ἀνάγκη χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ περιβληθῶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ καὶ καθαρισθῶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ». Καὶ οὕτω κλίνει κορυφὴν ὁ κλίνας οὐρανούς· τὰ ἰορδάνια ρεῖθρα τὴν Πηγὴν ἐδέξαντο.

Ὁ Ἰησοῦς ὡς ἀναμάρτητος δὲν ἐξωμολογήθη ἐν τῷ βαπτίσματι ὡς οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἀμέσως ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος. Ὁ Ἰωάννης τότε εἶδεν ὄραμα παράδοξον, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν Εὐαγγελιστῶν. Ἐφάνησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ ἀνοιγόμενοι, τὸ Ἁγ. Πνεῦμα ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ὡς ἂν ἦτο περιστέρα, φωνὴν δὲ ἤκουσε: «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα». Οὕτως ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν φανέρωσιν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ· διὰ τοῦτο ψάλλει καὶ ἡ Ἐκκλησία: «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις» κτλ. Συνέστη δὲ διὰ τῆς βαπτίσεως τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, ἐξωτερικὴ ἱεροτελεστία δηλοῦσα τὴν κάθαρσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ἑορτὴ λέγεται Θεοφάνεια (φανέρωσις τῆς Θεότητος). Τὰ Θεοφάνεια ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐωρτάζοντο μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ τῶν Χριστουγέννων, βραδύτερον δὲ ἐχωρίσθησαν, ὁρισθείσης τῆς 25 Δεκεμβρίου ὡς ἡμέρας τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως. Λόγους πανηγυρικοὺς εἰς τὰ ἅγ. Θεοφάνεια ἔγραψαν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας, Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ Πρόκλος καὶ ἕτεροι.

Ἡ ψαλλομένη ἀκολουθία ἐκοσμήθη διὰ κατανυκτικῶν καὶ ποιητικωτάτων ᾠσμάτων παρὰ τῶν μεγάλων ὑμνογράφων, ἰδίᾳ δὲ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅστις ἔγραψεν εἰς τὸν Ὅρθρον τὸν Κανόνα εἰς ἰαμβικοὺς

στίχους, ὧν ἡ ποιητικὴ γλῶσσα καὶ ἔκφρασις ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς βαθείας θεολογικὰς ἐννοίας.

Ἡ τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ ἀκολουθία εἶναι μία τῶν ἀρίστων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀκολουθιῶν, ἔργον Σωφρονίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τελουμένη δις, χθὲς τὴν παραμονὴν καὶ σήμερον μετὰ τὴν Λειτουργίαν. Ἐφιστῶμεν ἰδίως τὴν προσοχὴν τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς δύο ποιητικωτάτας εὐχὰς «Τριάς ὑπερούσιε, ὑπεράγαθε» κτλ. καὶ «Μέγας εἰ Κύριε» κτλ. Παρακαλοῦνται δὲ οἱ τελοῦντες τὸν ἀγιασμὸν ἱερεῖς, «γινώσκοντες ἃ ἀναγινώσκουσι», νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὰς οὕτως ὥστε καὶ οἱ ἀκούοντες νὰ νοῶσιν. . .

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ σήμερον ἐβαπτίζοντο καὶ οἱ κατηχούμενοι, καὶ τῶντι καταλληλοτάτῃ ἡ ἡμέρα αὕτη· διὸ καὶ ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου ἐν τῇ λειτουργίᾳ ψάλλει ἡ ἐκκλησία πρὸς τοὺς βαπτισθέντας ἀποτεينوμένη: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούια».

Ἀὔριον ἐορτάζεται ἡ Σύναξις τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου, δικαίως, ὡς ὑπουργήσαντος εἰς τὴν τοῦ Κυρίου Βάπτισιν. Ὁ φόνος τοῦ Προδρόμου ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἐορτάζεται ἄλλοτε. Σημειωτέον, περὶ τοῦ Ἰωάννου, ὅτι κατὰ τοὺς Εὐαγγελιστὰς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐβίου σκληραγωγούμενος, φορῶν κατὰ σάρκα μόνον τρίχινον ἔνδυμα καὶ τρώγων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.

Τινὲς εἰκονογράφοι ζωγραφοῦσι τὸν Ἰωάννην μὲ πτέρυγας· ὑλικωτάτῃ καὶ ἄτοπος ἐξαντικειμένισις τοῦ παρὰ τοῖς προφήταις ρητοῦ «ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου (πρόδρομον) πρὸ προσώπου σου τοῦ κατασκευάσαι τὴν ὁδόν σου».

(1881)

Ἡ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ

ΜΕΓΑΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἰδοὺ. Αναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου θέλει λάβει καταστροφὴν τὸ ἐν Βηθλεὲμ ἀρχὴν λαβὸν μυστηριῶδες δρᾶμα. Ὡς εἰσαγωγὴν δὲ εἰς τὰ Πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σήμερον μὲν μνειάν ποιούμεθα Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου, τύπου τοῦ Σωτῆρος διὰ τὴν πραότητα. Ὁ Ὁρθρος ἐψάλη χθὲς τὸ ἐσπέρας. Σήμερον δὲ ψάλλεται ὁ Ὁρθρος τῆς Μ. Τρίτης, καθ' ἣν μνημονεύονται αἱ Δέκα Παρθένοι. Νυμφίοι λέγονται αἱ Ἀκολουθία, διότι ψάλλεται τὸ «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται» κτλ. Ὅποιαν θεορμὴν πίστιν εἶχον οἱ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας γράφοντες τὰ ποιητικώτατα τροπάρια! Πῶς ἐν αὐτοῖς διαγράφεται ἀπόψε ἡ καθαρότης τῆς καρδίας μεθ' ἧς ὀφείλομεν νὰ ὑπαντήσωμεν τῷ Νυμφίῳ. Ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ ἀπόψε ἀναγινωσκομένη τοῦ Εὐαγγελίου περικοπῆ, διότι ἄρχονται τὰ πονηρὰ διαβούλια τῶν Ἰουδαίων, ὧν ἤλεγχε ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀσέβειαν, ὅπως τὸν ἐνοχοποιήσωσιν.

Ἄλλ' ὁ Σωτὴρ Οὐαὶ ὑμῖν μετ' ἀγανακτήσεως δεκατετράκις ἀπέτεινε!

ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΙΤΗ

Δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πάσχα παραγίνεται ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Σίμωνος. Ἐκεῖ προσέρχεται γυνὴ ἀμαρτωλὸς μετὰ ἀλάβαστρον πλήρες μύρου καὶ κατέχευεν ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἶτα ἀποσπογγίζει αὐτοὺς μετὰ τὴν κόμην τῆς. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι βλέποντες τὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν εὐνοίαν αὐξάνουσαν συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Ἰούδα, ὅπως ἀντὶ 30 ἀργυρίων τὸν παραδώσῃ αὐτοῖς.

Πόσον αἱ δύο πράξεις, ἡ τῆς πόρνης καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα, ἀντιθέτως κεῖνται ἀλλήλαις! Ἐκείνη γυνὴ ἀμαρτωλὸς, ἀπεγνωσμένη διὰ τὸν βίον, βεβυθισμένη εἰς τὴν ἀμαρτίαν εὐρίσκει λιμένα σωτηρίας. Μειγνύει μύρον μετὰ δακρῶν καὶ λυτροῦται τῆς δυσωδίας τῶν κακῶν. Κυλίεται τοῖς ποσὶ τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ ἐν κλαυθμῷ ἀναβοᾷ ἐκμάσσουσα αὐτούς: «Μὴ ἀπόσῃ με, μηδὲ βδελύξῃ, Θεέ μου, ἀλλὰ δέξαι με μετανοοῦσαν, διάλυσον τὸ χρέος, ὡς κἀγὼ τοὺς πλοκάμους, ἀγάπησον φιλοῦσαν, τὴν δικαίως μισουμένην. Οἴμοι! ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει, οἴστρος ἀκολασίας, ζοφώδης καὶ ἀσέληνος, πῶς ἀτενίσω σοι τῷ Δεσπότη; Μὴ μου τὰ δάκρυα παρίδῃς, ἀλλὰ σῶσόν με!» Ὡ πόση ἡ δύναμις τῶν δακρῶν! Ὁ Σωτὴρ τὴν ἐσυγχώρησεν...

Ὡ τῆς Ἰούδα δὲ ἀθλιότητος! Ἐθεώρει τὴν ἀμαρτωλὸν φιλοῦσαν τοὺς πόδας καὶ ἐσκέπτετο δολίως τῆς προδοσίας τὸ φίλημα· ἐκείνη τοὺς πλοκάμους ἔλυε, καὶ οὗτος ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος ἐδεσμεῖτο· μύρα ἐκείνη ἔφερεν, οὗτος δυσώδη κακίαν· ἤπλωσεν ἡ πόρνη τὰς τρίχας τῷ Δεσπότη, ἤπλωσε καὶ Ἰούδας τὰς χεῖρας τοῖς παρανόμοις· ἡ μὲν τοῦ λαβεῖν ἄφεισιν, ὁ δὲ τοῦ λαβεῖν ἀργύρια· ἡ μὲν ἔχαιρε κενούσα τὸ πολύτιμον μύρον, ὁ δὲ ἐσπευδε νὰ πωλήσῃ τὸν Ἀτίμητον· αὕτη τὸν Δεσπότην ἐπεγίνωσκεν, οὗτος τοῦ Δεσπότητος ἐχωρίζετο· αὕτη ἠλευθεροῦτο, ἐκεῖνος ἐδουλοῦτο τῷ πάθει. Προδότης Ἰούδας. Ὅποιαν φρίκην προξενεῖ παντὶ ἡ παρομιώδης μείνασα αὕτη φράσις!

Τῶν δύο δὲ τούτων πράξεων μνεῖαν τελεῖ ἡ Ἐκκλησία αὐριον Μ. Τετάρτην, ἧς ὁ Ὅρθρος ἀπόψε ψάλλεται. Κάλλιστα τῆς ἐσπέρας ταύτης τὰ τροπάρια· ἐν αὐτοῖς ἡ ἀμαρτωλὸς θαυμάζεται καὶ ἐπαινεῖται, ὁ δὲ Ἰούδας κατακρίνεται δι' ἐκφράσεων ἀνταξίων τῆς προδοσίας, πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀμαρτωλῶν. Ἐξέχει δὲ τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή. . .» Ἦτο ἡ Κασσιανὴ κόρη ὡραία καὶ εὐγενῆς καὶ ποιήτρια. Αποτυχοῦσα νὰ συζευχθῇ τὸν αὐτοκράτορα Θεόφιλον ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα. Ἡμέραν τινὰ ἔγραφεν ἐν τῷ κελλίῳ τῆς τὸ τροπάριον αὐτό. Ἀκούει κρότον βημάτων καὶ φεύγει· εἰσέρχεται Θεόφιλος καὶ ἀναγινώσκει τὸ τροπάριον ἀτελείωτον (μέχρι τῶν λέξεων «ἀποσμήξω (τοὺς πόδας) πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις»): λαμβάνει τὸν κάλαμον καὶ προστίθησιν «ὦν (ποδῶν) ἐν τῷ Παραδείσῳ Εὐα κρότον τοῖς

ὡσὶν ἠχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη», κτλ. μέχρι τέλους τοῦ τροπαρίου.

Δυστυχῶς τοῦτο δὲν ψάλλεται παντοῦ, ὡς δεῖ, κατανυκτικῶς, ἀλλὰ φωναῖς ἀτάκτοις!!

Σημειωτέον, ὅτι αὐριον Τετάρτη τελεῖται ἢ τελευταία Λειτουργία τῶν προηγιασμένων.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

«Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Αὐταῖ εἰσιν αἱ λέξεις δι' ὧν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συνέστησε τὴν Πέμπτην τὸ Μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας. Παράδειγμα δὲ μεγίστης ταπεινώσεως ἀφῆκεν ἡμῖν πρὸ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου νίψας τοὺς πόδας τῶν Μαθητῶν ὅλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Προδότου. Μετὰ τὸν Δείπνον ἔρχεται εἰς Γεθημανῆ, καὶ κατ' ἰδίαν παραλαβὼν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἤρχισε λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν· «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου» λέγει μὲ πόνον. Ἀπομακρύνεται ὀλίγον, γονυπετεῖ καὶ ἡ ἀγωνία του αὐξάνει καὶ ἰδρῶς τὸ πρόσωπόν του περιορέει· πίπτει κατὰ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσεύχεται. «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον». Ἡ ἀδυναμία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νικᾷ κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτήν. Ἐπανερχεται καὶ εὐρίσκει κοιμωμένους τοὺς Μαθητάς· μετὰ πραότητος ἐλέγχει αὐτούς: «Σεῖς οἱ καυχώμενοι ὅτι εἴσθε ἔτοιμοι καὶ νὰ ἀποθάνετε χάριν ἐμοῦ, οὐδ' ἐπὶ μίαν ὥραν ἰσχύσατε νὰ ἀγρυπνήσητε;».

Ἄλλ' ἰδοὺ ἔφθασεν ὁ Προδότης, ὁ δοῦλος καὶ δόλιος, ὁ μαθητὴς καὶ ἐπίβουλος, ὁ φίλος καὶ διάβολος· ἀπέδωκεν ἀσπασμόν, παρέδωκε τὸν Χριστόν· καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν οὗτος ἠκολούθει. Δεδεμένος φέρεται εἰς τὸν ἀρχιερέα Ἄνναν. Ἐνταῦθα μετ' ὀλίγον ἐρωτῶσι τὸν Πέτρον περὶ Ἐκείνου. Τρεῖς οὗτος τὸν ἀρνεῖται! Μετανοεῖ ὁμως καὶ κλαίει. Ἀπὸ τοῦ Ἄννα φέρεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν Καϊάφαν, ὅπου ἀνακρίνεται καὶ περιφρονεῖται.

Τέσσαρα λοιπὸν ἑορτάζομεν τὴν αὐριον Πέμπτην, ἧς ὁ Ὅρθρος ἀπόψε ψάλλεται· Νιπτῆρα, Μ. Δείπνον, Προσευχὴν καὶ Προδοσίαν. Ἀντὶ τοῦ «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται» ἀπόψε καὶ αὐριον ψάλλεται τὸ ἐξῆς εἰς ἤχον σοβαρόν. «Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταὶ ἐν τῷ νιπτῆρι τοῦ δείπνου ἐφωτίζοντο, τότε Ἰούδας ὁ δυσσεβής, φιλαργυρίαν νοσήσας ἐσκοτίζετο» κτλ. Ὁ Κανὼν εἶναι ἔργον τοῦ ἐπιφανοῦς ὑμνογράφου Κοσμᾶ τοῦ μοναχοῦ, περιέχων ὑψηλὰς δογματικὰς ἐννοίας, περιστρεφόμενας ἰδίως εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας. Τὴν πρωίαν τῆς αὐριον μετὰ τοῦ ἑσπερινοῦ συνάπτεται ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου· τὸ δὲ ἐκ τοῦ Ματθαίου μακρὸν Εὐαγγέλιον περιέχει τὰ συμβάντα ἀπὸ τοῦ Μ. Δείπνου μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. Κοινωνοῦντες οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ προσεύχωνται: «Τοῦ Δείπνου σου τοῦ Μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε. Οὐ

μη γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω· οὐ φίλημα σοὶ δώσω, καθάπερ ὁ Ἰούδας· ἀλλ' ὡς ὁ ληστής ὁμολογῶ σοι, Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Ἄριστα διαγράφουσι τὰ ἄνω γεγονότα τὰ ἐξῆς τροπάρια ψαλλόμενα ἀπόψε:

Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητάς, ἐδίδασκες λέγων· ὦ φίλοι, ὁρᾶτε, μηδεὶς ὑμᾶς χωρίση μου φόβος· εἰ γὰρ πάσχω, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Μὴ οὖν σκανδαλίζεσθε ἐν ἐμοί· οὐ γὰρ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν μου λύτρον ὑπὲρ τοῦ κόσμου· εἰ οὖν ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐμὲ μιμεῖσθε· ὁ θέλων πρῶτος εἶναι, ἔστω ἔσχατος· ὁ δεσπότης ὡς ὁ διάκονος· μέινετε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέρητε.

Ὁ τρόπος σου δολιότητος γέμει, παράνομε Ἰούδα· νοσῶν γὰρ φιλαργυρίαν, ἐκέρδησας μισανθρωπίαν. Εἰ γὰρ πλοῦτον ἠγάπας, τί τῷ περὶ πτωχείας διδάσκοντι ἐφοίτας; εἰ δὲ καὶ ἐφίλεις, ἵνα τί ἐπώλεις τὸν Ἀτίμητον προδιδοῦς εἰς μαιιοφονίαν; Φριξον, ἦλιε, στέναξον ἢ γῆ καὶ κλονουμένη βόησον: Ἀνεξίκακε Κύριε, δόξα σοι.

Ὅν ἐκήρυξεν ἀμνὸν Ἡσαΐας, ἔρχεται ἐπὶ σφαγὴν ἐκούσιον, καὶ τὸν νῶτον δίδωσιν εἰς μάστιγας, τὰς σιαγόνας εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπον οὐκ ἀπεστράφη ἀπὸ αἰσχύνῃς ἐμπτυσμάτων· θανάτῳ δὲ ἀσχήμονι καταδικάζεται· πάντα ὁ Ἀναμάρτητος ἐκουσίως καταδέχεται, ἵνα πᾶσι δωρήσῃται τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ

Συλληφθεὶς ὁ Σωτὴρ ὁδηγεῖται πρὸς Ἄνναν καὶ Καϊάφαν τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης· αὐριον δὲ λίαν πρωὶ ἄγεται πρὸς τὸν ρωμαῖον πραιτώρα Πιλάτον, ὅπως τὸν κρίνῃ. «Ἡ βασιλεία ἢ ἐμῆ», ἀπολογεῖται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». «Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς». Ἴδου ἐν ὀλίγοις τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ γῆς· ἢ κήρυξις τῆς ἀληθείας· ἢ ἀναγέννησις τοῦ κόσμου εἰς ζωὴν νέαν, φωτισμένην, ἐν ἣ τὸ πρῶτον σκότος τῆς πλάνης διελύθη. Ὁ Πιλάτος θέλει νὰ τὸν ἀθώωσῃ, ἀλλὰ δειλιᾷ ἀπέναντι τῶν κραυγῶν τῶν Ἰουδαίων. Ἀχάριστα, ἀληθῶς, τέκνα τῶν φαγόντων τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ γογγυζόντων κατὰ τοῦ ἰδίου τροφῆως! Εἶχον ἔτι τὴν βρῶσιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ κατελάλουν τοῦ Θεοῦ οἱ ἀχάριστοι! «Λαός μου, λέγει αὐτοῖς ὁ Ἄκακος, τί ἐποίησά σοι ἢ τί σοι παρηνώχλησα; Τοὺς τυφλοὺς σου ἐφώτισα, τοὺς λεπρούς σου ἐκαθάρισα· σὲ ἠλέησα· διὰ τῆς διδασκαλίας μου σὲ παρηγόρησα ἐκ τῆς ἀθλίας καταστάσεως ἐν ἣ διέκεισο. Τί ἄλλο σοὶ ἐδίδαξα εἰμὴ τὴν ἀγάπην; Λαός μου, τί ἐποίησά σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας; ἀντὶ τοῦ μάννα, χολήν· ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος· ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, σταυρῶ με προσηλώσατε!»

Ὁ Πιλάτος τὸν παρέδωκεν αὐτοῖς, ἀφοῦ τὸν ἐμαστίγωσεν. Ἐκεῖνοι τὸν

ἐκδύουν, τὸν περιπαίξουν ὡς ψευδοβασιλέα μὲ χλαμύδα καὶ σκῆπτρον ἀπὸ κάλαμον καὶ στέφανον ἀπὸ ἀκάνθας· «Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» τὸν εἰρωνεύονται. Τίς δύναται νὰ ἐκδιηγηθῇ τοὺς ἐμπαιγμούς, τὰ ραπίσματα, τὰς ὕβρεις, τοὺς γέλωτας, ὅσα ὁ Ἄκακος ὑπέστη; Τὸν φορτώνουσι τέλος καὶ τὸν Σταυρὸν του, καὶ τὸν ἀναβιβάζουσιν εἰς τὸν Γολγοθᾶν.

Πρὸς μείζονα ἐξευτελισμόν, μετὰ δύο κακούργων τὸν σταυροῦσι. Διψᾷ καὶ τὸν ποτίζουσιν ὄξος καὶ χολήν. Ἄλλ' ἐκεῖνος «Πάτερ, λέγει, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην!»! Τοὺς συγχωρεῖ· μὴ δὲν τοὺς συνεχώρησε καθ' ὅλον του τὸν βίον, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ συνεχῆς σταυρός;

Ὡρα 3 ἐσταυρώθη ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν χρονολογίαν, δηλ. 9 π.μ. καθ' ἡμᾶς (τῆς Παρασκευῆς)· ἀπὸ 6 - 9 (δηλ. 12 μ. - 3 μ.μ. καθ' ἡμᾶς) σκότος ἐπῆλθε ἐφ' ὅλην τὴν γῆν. Περί ὥραν 9 ἀνακράζει ὁ Ἰησοῦς: Ἥλί, Ἥλί, λαμὰ σαβαχθανί, τὸ ὁποῖον σημαίνει εἰς τὴν συροχαλδαϊκὴν γλῶσσαν (ἦτις τότε ἦτο ἐν χρήσει ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ ἦν μετεχειρίσθη συνεπῶς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁμιλῶν) «Θεέ μου, Θεέ μου, διατί μὲ ἐγκαταλείπεις;» Καὶ ἐξέπνευσε.

Ἡ ἱστορία τῶν Παθῶν περιέχεται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς ἐσπέρας ταύτης. Ἐκ τῶν 12 ἀναγινωσκομένων Εὐαγγελίων, διακρίνεται ἰδίως τὸ Α' λεγόμενον Διαθήκη. Τί ἕτερον εἶχεν ὁ Ἰησοῦς νὰ συστήσῃ ἐν τῇ τελευταίᾳ μακρᾷ ὁμιλίᾳ πρὸς τοὺς μαθητάς του εἰ μὴ τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους; Ἀκούσατέ τὴν μετὰ προσοχῆς ἀπόψε τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν τὴν θεϊάν! Μεταξὺ τῶν Εὐαγγελίων ψάλλονται διάφορα τροπάρια, ὠραῖα, κατανυκτικώτατα. Πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ σταύρωσις, ψάλλεται, λιτανευομένου τοῦ Ἐσταυρωμένου, τὸ συγκινητικώτατον «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου, ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας».

Συνιστῶμεν τῷ κλήρῳ τάξιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν, τῷ δὲ λαῷ εὐλάβειαν. Τοῖς δ' ἐπιτρόποις τῶν ναῶν ὀλιγωτέραν, εἰ δυνατόν, ἀνησυχίαν καὶ δραστηριότητα εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ ναοῦ χρηματολογίαν!... Ἐν ἄτοπον ἐπίσης δὲν ἠδυνήθημεν ποτὲ νὰ νοήσωμεν, τὸ νὰ προσκολλῶνται ὑπὸ τῶν πιστῶν κηρία ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σταυροῦ. Τοῦτο εἶναι ἀνευλάβεια πρὸς τὸ θεῖον ἐκεῖνο σημεῖον, καὶ ἀκαλαισθησία καὶ σχεδὸν ρυπαρότης!

Σημ.: Εὐχαριστοῦμεν τῷ κ. Πζ., ἀφοῦ ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ διορθώσῃ τὸ περὶ τῆς συνεχείας τοῦ τροπαρίου τῆς Κασσιανῆς λάθος. Τρώντι, ἡμεῖς οἱ νέοι πάντοτε διδασκόμεθα παρὰ τῶν γερόντων. Ἡ περαιτέρω ὁμῶς δικαιολογία ὅτι ὁ Θεόφιλος δὲν ἠδύνατο, ἅτε ἄρρην, νὰ γράψῃ «μὴ με τὴν σὴν δούλην παρίδης» εἶναι ἀπαράδεκτος καίτοι ἀστεία καὶ εὐφυῆς. Ὁ γράψας τὰς λέξεις ἐκεῖνας, εἴτε ἀρσενικὸς ἦν εἴτε θηλυκός, δὲν ἠδύνατο ἢ θῆλυ νὰ δηλώσῃ τὸ λαλοῦν πρόσωπον, διότι τοῦτο ἦτο ἡ ἁμαρτωλὴ γυνή, αὐτῆς δὲ μόνης ἦσαν οἱ λόγοι καὶ ὄχι τοῦ ποιήσαντος. Οἱ λόγοι εἶναι συνέχεια τοῦ ἀνωτέρω «Οἶμοι, λέγουσα, ὅτι νῦξ» κτλ. Μὴ οἱ τὰ ἄλλα τροπάρια ποιήσαντες πρέπει νὰ ἦσαν γυναῖκες, διότι γράφουσι «δέξαι με

τὴν τάλαιναν», «δέξαι με μετανοοῦσαν»; Μὴ ὁ Κοσμᾶς, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Δαμασκηνὸς δὲν ἔγραψαν τροπάρια, ἐν οἷς γυνὴ ὀμιλεῖ ὡς ἀφ' ἑαυτῆς ἢ δούλη σου καὶ τὰ ὅμοια;

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

«Πᾶσα ἡ κτίσις ἠλλοιοῦτο φόβῳ θεωροῦσά σε ἐν σταυρῷ κρεμάμενον, Χριστέ· ὁ ἥλιος ἐσκοτίζετο καὶ γῆς τὰ θεμέλια συνεταράσσετο· τὰ πάντα συνέπασχον τῷ τὰ πάντα κτίσαντι».

«Ὡ! πῶς ἡ παράνομος συναγωγὴ τὸν βασιλέα τῆς κτίσεως κατεδίκασε θανάτῳ, μὴ αἰδεσθεῖσα τὰς εὐεργεσίας, ἃς ἀναμιμνήσκων, προησφαλίζετο λέγων· λαὸς μου, τί ἐποίησα ὑμῖν καὶ τί ἀμνημονεῖτέ μου;» Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὴν σήμερον ἡμέραν καλύτερον τῶν ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων τῆς σήμερον. Μεγάλῃ καὶ λίαν σεβαστῇ διὰ τὸν χριστιανὸν ὀφείλει νὰ ᾖ, διότι εἶναι ἡμέρα τῆς Σταυρώσεως τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς θρησκείας ἡμῶν. Αἱ ὥραι καὶ ὁ ἔσπερινὸς τῆς σήμερον πρωΐας καὶ ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος τῆς ἑσπέρας (ὄρθρος τοῦ Μ. Σαββάτου) τὴν Σταύρωσιν καὶ Ταφὴν ἔχουσι θέμα. Ὡς χθὲς εἶπομεν, περὶ ὥραν 3 μ.μ. τῆς σήμερον ἐξέπνευσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Ἰησοῦς. Ἐσπέρας ἔτρωγον τὸ Πάσχα οἱ Ἰουδαῖοι, ἡ δὲ αὐριον ἦν μεγάλη ἑορτὴ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤρμοζε νὰ μένωσι κρεμάμενοι κακοῦργοι, ἐζητήθη ἡ ἐπίσπευσις τοῦ θανάτου αὐτῶν διὰ τῆς συντριβῆς τῶν σκελῶν. Τῶν συσταυρωθέντων κακούργων πράγματι συνετριβήσαν τὰ σκέλη· ὁ Ἰησοῦς ὅμως εἶχεν ἤδη ἀποθάνει. Οἱ μαθηταὶ Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος ἐζήτησαν τὸν νεκρὸν παρὰ τοῦ Πιλάτου καὶ λαβόντες ἔθαψαν εἰς μνημεῖον νέον, λελαξευμένον εἰς τὸν βράχον, ἀφοῦ μετὰ ἀρωμάτων καὶ μύρων τὸν ἐτύλιξαν. Τὸν τάφον ἐσφράγισεν ὁ Πιλάτος, κατὰ συμβουλήν τῶν Ἰουδαίων, καὶ κουστῳδία ἐτέθη εἰς φύλαξιν αὐτοῦ.

Λειτουργία σήμερον δὲν τελεῖται. Ἡ λειτουργία εἶναι ἀνάμνησις τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ σήμερον ἐορτάζομεν αὐτὴν τὴν Σταύρωσιν, αὐτὸ τὸ χυθὲν αἷμα ἐπὶ σταυροῦ· ὥστε ἀνάμνησιν θὰ ᾖτο ἄτοπον νὰ τελῶμεν. Πρωΐας μὲν ἀναγινώσκονται αἱ τέσσαρες Ὁραι (Α', Γ', Σ' καὶ Θ'). Σύγκεινται ἀπὸ ἀνάγνωσιν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ καταλλήλων τῇ ἡμέρᾳ, τροπαρίων, προφητειῶν, ἀποστόλων καὶ εὐαγγελίων ἐξ ἐκάστου Εὐαγγελιστοῦ. Τὰ τροπάρια εἰσιν, ὡς ὅλα τὰ τῆς ἑβδομάδος, λαμπρὰ καὶ κατανυκτικά. Εἶτα ψάλλεται ὁ ἔσπερινός· τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ εἶναι ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν ἀρχιερέων μέχρι τῆς Ταφῆς.

Ἀμίμητον κάλλος ἔχουσι τὰ ἐξῆς τροπάρια, ὅτε λιτανεύεται ὁ Ἐπιτάφιος: «Ὅτε ἐν τῷ τάφῳ τῷ καινῷ ὑπὲρ τοῦ παντός κατετέθης, ὁ Λυτρωτὴς τοῦ παντός, Ἄιδης ὁ παγγέλαστος, ἰδὼν σε ἔπτηξεν· οἱ μοχλοὶ συνετριβήσαν, ἐθλάσθησαν πύλαι, μνήματα ἠνοιχθήσαν, νεκροὶ ἀνίσταντο· τότε ὁ Ἀδὰμ εὐχαρίστως, χαίρων ἀνεβόα σοι· Δόξα τῇ συγκαταβάσει σου, φιλάνθρωπε». «Σέ, τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὥσπερ ἱμάτιον, καθελὼν Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου σὺν Νικοδήμῳ, καὶ θεωρήσας νεκρὸν, γυμνόν, ἄταφον,

εὐσυμπάθητον θρηῖνον ἀναλαβών, ὀδυρόμενος ἔλεγεν· οἴμοι, γλυκύτατε Ἰησοῦ, ὄν προὸ μικροῦ ὁ ἥλιος ἐν Σταυρῷ κρεμάμενον θεασάμενος, ζόφον περιεβάλλετο, καὶ ἡ γῆ τῷ φόβῳ ἐκυμαίνοτο καὶ διερρήγνυτο ναοῦ τὸ καταπέτασμα· ἀλλ' ἰδοὺ νῦν βλέπω σε δι' ἐμὲ ἐκουσίως ὑπελθόντα θάνατον. Πῶς σε κηδεύσω, Θεέ μου; ἢ πῶς σινδόσιν εἰλήσω; Ποίαις χερσὶ δὲ προσψάσω τὸ σὸν ἀκήρατον σῶμα; ἢ ποῖα ἄσματα μέλψω τῇ σῇ ἐξόδῳ, Οἰκτίρμον; Μεγαλύνω τὰ πάθη σου, ὑμνολογῶ καὶ τὴν ταφήν σου, σὺν τῇ ἀναστάσει κραυγάζων, Κύριε Δόξα σοι».

Τῆς ἐσπέρας ὁ Ἐπιτάφιος Θρηῖνος εἶναι ὀρθρος τῆς αὐριον. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι (μετὰ τὴν τοῦ Πάσχα) ἡ λαμπροτέρα ἀκολουθία τοῦ ἔτους. Ὁ κανὼν ποίημα τοῦ ἐπιφανοῦς Κοσμᾶ καὶ Μάρκου τοῦ Ὑδροῦντος, οἱ εἰρμῶι ποίημα τῆς Κασσιανῆς.

Οἱ ἐξῆς ὑπερέχουσι: «Θεοφανείας σου, Χριστέ, τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένης, Ἡσαΐας φῶς ἰδὼν ἀνέσπερον, ἐκ νυκτὸς ὀρθρίσας ἐκραύγαζεν. Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ γῆ ἀγαλλιάσονται». «Ἐκστηθὶ φρίττων, οὐρανέ, καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς· ἰδοὺ γὰρ ἐν νεκροῖς λογίζεται ὁ ἐν Ὑψίστοις οἰκῶν καὶ τάφῳ σμικρῷ ξενοδοχεῖται· ὄν παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας». «Κύματι θαλάσσης τὸν κρύψαντα πάλαι διώκτην τύραννον, ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες· ἀλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται». - Ὑπερβάλλουσι δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν καὶ θρηνηῶδες τοῦ ὕφους τὰ ἐγκώμια, διαιρούμενα εἰς 3 στάσεις καὶ ἀρχόμενα διὰ τοῦ γνωστοῦ: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθης. . .». Μετὰ τὰ ἐγκώμια ψάλλονται οἱ Αἶνοι καὶ τέλος ἡ δοξολογία, καθ' ἣν λιτανεύεται ὁ Ἐπιτάφιος.

ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

«Σήμερον συνέχει τάφος τὸν συνέχοντα παλάμη τὴν κτίσιν· καλύπτει λίθος τὸν καλύψαντα ἀρετῇ τοὺς οὐρανοὺς· ὑπνοὶ ἢ ζωὴ καὶ Αἰδης τρέμει καὶ Ἀδὰμ τῶν δεσμῶν ἀπολύεται». Ἐὰν πάσης τῆς Τεσσαρακοστῆς μείζων ἐστὶν ἡ Μ. Ἐβδομάς, ὅμως τῆς Μ. Ἐβδομάδος μείζων τὸ ἅγ. Σάββατον· ἐν αὐτῷ ἑορτάζομεν τὴν ἐν τῷ τάφῳ ἀνάπαυσιν τοῦ Σώματος τοῦ Λυτρωτοῦ. Διὰ τοῦτο ἀρχαιόθεν ἡ Ἐκκλησία αὐστηροτάτην νηστείαν παραγγέλλει· «Σάββατον καὶ Κυριακὴν νηστεία οὐ γίνεται, λέγουσιν οἱ κανόνες, πλην τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου». Τινὲς τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν δὲν μετελάμβανον οὐδόλως τροφῆς τὸ Μ. Σάββατον· κατ' αὐτὸ ἐβαπτίζοντο ἄλλοτε οἱ κατηχούμενοι· δι' ὅλης τῆς νυκτὸς δὲ ἐτελεῖτο παννυχίς.

Πρωὶ ψάλλεται ὁ ἀναστάσιμος ἐσπερινός, ἐν ᾧ 15 ἀναγνώσματα (Προφητεῖαι) ἀναγινώσκονται, μεθ' ἃ ὁ ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων: «Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας»· μετὰ δὲ τὸν Ἀπόστολον τὸ «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι». Τότε ὁ ἱερεὺς σκορπίζει ἐν τῷ ναῷ δάφνας ἢ ἄνθη· τότε

κωδωνοκρουσῖαι, τότε κανονοβολισμοί, εἰς σημείον χαρᾶς διὰ τὸ προανάκρουσμα τῆς Ἀναστάσεως. Μετὰ τὸ περὶ τῆς Ἀναστάσεως Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου ἐξακολουθεῖ ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀντὶ τοῦ «Οἱ τὰ Χερουβὶμ» ψάλλεται ὁ ἐξῆς ἀρχαιότατος χερουβικὸς ὕμνος: «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω· ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων προσέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρῶσιν τοῖς πιστοῖς· προηγούνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν Ἀγγέλων μετὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, τὰ πολύμματα Χερουβὶμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφίμ, τὰς ὄψεις καλύπτοντα καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον, Ἀλληλούια».

Πρὸς ἐξήγησιν τινῶν τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας προσθέτομεν τάδε: Τὰ μύρα μεθ' ὧν ἐνεταφιάσθη τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦσαν τοιαῦτα τότε, ὥστε προσεκολλῶντο μετὰ τῆς σινδόνης τῷ νεκρῷ σώματι. Ὁ τάφος τοῦ Κυρίου δὲν ἦτο ὡς οἱ σημερινοί, ἀλλὰ μέγας, σπηλαιοειδὴς καὶ λελαξευμένος ἐν τῷ βράχῳ. Τοιοῦτοι συνήθως ἦσαν τότε οἱ τάφοι. Οὕτως ἐξηγοῦνται αἱ ἐκφράσεις τῶν Εὐαγγελιστῶν: «θύρα τοῦ μνημείου, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον, ἐξῆλθον» κτλ. - Κουστωδία (τοῦ τάφου) εἶναι λέξις λατινικὴ (custos = φύλαξ). - Τινὰ τῶν σωζομένων Ἀποκρῦφων Εὐαγγελίων λεγομένων, ἅτινα ἦσαν ἔργα τῶν αἰρετικῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ποιητικώτατα περιγράφουσι τὴν εἰς Αἶδου Κάθοδον τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ὑποδοχὴν ἣν τῷ ἔκαμον ἐκεῖ οἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὐσεβεῖς, τὴν χαρὰν, τοὺς λόγους τῶν καὶ τὰ ὅμοια. Αἱ τρεῖς ἡμέραι, καθ' ἃς ἔμεινεν ἐν τῷ τάφῳ ὁ Σωτὴρ, ἀριθμοῦνται ὡς ἐξῆς: Ἐπειδὴ ἐν τῇ θ' ὥρᾳ (3 μ.μ.) τῆς Παρασκευῆς ἀπέθανεν, ἀριθμεῖται πρώτη μὲν ἡ Παρασκευὴ· δευτέρα τὸ Σάββατον ὀλόκληρον· τρίτη ἡ Κυριακὴ, καθ' ἣν, ἀρχομένης τῆς πρωΐας, ἀνηγγέλθη ταῖς γυναῖξιν ἡ Ἀνάστασις. - Ἐπιβάλλουσαι εἶναι αἱ τελούμεναι τελεταὶ σήμερον καὶ αὔριον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Ἁγίῳ Τάφῳ, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν.

Ἡ ΖΩΗΦΟΡΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἐπὶ τῆς θείας ἐκείνης φυλακῆς ὁ θεηγόρος προφήτης Ἀββακούμ στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω φαεσφόρον ἄγγελον διαπρυσίως ἡμῖν λέγοντα: «Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος· αὕτη εἶναι ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ· λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει· ἀλλήλους περιπτυσώμεθα καὶ δώμεν ἀλλήλοις τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμόν», διότι ἀπὸ τοῦδε εἴμεθα πάντες ἀδελφοί, τέκνα ἀγαπητὰ τοῦ αὐτοῦ πατρός. Ἡ ἔχθρα δὲν χωρίζει πλέον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος διήλλαξεν ἡμᾶς, ἐκ δὲ τοῦ τάφου Αὐτοῦ ἀνέτειλεν ἀγάπη, νέα πνευματικὴ ζωὴ.

Σεισμὸς συνοδεύει τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Αἱ μυροφόροι γυναῖκες ἔρχονται ὀρθροῦ βαθέος, ὅπως προσφέρωσι μύρα. Ὁ Ἄγγελος εὐαγγελίζεται αὐταῖς τὴν Ἀνάστασιν. «Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν

νεκρῶν; τὸν ἄφθαρτον ἐν τῇ φθορᾷ; Ἠγέρθη· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν». Πεφοβισμένοι φεύγουσιν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἡ γλυκεῖα φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ Χαίρετε προσαγορεύει αὐτάς. Πόσον παρήγορον ἦτο τὸ Χαίρετε τοῦτο διὰ τὸ φύλον τὸ πρῶτον ἀκοῦσαν «ἐν λύπαις τέξην τέκνα»!

Ἡ Ἐκκλησία δικαίως ἐθεώρησεν ἀπὸ τῆς συστάσεως τὴν ἑορτὴν ὡς βασιλίσσαν τῶν ἡμερῶν ἡμέραν, ὡς ἑορτὴν ἑορτῶν καὶ πανηγυριῶν πανηγύρεων. Διὰ τοῦτο ἀνέκαθεν ἐπεκράτησε λαμπαδηφορία, ὑποδηλοῦσα τὸν ἐκ τοῦ τάφου ἀνατείλαντα ἥλιον ὡς τὴν λαμπρότητα τοῦ φωτός τοῦ Χριστοῦ, ἀσπασμός, ὡς δήλωσις τῆς ἀρρήτου πνευματικῆς χαρᾶς, διαλλαγή πρὸς τοὺς ἐχθρούς, φαιδρότης, καθαρὰ ἐνδυμασία, κατάλυσις τῆς νηστείας, ἐπισκέψεις καὶ τὰ ὅμοια, καθιστῶντα ὄντως λαμπρὰν τὴν ἑορτὴν. «Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως· εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ».

«Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε· ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε· νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον». Μὲ τοὺς λόγους τούτους ἡ χρυσοῦ τοῦ Ἰωάννου γλῶσσα χαιρετίζει τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα.

Σύντομος ἡ τοῦ Πάσχα ἀκολουθία, ἀλλ' ὅποῖον τὸ κάλλος αὐτῆς! Ὁ ἀπαράμιλλος ὑμνογράφος Ι. Δαμασκηνὸς ἐν τῷ Κανόνι τοῦ Πάσχα ἠνθολόγησεν ὅλα τὰ ἄνθη τῶν Πατέρων τῶν ἐπὶ τῆς Ἀναστάσεως γραψάντων. Λαμπρῶς ἄρχεται διὰ τοῦ «Ἀναστάσεως ἡμέρα· λαμπρυνθῶμεν λαοί· Πάσχα, Κυρίου Πάσχα· ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν ἐπινίκιον ἄδοντας».

Ἀλλὰ δίκαιον εἶναι ἵνα μὴ στερήσωμεν τοὺς φίλους ἀναγνώστας τῶν ἐκλεκτοτέρων καὶ ἐδεσμάτων τῆς πνευματικῆς τραπέζης τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅστις ἐξακολουθεῖ: «Νῦν πάντα πεπλήρωται φῶς, οὐρανός <τε> καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια· ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ἣ ἔστερέωται». - «Ὡς ὄντως ἱερὰ καὶ πανέορτος αὕτη ἡ σωτήριος νύξ καὶ φωταυγῆς τῆς λαμπροφόρου ἡμέρας, τῆς ἐγέρσεως οὕσα προάγγελος, ἐν ἣ τὸ ἄχραντον φῶς ἐκ τάφου σωματικῶς πᾶσιν ἐξέλαμψεν». «Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα, ἡ μία τῶν Σαββάτων, ἡ βασιλὶς καὶ κυρία, ἑορτὴ ἑορτῶν καὶ πανηγυρις ἐστὶ πανηγύρεων, ἐν ἣ εὐλογοῦμεν Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας». - Τὴν δὲ Ἐκκλησίαν προσφωνεῖ οὕτω: «Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ· ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε· χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών· σὺ δὲ ἀγνή τέρπου Θεοτόκε ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου».

Τὸ δὲ σύντομον «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος» ὁπόσῃν ζωὴν περιέχει!

Παντὸς δὲ ἡ καρδιά σκιρτᾷ ὑπὸ πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως, ὅταν ἀκούῃ «Πάσχα ἱερόν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται· Πάσχα καινόν, ἅγιον· Πάσχα

μυστικόν· Πάσχα πανσεβάσμιον· Πάσχα Χριστός ὁ λυτρωτής· Πάσχα ἄμωμον· Πάσχα μέγα· Πάσχα τῶν πιστῶν· Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν· Πάσχα πάντα ἀγιάζον πιστούς».

«Πάσχα τὸ τερπνόν· Πάσχα, Κυρίου Πάσχα· Πάσχα πανσεβάσμιον ἡμῖν ἀνέτειλε· Πάσχα, ἐν χαρᾷ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα· ὦ Πάσχα λύτρον λύπης· καὶ γὰρ ἐκ τάφου σήμερον, ὡσπερ ἐκ παστοῦ ἐκλάμψας Χριστός, τὰ γύναια χαρᾶς ἔπλησε λέγων, κηρύξατε Ἀποστόλοις».

Ἐπισφραγίζει δὲ ταῦτα τὸ ἐξῆς Δοξαστικόν, εἰλημμένον ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου· «Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει, καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα· εἴπωμεν ἀδελφοὶ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς· συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει, καὶ οὕτω βοήσωμεν· Χριστὸς ἀνέστη» κτλ.

(1881)

Ἡ ΕΒΔΟΜΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ

Ἀπὸ τῆς σήμερον, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς χθές, ἀρχίζει ἡ ἑβδομάς τῆς Διακαινησίμου ἢ Ἑβδομάς Νέα. Οὕτω δὲ καλεῖται, διότι εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὸ Πάσχα ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι, ὡς εἶπομεν προχθές, καὶ οὕτως ἤρχιζε δι' αὐτοὺς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν νέα χριστιανικὴ περίοδος καὶ ἐποχή. Οἱ Λατῖνοι τὴν ἔλεγον ἑβδομάδα *in albis* (ἐν λευκοῖς), διότι οἱ βαπτιζόμενοι ἐνεδύοντο κατὰ τὸν τύπον λευκὰ ἐνδύματα, εἰς δήλωσιν τῆς ψυχικῆς καθαρότητος.

Πάσχα εἶναι ἀραμαϊκὴ λέξις, ἑβραϊστὶ δὲ λέγεται Πεςάχ, σημαίνει δὲ διάβασις καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν διήγησιν τῆς Π.Δ., καθ' ἣν οἱ Ἑβραῖοι διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν καὶ ἠλευθερώθησαν τῶν Αἰγυπτίων. Γνωστὸν δὲ ὅτι πρὸ τῆς διαβάσεως ἐώρτασαν τὸ Πάσχα.

Περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα διαφωνία ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τῆς Ἀνατολῆς ἑορταζούσης, κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἐκκλησίας, (ὅπου ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐδίδαξε), κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα, τὴν 14 τοῦ μηνὸς Νισάν· (ὁ Νισάν συμπίπτει μεταξὺ Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου καθ' ἡμᾶς), ἐνῶ ἡ Δύσις δὲν ἀνεγνώριζε τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἑορτῆς. Τὸ πρῶγμα ὠρίσθη ἐν τῇ α' Οἰκουμ. Συνόδῳ (325 μ.Χ.), καθ' ἣν ἡ ἑορτὴ ἐτέθη τὴν α' Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας.

Ἡ Κυριακὴ ἀρχῆθεν ἐλέγετο πρώτη σαββάτων ἢ μία σαββάτων· ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος. Κυριακὴν ὠνόμασαν οἱ χριστιανοὶ (ἡμέραν τοῦ Κυρίου), καθ' ἣν ἡ Ἀνάστασις τοῦ ἑορτάζεται. Κατὰ τὸν Ἰουστίνον φιλόσοφον, ἐλέγετο καὶ ἡμέρα τοῦ ἡλίου· ἥλιος δὲ νοητὸς καὶ φωτίζων ἡμᾶς νοεῖται ὁ Σωτὴρ.

Σάββατον εἶναι λέξις ἑβραϊκῆ (σαμπά), δηλοῖ δὲ ἀνάπαυσιν. Γνωστὸν ὅτι ἡ Π.Δ., περιγράφουσα ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον τὴν Δημιουργίαν τοῦ κόσμου, λέγει μεταφορικῶς ὅτι τὴν ἑβδόμην ἡμέραν (σάββατον) ὁ Θεὸς ἀνεπαύθη ἀπὸ τῆς Δημιουργίας. Ἐν τῇ Π.Δ. Σάββατον κατόπιν ἐσήμαινε ἐνίστε καὶ ἑβδομάδα.

Περὶ τὸν νὰ εἴπωμεν νομιζομεν, ὅτι οἱ σφαζόμενοι ἄμνοι τοῦ Πάσχα εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀκάκου ἄμνου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμνον, ὃν ἔθνον οἱ Ἰουδαῖοι ἐορτάζοντες τὸ Πάσχα. Τὰ φῶς βάφονται κόκκινα, διότι τὸ κόκκινον χρῶμα ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἐορτάσιμον· κόκκινον εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ αἵματος· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐθεμελιώθη ἐπὶ τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαρτύρων κατόπιν.

Τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα μνημόσυνα καὶ νεκρώσιμοι ἀκολουθίαι δὲν τελοῦνται· ἀντικαθιστῶσιν αὐτὰς αἱ ἀναστάσιμοι. Ἐπ' ἐκκλησίας τὰς ὀκτῶ ταύτας ἡμέρας ψάλλονται οἱ 8 ἀναστάσιμοι ἤχοι ἢ ἄλλως Ὀκτώηχος τοῦ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, εἷς ἤχος ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν.

Χθὲς Κυριακὴν, ἐν τῷ ἐσπερινῷ, τὸ Εὐαγγέλιον ἀνεγνώσθη εἰς διαφόρους γλώσσας. Εἶναι τοῦτο λείψανον τῆς ἀρχαιότητος· ἦτο τὸ πρῶτον Εὐαγγέλιον ὃ ἠκροάζοντο οἱ βαπτισθέντες χριστιανοί. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἦσαν διαφόρων ἐθνικότητων, ἀνεγινώσκετο, ὅπως τὸ νοήσωσιν, εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν γλώσσας.

Τὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ταύτας σημειώσεις, ἐκ τοῦ προχείρου γραφείσας, εὐχαρίστως πιστεύομεν θὰ ἀναγνώσωσιν οἱ φίλοι τῆς Ἐφημερίδος.

(1881)

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΜΕΓΑΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

«Ὁ Ἰακώβ ὠδύρετο τοῦ Ἰωσήφ τὴν στέρησιν, καὶ ὁ γενναῖος ἐκάθητο ἄρματι, ὡς βασιλεὺς τιμώμενος». Τοιαῦτα ψάλλει σήμερον ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μνησίαν ποιουμένη τοῦ παρὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀδελφῶν πωληθέντος Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου, οὗ παθητικωτάτη ἡ ἱστορία ἐν ταῖς Ἰεραῖς Γραφαῖς. «Ὁ Θεὸς ἐλέησαι σε, τέκνον», εἶπεν ὁ Ἰωσήφ, ἄγνωστος εἰσέτι, πρὸς τὸν ὀμοθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Βενιαμίν. Τοῦτ' αὐτὸ μοι φαίνεται ἐπαναλαμβάνει σήμερον καὶ ἡ ἀρχαία ἄμεμπτος Ἐκκλησία πρὸς τοὺς σημερινοὺς ἀνίπτους καὶ ἀμνήτους λειτουργοὺς αὐτῆς. «Ὁ Θεὸς ἐλέησαι σε, τέκνον»...

Ἀλλὰ καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς ἡ ἱστορία ἔπρεπε νὰ παραδειγματίσῃ πάντας ἡμᾶς, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ἂν ὄχι ὅπως «ποιήσωμεν καρποὺς

ἀξιους τῆς μετανοίας», τοῦλάχιστον, ὅπως προσεκτικώτερον καὶ εὐλαβέστερον δρέπωμεν τὰ σεμνοπρεπέστατα ἄνθη τῆς ἱερᾶς λατρείας ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος. Τῷ ὄντι δὲ ἂν ὑπάρχη τι λυπηρότερον, τολμῶ εἰπεῖν, τῆς ἄκρας περὶ τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ψυχρότητος, ἣτις ἐπικρατεῖ ἐν Αθήναις, τοῦτο εἶναι ἢ ἐπίπλαστος καὶ τυπικὴ εὐλάβεια, ἢ ἄνευ τάξεως καὶ κόσμου συρροή πολλοῦ πλήθους εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην καὶ μόνην, ἣτις ἔμεινεν ὡς μόνη ὀρθὴ διαμαρτύρησις καὶ ἀντίφασις ἅμα τῆς διαγωγῆς ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν λεγομένων. Τὸ κατ' ἐμέ, λογικώτερος θεωρῶ τοὺς *libres penseurs* ἐν τῇ Ἑσπερία, τοὺς διαρρήξαντας ἀπλῶς καὶ καθαρῶς πᾶσαν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας σχέσιν καὶ συνάφειαν, ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες ἐξακολουθοῦμεν νὰ πιθηκίζωμεν τὰ τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἄνευ πίστεως καὶ χρῆστοῦ συνειδότος.

Ἀπὸ τῆς σήμερον δὲ ἄρχεται ἀναγινωσκομένη ἐν ταῖς Προηγιασμέναις καὶ ἡ βίβλος τοῦ Ἰώβ, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη αὕτη ἐποποιΐα, ἡ ἐμποιοῦσα ρῖγος καὶ κατάνυξιν μετὰ θαυμασμοῦ εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας. Ἀνέγνωτέ ποτε τὴν σκηνὴν τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Σατάν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ παρεβά- λετε ταῦτα πρὸς τὰ τοῦ Δάντου, τοῦ Μίλτωνος καὶ τοῦ Γκαῖτε, καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι ὑψηλότερον ἔχει ἢ νεωτέρα ποίησις; «Πόθεν ἦκεις σύ;» ἐρωτᾷ ὁ Ὑψιστος τὸν Ἐωσφόρον. «Διελθὼν τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν σύμπασαν, πάρειμι», ἀπαντᾷ θρασέως ὁ ἀρχηγὸς τῆς κακίας. «Εἶδες, εἶπεν ὁ Κύριος, ἄνθρωπον ὡς τὸν θεράποντά μου Ἰώβ, ἄμεμπτον, δίκαιον, ἀληθινόν, θεοσεβῆ, ἀπεχόμενον παντὸς πονηροῦ πράγματος;» Καὶ πάλιν ὁ διάβολος θρασύνεται: «Μὴ δωρεὰν Ἰώβ σέβεται τὸν Θεόν; Σὺ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ εὐλόγησας, καὶ τὰ κτήνη αὐτοῦ ἐπλήθυνας ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ διαβόλῳ: Ἴδου πάντα ὅσα ἔστιν αὐτῷ, ἐν τῇ χειρὶ σου δίδωμι· ἀλλ' αὐτοῦ μὴ ἄψη». Μόλις ἐξῆλθεν ὁ διάβολος ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἰδοὺ ἀγγελιοφόρος ἔρχεται πρὸς τὸν Ἰώβ, ἀπαγγέλλων τὴν ἀρπαγὴν τῶν βοῶν καὶ τῶν ὄνων, καὶ τὴν σφαγὴν τῶν βοσκῶν «καὶ ἐσώθην ἐγὼ μόνος καὶ ἦλθον τοῦ ἀπαγγεῖλαί σοι». Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἦλθεν ἕτερος ἄγγελος: «Πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσε, καὶ κατέκαυσε τὰ πρόβατα καὶ κατέφαγε τοὺς ποιμένας». Τρίτος ἄγγελος ἀγγέλλει τὴν διαρπαγὴν τῶν καμήλων, καὶ τέταρτος τὸν ἐκ τοῦ σεισμοῦ θάνατον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἰώβ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πολυάθλος, ἀναστάς, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐκείρατο τὴν κόμην, καὶ πεσὼν χαμαὶ προσεκύνησε, καὶ εἶπε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο: «Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι· ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον». Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦ ἱεροῦ βιβλίου, ὑψηλὸν καὶ παρήγορον, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εὐλόγησε Κύριος τὰ ἔσχατα Ἰώβ μᾶλλον ἢ τὰ πρῶτα, καὶ ἐγένοντο τὰ πρόβατα αὐτοῦ μύρια τετρακισχίλια, κάμηλοι ἑξακισχίλια, ζεύγη βοῶν χίλια, ὄνοι θήλειαι νομάδες χίλια. Γεννῶνται δὲ αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. Καὶ ἐτελεύτησεν Ἰώβ πρεσβύτερος καὶ πλήρης ἡμερῶν. Γέγραπται δὲ πάλιν ἀναστήσεται αὐτόν». Ὡς τύπον ἄρα τοῦ Κυρίου, τοῦ παθόντος καὶ ἀναστάντος, προβάλλεται αὐτόν ἢ Ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Ἐν τῷ Νυμφίῳ τῆς χθὲς ἑσπέρας, ὅστις εἶναι ὁ Ὅρθρος τῆς σήμερον Μ. Δευτέρας, ψάλλεται δὲ ἀφ' ἑσπέρας κατ' οἰκονομίαν καὶ συγκατάβασιν, συμφώνως τῷ νέῳ Τυπικῷ, μελωδικώτατα εἶναι πλήν τοῦ τροπαρίου (Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος) τὰ Καθίσματα (τὸν Νυμφίον, ἀδελφοί), τὸ Ἐξαποστειλᾶριον (τὸν Νυμφῶνά σου βλέπω) καὶ τὰ ιδιόμελα τῶν Αἴνων καὶ Αποστίχων (Ἐρχόμενος ὁ Κύριος). Τέλειον δὲ ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν εἶναι τὸ τριῶδιον τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ (Τῷ τὴν ἄβατον), ἐνὸς τῶν δοκιμωτάτων ποιητῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τῆς σειρᾶς, τοῦ τριῶδιου διαπρέπει πάλιν ὁ εἰρμός τῆς Ἡ' ᾠδῆς: «Ἐφριξε παίδων εὐαγῶν, τὸ ὁμόστολον ψυχῆς ἄσπιλον σῶμα, καὶ εἶξε τὸ τραφέν, ἐν ἀπειρῷ ὕλῃ, ἀκάματον πῦρ, ἀειζῶου δὲ ἐκμαρανθείσης φλογός, διαιωνίζων ὕμνος ἀνεμέλετο: Τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔργα ὕμνεῖτε, καὶ ὑπερψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας».

ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΙΤΗ

Ἐν τῇ παννυχίδι τῆς χθὲς, ἣτις εἶναι ὁ Ὅρθρος τῆς Μ. Τρίτης, ἀναγινώσκονται ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου οἱ ταλανισμοὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. Ψάλλονται δ' ἐν τοῖς Αἴνοις κατανυκτικώτατα ιδιόμελα, ἀνακαλοῦντα τὴν τῶν Δέκα Παρθένων παραβολήν, ἧς ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῇ σήμερον Μ. Τρίτη: «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἀγίων σου». «Ὁ Νυμφίος ὁ κάλλει ὠραῖος παρὰ πάντας ἀνθρώπους». «Δεῦτε πιστοὶ ἐπεργασώμεθα προθύμως τῷ Δεσπότη» κτλ. Συντομώτατον δὲ εἶναι τὸ διῶδιον τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ, «Τῷ δόγματι τῷ τυραννικῷ».

Ἀπόψε δὲ ψάλλεται ὁ Ὅρθρος τῆς Μ. Τετάρτης, λεγομένου τρίτην καὶ τελευταίαν φορὰν τοῦ ἀργοῦ τροπαρίου: «Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος». Εἶτα ψάλλονται τὰ Καθίσματα, «Ἡ πόρνη ἐν κλαυθμῷ» κτλ. Εὐθὺς κατόπιν ἀναγινώσκειται ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἡ περικοπή, ἐν ἣ ἱστορεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ πρώτη προσέγγις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. «Ἦσαν δὲ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων εἰς τὴν ἑορτήν· οὗτοι προσελθόντες Φίλιππῳ λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν· ἔρχεται Φίλιππος καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ, καὶ πάλιν Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος λέγουσι τῷ Ἰησοῦ. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς. Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα

δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», κέξ. Ἔπεται τὸ τριῶδιον «Τῆς πίστεως ἐν πέτρᾳ με στερεώσας», τὸ Ἐξαποστειλᾶριον, καὶ οἱ Αἴνοι: «Σὲ τὸν τῆς Παρθένου υἱόν, πόρνη ἐπιγνοῦσα Θεὸν ἔλεγεν, ἐν κλαυθμῷ δυσωποῦσα, ὡς δακρῶν ἄξια πράξασα. Διάλυσον τὸ χρέος, ὡς καγὼ τοὺς πλοκάμους, ἀγάπησον φιλοῦσαν, τὴν δικαίως μισουμένην· καὶ πλησίον τελωνῶν σε κηρύξω, εὐεργέτα φιλάνθρωπε». «Τὸ πολυτίμητον μύρον ἢ πόρνη ἔμειξε μετὰ δακρῶν». «Ὅτε ἡ ἁμαρτωλὸς προσέφερε τὸ μύρον», τὰ Ἀπόστιχα «Σήμερον ὁ Χριστός». «Ἡ ἀπεγνωσμένη διὰ τὸν βίον» κτλ. Τῶν Αποστίχων Δοξαστικὸν εἶναι τὸ περιλάλητον ιδιόμελον Κασσιανῆς μοναχῆς «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις, περιπεσοῦσα γυνή», ὅπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ψαλτῶν καλῶς ἐν γένει φιλοτιμοῦνται νὰ μέλπωσιν, ὡς καὶ πᾶν ὅτι ἀπὸ

διφθέρας ψάλλουσιν. Τὰ ποιητικώτατα ὅμως καὶ μελωδικώτατα τριώδια τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ, δὲν ἠξίωσαν ποτὲ νὰ μελετήσωσιν, ἀταλαιπώρως ἔχοντες καὶ ὀλιγώρως πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ἐν γένει δὲ τὰ τοῦ Τυπικοῦ δὲν τηροῦνται αὐστηρῶς ἐν Ἀθήναις.

Ἦξεύρω τὰς ἐπιπροσθούσας δυσκολίας, καὶ δὲν ἀγνοῶ τὰς ἀντιρρήσεις, ἃς δύναται νὰ προτείνῃ τις πρὸς τὰ λεγόμενα. Εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ναοὺς συρρέει πολὺ πλῆθος τὰς ἡμέρας ταύτας, θορυβώδεις εἶναι αἱ ὁμηγύρεις, τάξις πολλὴ καὶ ἀκρίβεια ἀδύνατον νὰ τηρηθῇ. Συνομολογῶ. Ἀλλὰ τὰ ἐν λόγῳ τροπάρια, συντομώτατα ὄντα, καὶ εἰρημολογικῶς ψαλλόμενα, δὲν ἀπαιτοῦσιν ἢ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἡ Μ. Ἐκκλησία προεῖδε πάντα καὶ περιέκοψεν ἐκ τοῦ Τυπικοῦ ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ περικοπῇ, παρέλιπε τὰς στιχολογίας καὶ τὰς ἀναγνώσεις, καὶ ἠλάττωσεν ἀπὸ ἰβ' εἰς ζ' τὰ τροπάρια ἐκάστης ὥδης τοῦ Κανόνος. Περισσότερον δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ, οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ λέγηται τὸ Δόξα Πατρὶ εὐθὺς μετὰ τὸν εἰρμὸν ἐκάστης ὥδης. Ὅστις δὲ ἄλλως θεσπίζει, αὐθαιρέτως πράττει καὶ σφετερίζεται ξένα δικαίωματα, ἀνώτερον τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἑαυτὸν ποιῶν.

Βεβαίως οἱ ψάλται δὲν πταίουσι πολὺ, μὴ ἔχοντες αὐτοβουλίαν. Ἐλλείψει ἐκκλησιάρχου ἢ τυπικάρη, ὁ δεξιὸς ψάλτης ἐκάστου ναοῦ ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ αὐτὸς τὰ τῆς ἀκολουθίας, παρὰ μόνου τοῦ προεστῶτος τῶν ἐφημερίων ἀκούων παρατηρήσεις καὶ λαμβάνων διαταγὰς. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν Ἀθήναις. Μόνοι οἱ ἐπίτροποι τῶν ναῶν ἐπιβάλλουσι θέλησιν, ἱερεῖς δὲ καὶ ψάλται ἐκλείπουσι πρὸ αὐτῶν. Ποῦ ἠκούσθη τοῦτο, καὶ πῶς εἶναι δυνατόν οἱ ἐπίτροποι, λαϊκοὶ ἄνθρωποι, ἔργον ἔχοντες τὸ πωλεῖν κηρία καὶ περιφέρειν τοὺς δίσκους, πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀναμειγνύωνται εἰς καθαρῶς πνευματικὰ πράγματα; Καὶ ἄνθρωποι ἀμαθεῖς περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά, ὡς εἶναι οἱ πλείστοι, ποῖον κῦρος καὶ ποίαν ἀρμοδιότητα ἔχουσι νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τοιαῦτα; Εἶδον πολλάκις ἐν Ἀθήναις ἐπιτρόπους ἐπιτάττοντας τῶ ἐφημερίῳ νὰ παραλίπη τὴν Ἐκτενῆ, μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Λειτουργίᾳ, καὶ νὰ ἐκφωνήσῃ εὐθὺς «Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου», εἶδον καὶ τινὰς ἀπαγορεύοντας τῶ ἐφημερίῳ νὰ ἐκφωνήσῃ λόγον ἐπ' ἐκκλησίας. Προδήλως οἱ τοιοῦτοι ἐπίτροποι ἀντιποιοῦνται αὐτόχρημα ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας, καὶ καθ' ὑπέρβασιν μάλιστα.

Ἀλλὰ τίς θὰ εἶπη, ὅτι δὲν πταίουσιν οἱ ἱερεῖς, δεχόμενοι οὕτως εὐκόλως τοιοῦτον ζυγόν; Ἰλεως γένοιτό μοι ὁ Κύριος, ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις, ἀλλὰ δὲν ἐπεμβαίνω εἰς τὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Κλήρου. Τὰ τῆς ἐκτελέσεως ὅμως τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, δημόσιον ἔχοντα χαρακτῆρα, νομίζω ὅτι ὑπόκεινται εἰς συζήτησιν. Περισσότερα τάξις, μεγαλυτέρα εὐπρέπεια καὶ εὐκοσμία ἐπ' ἐκκλησίας, δὲν θὰ ἐζημίῳ αὐτοὺς οὔτε ὑλικῶς. Οἱ ποιμένες πρέπει νὰ κατέχωσι τὴν τέχνην τοῦ προσελκύειν τὸ ποίμνιον. Ἐὰν τολμήσῃ τις ν' ἀποτείνῃ κατ' ἰδίαν φιλικὴν παρατήρησιν πρὸς τινὰ τῶν ἱερέων, θὰ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ, ἄλλοτε ὅτι πταίουσιν οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλοτε ὅτι πταίει ὁ λαός. Τίς πταίει; Βεβαίως πρῶτον οἱ ἐπίσκοποι, εἶτα οἱ

ιερείς, καὶ τελευταῖος ὁ λαός. Ἄλλο τὸ ζήτημα ἂν ἡ Πολιτεία ἐν Ἑλλάδι διέφθειρε καὶ ὑπεδούλωσε τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐὰν ὅμως ὑπῆρχεν ὀλίγη καλὴ προαίρεσις, πολλὰ ἄτοπα ἠδύναντο νὰ διορθωθῶσιν. Παραπονεῖται ὁ Κλήρος κατὰ τοῦ λαοῦ, ὅτι δὲν φοιτᾷ εἰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὁ λαὸς πάλιν παραπονεῖται κατὰ τοῦ Κλήρου ὅτι δὲν φυλάττει τὰ χρέη του. Ἀλλ' οἱ ἱερεῖς, ἀφοῦ τοιοῦτον ἐξελέξαντο ἔργον, ἅς τελῶσι καλῶς τὰ νενομισμένα, καὶ ἅς μὴ συρρέη ὁ λαός. Διὰ τί εἶναι αὐτοί; Διὰ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, εἴτε προσερχομένου εἰς τοὺς ναοὺς, εἴτε ἀπέχοντος. Ἄς πράττωσι τὸ καθήκον των, καὶ ἂν δὲν σώσωσιν ὅλους, θὰ σώσωσι δύο ἢ τρεῖς ἢ ἓνα μόνον, τόσον ἀρκεῖ. Ἄν δὲν προσελκύσωσι πολλούς, θὰ προσελκύσωσιν ὀλίγους. Ἀλλὰ μηχανικῶς, ἀπροσέκτως, ραθύμως, καὶ ὡς ἀγγαρείαν τινὰ ἐκτελοῦντες τὰ τυπικὰ χρέη των, ὀσημέραι ἀποξενοῦσι πλείονας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ μὴ νομίση τις, ὅτι ἠξεύρουσι μόνον πῶς νὰ συντέμνωσι τὰς ἀκολουθίας, ἠξεύρουσι καὶ πῶς νὰ τὰς μηκύνωσιν ἐνίοτε. Πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, εἰς ἓνα τῶν πρωτίστων ναῶν τῆς πρωτεύουσας, κατὰ τὴν Β' Ἀνάστασιν, εἰς τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» οἱ ψάλται ἤρχισαν τὴν στιχολογίαν, τοῦ «Θοῦ Κύριε», τὸ ὁποῖον παραλείπουν ὁπόταν αὐτοῖς δόξη, ἔψαλλον δὲ τότε, ὅτε ἀπαγορεύεται. Ἠξεύρετε δὲ ποῖος ὁ λόγος; Ἰερεὺς τις εἶχεν ἐξέλθει μὲ τὴν εἰκόνα, καὶ διήρχετο τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ, ποιῶν τὸν ἀσπασμόν, ὅστις, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, τελεῖται κανονικῶς εἰς τὰ Ἀπόστιχα. Ἀλλ' ἔστω. Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ἠθέλε νὰ προλάβῃ νὰ περιέλθῃ ὅλους τοὺς ἐκκλησιαζομένους, καὶ διὰ τοῦτο διέταξε τὸν ψάλτην νὰ βάλῃ τὴν στιχολογίαν, δηλ. μᾶς ἔφευρεν ὀπίσω τὴν Τεσσαρακοστήν, ἣτις μόλις εἶχε τελειώσει. Καὶ ὅμως πόσον εὐλογώτερον ἠδύνατο νὰ διατάξῃ ὅπως ψαλῶσιν ἀργότερον τοῦ συνήθους τὰ στιχηρὰ τῆς Ὀκτωήχου «Τὸν πρὸ αἰῶνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα», καὶ οὕτω. . . τοῦτο ποιῆσαι, κάκεῖνο μὴ ἀφιέναι. . .

ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ταύτης παύουσι τὰ Μεγάλα Ἀπόδειπνα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἥτοι σώνεται τὸ Κύριε τῶν Δυνάμεων, παύουσιν αἱ μετάνοιαι, καὶ ἀναγινώσκεται ἀπόψε τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνον «Ἀνώγειν ἐστρωμένον», ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης, ὅστις ἐποίησε καὶ τὸν Μ. Κανόνα, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς Ἱερᾶς Μούσης.

Ἐν τῷ ἀπόψε ψαλλομένῳ Ὁρθρῳ τῆς Μ. Πέμπτης, ἡ στιχολογία τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου, κατὰ τὰ ἀρχαῖα Τυπικά, ἀργεῖ, ἥτοι διακόπτεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Ὅθεν καὶ ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον, ἱστοροῦν τὴν παράδοσιν τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἐν τῷ Δείπνῳ, εὐθύς μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀργοῦ τροπαρίου, «Ὅτε οἱ ἔνδοξοι Μαθηταί», δὲν μεσολαβοῦσι δηλ. Καθίσματα ψαλτά, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεταβατικὸς τρόπος καὶ ἀνάπαυσις τῶν χῦμα λεγομένων Καθισμάτων τοῦ Ψαλτηρίου. Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἀρχόμεθα τοῦ Κανόνος.

Ἰστέον δέ, ὅτι πρώτην φοράν τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ λέγεται, ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑβδομάδι, πλήρης καὶ τέλειος Κανῶν. Μέχρι τοῦδε εἶχομεν ἀπλοῦν τριώδιον. Σημειοῦμεν δὲ χάριν τῶν ἀγνοούντων, ὅτι πᾶς Κανῶν σύγκειται ἐξ ἑννέα ᾠδῶν, τὰ δὲ τριώδια, κλάσματα Κανόνος ὄντα, ἐπεκράτησε νὰ ψάλλωνται πένθους ἕνεκα κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, ὅθεν καὶ ὠνομάσθη Τριώδιον ὅλη ἡ περίοδος, καθ' ἣν ψάλλονται ταῦτα.

Ἐκ δὲ τῶν ἑννέα ᾠδῶν αἱ μὲν ὀκτῶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν Παλαιάν, ἡ δὲ ἐνάτη καὶ μόνη εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἐκ τῶν ὀκτῶ, ἡ α' εἶναι εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου καὶ τῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς, ἡ β', παραλειπομένη συνήθως, πλὴν ἐν τοῖς ἄγαν κατανυκτικοῖς ὡς ἐν τῷ Μ. Κανόνι, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Δευτερονομίου, ἡ γ' εἶναι προσευχὴ Ἄννης τῆς μητρὸς Σαμουήλ, ἡ δ' Ἀββακοῦμ τοῦ προφήτου, ἡ ε' Ἡσαΐου, ἡ ζ' Ἰωνᾶ, ἡ ζ' προσευχὴ τῶν Τριῶν Παίδων, ἡ η' ὕμνος τῶν αὐτῶν. Ἡ θ' ᾠδὴ, τῆς Νέας Διαθήκης, εἶναι ᾠδὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον», καὶ προσευχὴ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου «Εὐλογητὸς Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ». Ἡ κατὰ Κυριακὴν ψαλλομένη Τιμιωτέρα ἀνήκει εἰς τὴν θ' ᾠδὴν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος καὶ Παρθένος Μαρία τάσσεται πρώτη χρονολογικῶς συγγραφεὺς τῆς Νέας Διαθήκης.

Σύντομον ἀνάλυσιν τοῦ Κανόνος τῆς Μ. Πέμπτης, ἐξόχου καλλιτεχνήματος τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, ἐπισκόπου Μαΐουμᾶ, θετοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὁμοζήλου αὐτῷ καὶ ἐφαμίλλου, καλὸν νομιζομεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα. Ἡ πρώτη ᾠδὴ λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ γνωστοῦ κεφαλαίου τῶν Παροιμιῶν τοῦ Σολομῶντος, «Ἡ Σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον», ὅθεν καὶ ψάλλει ὁ ἱερός μελωδός: «Ἡ πανταιτία, καὶ παρεκτικὴ ζωῆς, ἡ ἄπειρος Σοφία τοῦ Θεοῦ, ᾠκοδόμησε τὸν οἶκον ἑαυτῆς, Ἄγνης ἐξ ἀπειράνδρου Μητρός». Εἶτα ἐπιφέρει: «Μυσταγωγούσα φίλους ἑαυτῆς, τὴν ψυχοτρόφον ἐτοιμάζει τράπεζαν, ἀμβροσίας δὲ ἡ ὄντως, Σοφία τοῦ Θεοῦ, κιρνᾷ κρατῆρα πιστοῖς», κτλ. Καὶ πάλιν, «Ἀκουτισθῶμεν πάντες οἱ πιστοί, συγκαλουμένης ὑψηλῷ κηρύγματι, τῆς ἐμφύτου καὶ ἀκτίστου, Σοφίας τοῦ Θεοῦ». Ἐν τῇ γ' ᾠδῇ ἐξαίρεται ἡ ἄπειρος οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσάγεται ὁ Χριστὸς καλῶν τοὺς πιστοὺς εἰς μετάληψιν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Εἶτα ψάλλονται τὰ Καθίσματα. Ἰστέον δὲ ὅτι πᾶς Κανῶν διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, στάσεις λεγόμενα, καὶ εἰς τὸ διάλειμμα τῆς μὲν πρώτης στάσεως ψάλλεται κάθισμα, τῆς δὲ δευτέρας λέγεται τὸ Κοντάκιον καὶ ὁ Οἶκος μετὰ τοῦ Συναξαριστοῦ. Ἡ δ' ᾠδὴ, παθητικωτάτη οὔσα, στρέφεται περὶ τὰ ρήματα τοῦ Χριστοῦ, ἃ εἶπεν ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ, «Μεθ' ὑμῶν, τοῦ Πάσχα μετασχεῖν, τούτου ἐπεθύμησα» καὶ «Γεννήματος ἀμπέλου δέ, πίομαι λοιπόν, οὐκέτι μεθ' ὑμῶν βιοτεύων, τὸν Μονογενῆ ἐπεὶ με ἰλασμόν, ὁ Πατὴρ, εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν». Ἐν τῇ ε' ἱστορεῖται ὁ ἱερός Νιπτήρ: «Ἡ τὸ ἄσχετον κρατούσα, καὶ ὑπερῶν ἐν αἰθέρι ὕδωρ, ἡ ἀβύσσους χαλινοῦσα, καὶ θαλάσσας ἀναχαιτίζουσα, Θεοῦ Σοφία, ὕδωρ νιπτήρι βάλλει, πόδας ἀποπλύνει δέ, δούλων δεσπότης». Ἡ ζ' ᾠδὴ, συντομώτατα καὶ καιριώτατα, ἀναφέρει τὰς πρὸς ταπεινώσιν προτροπὰς τοῦ Χριστοῦ.

Εἶτα μετὰ τὸ διάλειμμα ἄρχεται ἡ ζ΄ ᾠδή, ἐν ἣ ἐκτίθενται αἱ περὶ τοῦ προδότου ἐνδείξεις τοῦ Σωτῆρος. Τὸ πρῶτον μετὰ τὸν εἰρμὸν τροπᾶριον ταύτης, «Νευστάζων κάραν Ἰούδας, κακὰ προβλέπων», ἠρανίσθη ὁ μελωδὸς ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ στίχου τῆς Ὀδυσσεΐας:

Νευστάζων κεφαλὴν, δὴ γὰρ κακὸν ὄσσετο θυμῷ.

Τὸ δὲ τρίτον περιέχει τολμηρὸν, ἀλλὰ χαριέστατον ὑπερβατόν. «Μεθ' ὅστις ἐμοῦ τὴν χεῖρα, τρυβλίῳ βάλῃ θρασύτητι», ἀντί, Ὅστις μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα, κτλ. Ἡ ἡ΄ ᾠδή ἀντιπαραβάλλει ζωηρότατα τὴν πίστιν τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπαυσιν τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, πρὸς τὴν ἐλεεινότητα τοῦ προδότου Ἰούδα. «Οἱ δαιτυμόνες οἱ μακαριστοί, ἐν τῇ Σιών τῷ λόγῳ προσκαρτερήσαντες, οἱ Ἀπόστολοι παρείποντο τῷ ποιμένι ὡς ἄρνες», καὶ «Νόμου φιλίας ὁ δυσώνυμος Ἰσκαριώτης, γνῶμη ἐπιλαθόμενος, οὐς ἐνίψατο ἠτρύπευσεν, εἰς προδοσίαν πόδας», κτλ. Ἐν τῇ θ΄ ᾠδῇ, εἰσάγεται ὁ Χριστὸς πρωτοπροσώπως καὶ βροντοφώνως ἐκφωνῶν ὑπεράνθρωπα καὶ οὐράνια ἔπη: «Δημιουργὸν ὁ Πατήρ, πρὸ τῶν αἰῶνων Σοφίαν, γεννᾷ ἀρχὴν ὁδῶν με εἰς ἔργα ἔκτισε». Καὶ εἶτα: «Ὡς ἄνθρωπος ὑπάρχω, οὐσία οὐ φαντασία, οὕτω Θεός, τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως, ἡ φύσις ἡ ἐνωθεῖσά μοι· Χριστὸν ἕνα διό με γνῶτε», κτλ. καὶ λήγει ὁ Κανὼν.

Μετὰ τὸ Ἐξαποστειλᾶριον, «Τὸν νυμφῶνά σου βλέπω», τελευταίαν φορὰν ἀδόμενον ἀπόψε, ἄρχονται οἱ Αἴνοι εἰς β΄ ἤχον, «Συντρέχει λοιπόν», «Ἰούδας ὁ παράνομος Κύριε», «Ἰούδας ὁ δοῦλος καὶ δόλιος» κτλ. Δόξα, «Ὅν ἐκήρυξεν ἀμνὸν Ἡσαΐας». Ἐπονται τὰ Ἀπόστιχα. «Σήμερον τὸ πονηρὸν συνήχθη συνέδριον», κτέ. Δόξα, «Ὁ τρόπος σου δολιότητος γέμει». Τὸ Καὶ νῦν, περιπαθὲς καὶ κατανυκτικόν, εἰς ἤχ. πλ. α΄, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητάς, ἐδίδασκες λέγων. ὦ φίλοι, ὁρᾶτε, μηδεὶς ὑμᾶς χωρὶς μου φόβος· εἰ γὰρ πάσχω, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κόσμου· μὴ οὖν σκανδαλίζεσθε ἐν ἐμοί, οὐ γὰρ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν μου, λύτρον ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Εἰ οὖν ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐμὲ μιμεῖσθε· ὁ θέλων πρῶτος εἶναι, ἔστω ἔσχατος, ὁ δεσπότης ὡς ὁ διάκονος· μέναιτε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέρητε· ἐγὼ γὰρ εἰμι τῆς ζωῆς ἡ ἄμπελος».

ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ

Σήμερον πρῶτὴ τελεῖται ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, διακρινομένη ὡς γνωστὸν τῆς τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὸ μῆκος τῶν εὐχῶν, καὶ τούτου ἕνεκα ψάλλονται ἀργὰ τὸ «Ἅγιος Ἅγιος» ὡς καὶ τὸ «Ἀμήν» καὶ τὸ «Σὲ ὑμνοῦμεν», κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσφορᾶς, καὶ τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει», ἀντὶ τοῦ «Ἄξιόν ἐστιν». Τὰ ἀργὰ ταῦτα μέλη, ἀρχαιότατα καὶ σεμνότατα ὄντα, ἐμπνέουσι τοῖς ἀκροαταῖς μέγαν σεβασμόν. Ὁ λόγος, δι' ὃν συμπάλλεται ὁ Ἐσπερινὸς τῇ Λειτουργίᾳ ταύτῃ, ὡς ἐν τῷ Μ. Σαββάτῳ καὶ ταῖς παραμοναῖς τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων, καὶ ἐν ταῖς Προηγιασμέναις καθ' ὅλην τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, εἶναι ὅτι αἱ Λειτουργίαι αὗται ἐτελοῦντο πρὸς ἐσπέραν

κατὰ τὰ ἀρχαῖα Τυπικά, ἅτε νηστείας οὔσης. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι ἐν ταῖς ἱεραῖς Μοναῖς τοῦ Ἄθω καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τὰ ἀρχαῖα Τυπικά κρατοῦσι, πρὸς ἐσπέραν τελοῦνται αὐταί. Ἐννοεῖται, ὅτι οἱ μοναχοὶ νηστεύουσιν ἐκεῖ πανημέριοι, τὰς τοιαύτας ἡμέρας, πλὴν τῶν ἀσθενῶν καὶ νοσοῦντων, καὶ μόνον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἄπτονται τροφῆς.

Ἐν τῇ Λειτουργίᾳ τῆς σήμερον ἀναγινώσκεται τὸ κατὰ Ματθαῖον μακρὸν Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ὁ τε Μυστικὸς Δεῖπνος, καὶ ἡ παράδοσις τῶν Μυστηρίων, ὁ Ἱερὸς Νιπτῆρ, τὸ συμβούλιον τῶν Ἀρχιερέων, ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα, ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερφυῆς προσευχή, ἡ σύλληψις καὶ προσαγωγή τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων ἐξέτασις, μέχρι τῆς τριττῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. Ἄγνοῶ, ἂν ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι τὸ ἐν τισὶ τῶν νήσων σωζόμενον μέχρι πρὸ μικροῦ ἔθιμον, τῆς κατασκευῆς δακτυλίου ἀπὸ σαράντα μονοστέφανες. Ἐὰν δηλ. νεαρά τις σύζυγος ἦτο χαροκαμένη, καὶ τῆς εἶχον ἀποθάνει τὰ πρῶτα τέκνα, ἐδανείζετο παρὰ τεσσαράκοντα πρωτογάμων γυναικῶν μόρια χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, πρὸς κατασκευὴν δακτυλίου, ὅστις ἐχωνεύετο ὑπὸ τοῦ χρυσοχόου ἅμα ἀναγινωσκομένου τοῦ Εὐαγγελίου τούτου, καὶ ὁ τοιοῦτος δακτύλιος εἶχε τὴν θαυματουργὸν δύναμιν νὰ ἀμβλύνη τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου. Ἄν καλῶς ἐνθυμῆται ὁ γράφων, ἐν τῷ πατρῷῳ αὐτοῦ οἴκῳ συνέβη ποτὲ τοιοῦτόν τι, καὶ τελεσφόρως μάλιστα.

Ὁ ψαλλόμενος τὴν ἐσπέραν ταύτην Ὁρθρος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, καλεῖται εἰδικώτερον Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν, κοινῶς δὲ λέγεται τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια, ὡς ἐκ τῶν ἀναγινωσκομένων ἰσαριθμῶν περικοπῶν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν. Τὸ πρῶτον καὶ μακρότατον τούτων, τὸ τῆς Διαθήκης λεγόμενον, περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ τέσσαρα κεφάλαια τοῦ Ἰωάννου, ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῶν λέξεων, «Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», καὶ τελευτᾷ «ὅπου ἦν κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ». Εἶτα εὐθὺς ἄρχονται ψαλλόμενα τὰ Ἀντίφωνα. Τὸ πρῶτον τούτων εἶναι «Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». «Λόγον παράνομον κατέθεντο κατ' ἐμοῦ, Κύριε, Κύριε, μὴ ἐγκαταλίπης με». Προφητικὰ ταῦτα ἐκ τοῦ Δαυΐδ. Εἶτα Κάθισμα, καὶ πάλιν Ἀντίφωνον β' καὶ γ' καὶ Καθίσματα ἐναλλάξ. Τὸ β' Εὐαγγέλιον, συνέχεια ὄν τοῦ πρώτου, ἱστορεῖ τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν προσαγωγήν αὐτοῦ, τὴν φυγὴν τῶν Ἀποστόλων, κτλ. Τὸ γ' καὶ δ' καὶ ε', ἐκ διαφόρων Εὐαγγελιστῶν, ἀφηγοῦνται τὰ τῆς ἀνακρίσεως τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι, τοὺς ἐμπτυσμοὺς καὶ τὰ ραπίσματα, τὰ δεσμὰ καὶ τὴν εἰς τὸν Πιλάτον παράδοσιν. Μετὰ τὸ ε' Εὐαγγέλιον γίνεται ἡ ἔξοδος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ψαλλομένου τοῦ Ἀντιφώνου «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου». Συμπληρουμένων ἀκολουθῶς τῶν Ἀντιφώνων, ἄρχονται, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὁμολογίας τοῦ ληστοῦ, ψαλλόμενοι οἱ Μακαρισμοί:

«Διὰ ξύλου ὁ Ἀδάμ, παραδείσου γέγονεν ἄποικος, διὰ ξύλου δὲ Σταυροῦ, ὁ ληστής παράδεισον ᾤκησε»· καὶ ἕκαστον τῶν γοργῶν τούτων τροπαρίων

τελευτᾶ, εἰς τὸ «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».
«Τῶν θεοκτόνων ὁ ἔσμός, τῶν Ἰουδαίων ἔθνος τὸ ἄνομον», καὶ «Τὸ
χειρογράφων ἡμῶν, ἐν τῷ Σταυρῷ διέρρηξας, Κύριε». «Ἡ ζωηφόρος σου
πλευρά, ὡς ἐξ Ἐδέμ πηγὴ ἀναβλύζουσα,» κτλ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀναγινώσκεται
τὸ ζ´ καὶ ζ´ καὶ η´ Εὐαγγέλιον, μετὰ δὲ τὸ θ´ ψάλλεται τὸ συντομώτατον
τριῶδιον τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ. «Πρὸς σὲ ὀρθρίζω, τὸν δι' εὐσπλαγχνίαν
σεαυτὸν, τῷ πεσόντι κενώσαντα ἀτρέπτως, καὶ μέχρι παθῶν, ἀπαθῶς
ὑποκύψαντα, Λόγε Θεοῦ, τὴν εἰρήνην παράσχου μοι φιλάνθρωπε». Κατὰ
τὴν ε´ ταύτην ᾠδὴν, πρώτην οὔσαν τοῦ τριωδίου, ἀναγινώσκεται τὸ
Κοντάκιον, καὶ εἶτα ὁ Συναξαριστής, μετὰ τῶν δύο τούτων ὠραίων
ιαμβείων:

Ζῶν εἰ Θεὸς σύ, κἂν νεκρωθεῖς ἐν ξύλῳ.
Ὡ νεκρὸν γυμνέ, καὶ Θεοῦ ζῶντος Λόγε.

Ἡ η´ ᾠδὴ εἶναι διάλογος μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Πέτρου, ἡ δ' ἐνάτη περιέχει τὸν
πασίγνωστον ἐκεῖνον εἰρμόν, «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ», ὃν ὁ ποιητὴς
συνέθηκε, λέγουσιν, ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὴ πρὸς παραμυθίαν τῆς
Θεοτόκου.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τριωδίου ψάλλεται τὸ Ἐξαποστειλᾶριον, «Τὸν
ληστὴν αὐθήμερόν». Ἀκολουθῶς οἱ Αἴνοι εἰς γ´ ἤχον. «Δύο καὶ πονηρὰ
ἐποίησεν, ὁ πρωτότοκος υἱὸς μου Ἰσραὴλ». Παθητικώτατον εἶναι τὸ β´
ιδιόμελον, «Ἐκαστον μέλος τῆς ἀγίας σου σαρκός, ἀτιμίαν δι' ἡμᾶς
ὑπέμεινε· τὰς ἀκάνθας ἢ κεφαλὴν, ἢ ὄψις τὰ ἐμπτύσματα, αἰ σιαγόνες τὰ
ῥαπίσματα, τὸ στόμα τὴν ἐν ὄξει κερασθεῖσαν χολὴν τῇ γεύσει, τὰ ὦτα τὰς
δυσσεβεῖς βλασφημίας, ὁ νῶτος τὴν φραγγέλωσιν, καὶ ἡ χεὶρ τὸν κάλαμον·
αἱ τοῦ ὄλου σώματος ἐκτάσεις ἐν τῷ σταυρῷ, τὰ ἄρθρα τοὺς ἤλους, καὶ ἡ
πλευρὰ τὴν λόγχην». Προφητικὸν δὲ καὶ μεγαλορρημον εἶναι τὸ Δόξα·
«Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου, καὶ ἐνέδυσάν με χλαμύδα κοκκίνην· ἔθηκαν
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χεῖρα
ἔδωκαν κάλαμον, ἵνα συντριψῶ αὐτούς, ὡς σκευὴ κεραμέως». Ὁμοίως τὸ
Καὶ νῦν· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας», κτλ. Καὶ ἅμα λέγονται τὸ ι´
καὶ τὸ ια´ Εὐαγγέλιον. Ἐπονται τὰ Ἀπόστιχα: «Πᾶσα ἢ κτίσις ἡλλοιοῦτο
φόβῳ», Τὸ γ´ τούτων, εἰς ἤχον β´ ἀδόμενον, εἰσάγει τὴν Θεοτόκον,
τετρωμένην τὰ σπλάγχνα, στενάζουσαν, τύπτουσαν τὸ στήθος, καὶ γοερῶς
ἀνακράζουσαν: «Οἴμοι! θεῖον τέκνον, οἴμοι! τὸ φῶς τοῦ κόσμου· πῶς ἔδυσ ἐξ
ὀφθαλμῶν μου, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»· ὁμοίως καὶ τὸ δ´, «Υἱέ μου, ποῦ τὸ κάλλος
ἔδυσ τῆς μορφῆς σου; οὐ φέρω σε, γυμνὸν ὡς κατάδικον ὄραν, ἐπὶ ξύλου
κρεμάμενον». Ἐπειδὴ πᾶσα ἢ ἀνθρωπότης σύγκειται ἐκ μητέρων καὶ
τέκνων, μητέρες καὶ τέκνα ἄς εἴπωσιν ἂν δικαίως ἢ χριστιανικῇ θρησκείᾳ
δὲν ἐπεκράτησεν ἐπὶ τῆς γῆς.

Μετὰ τὰ Ἀπόστιχα λέγεται τὸ ιβ´ Εὐαγγέλιον, «Τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ
τὴν Παρασκευὴν», καὶ συμπληροῦται ἡ περίσεμνος ἀκολουθία τῶν Παθῶν
τοῦ Σωτῆρος.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

«Οὐκέτι ἄτρωτος εἶναι θέλω, τετρωμένον σε βλέπων, Σωτήρ μου», ἔλεγεν εἰς τῶν ἀρχαίων ἀσκητῶν, ἐμβλέπων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἐσταυρωμένου, θεωρῶν καθημαγμένας τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πολλὰ καὶ καλὰ ἄνθη ἔχει ἡ χριστιανικὴ ποίησις σχετικῶς πρὸς τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Σωτῆρος. Ἄλλ' ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος εἶπε τὰ κάλλιστα ἔπη περὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ. «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔμοι κόσμος ἔσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ». «Τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω, ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω». «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ, «Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου»«. «Ἡμεῖς δὲ κηρύττομεν Χριστὸν ἔσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλλήσι δὲ μωρίαν. . . Οὐδ' ἔκρινα τοῦ εἰδέναί τι ἐν ἡμῖν, ἀδελφοί, εἰμὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἔσταυρωμένον». «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν», κτλ. Ἀλλὰ καὶ ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ἐν τῇ Α' Καθολικῇ, λέγει: «Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ· ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως· ὃς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἀμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν».

Σήμερον ἀπὸ πρωΐας ἀναγινώσκονται ἐπ' ἐκκλησίας αἱ Ὁραι τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς. Αἱ Ὁραι αὗται, τρίψαλμοι οὔσαι, ὡς αἱ καθημεριναί, δὲν ἔχουσιν ὅμως τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς ψαλμοὺς οὓς καὶ ἐκεῖναι, ἀλλ' ἀντικαθιστῶσι τοὺς κοινούς δι' ἄλλων προσφυεστέρων τῇ ἡμέρᾳ, ὧν τινες ἐκ τῶν προφητικωτέρων τοῦ ἱεροῦ ψαλμοῦ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ β' «Ἴνα τί ἐφρούραξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». Προσέτι δὲ ὁ ἐπόμενος: «Σῶσόν με, ὁ Θεός, ὅτι εἰσήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου». Καὶ ἄλλος ὁ ἐξῆς, ὅστις φαίνεται ὡς νὰ ἐγράφη κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάθους τοῦ Σωτῆρος, τόσον ἐμφαντικῶς προλέγει τὰ συμβησόμενα: «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου. Ὁ Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας καὶ οὐκ εἰσακούση, καὶ νυκτὸς καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἔμοι. . . Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν. Ἦλπισεν ἐπὶ Κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, εἰ θέλει αὐτόν. Ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. Ὄρουσαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. Καὶ ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς

τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος».

Ἐν ἐκάστη τῶν Ὁρῶν τούτων ψάλλονται μὲν ἰδιόμελα, ὧν τινὰ ταυτίζονται πρὸς τὰ Ἀντίφωνα τῆς νυκτερινῆς ἀκολουθίας τῶν Ἀγίων Παθῶν, ἀναγινώσκεται δὲ περικοπὴ Προφήτου, Αποστόλου καὶ Εὐαγγελίου. Μετὰ δὲ τὴν θ' Ὁραν καὶ τὰ Τυπικὰ ἐπισυνάπτεται ὁ Ἑσπερινός, ἄνευ στιχολογίας Ψαλτηρίου, Ἑσπέρια δὲ ψάλλονται τὰ Ἀπόστιχα τοῦ Ὁρθρου, «Πᾶσα ἡ Κτίσις ἡλλοιοῦτο φόβῳ». «Σήμερον σὲ θεωροῦσα ἡ ἄμεμπτος Παρθένος», κτλ. Ἔπονται τρία ἀναγνώσματα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ὧν ἓν τοῦ Ἡσαΐου: «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;. . . Καὶ εἶδον αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἄμωμος, ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη, ὅτι αἶρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; Ὅτι ἔνεκα τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἦρθη εἰς θάνατον. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδ' εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ», κτλ.

Μετὰ τὸν Ἀπόστολον εἶτα ἀναγινώσκεται ἀπ' ἄμβωνος τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἑσπερινοῦ, γίνεται δὲ καὶ ἡ ἀποκαθήλωσις. Σημειωτέον δέ, ὅτι τοῦτο καὶ ἄλλα τινὰ ἔθιμα δὲν ἀναγράφονται ἐν τοῖς Τυπικοῖς, ἀν δὲν ἀπατῶμαι.

Εἶτα ἄρχονται τὰ Ἀπόστιχα, «Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρόν», καὶ τὰ ἄλλα. Τὸ Δοξαστικόν, «Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον, τὸ φῶς ὡσπερ ἱμάτιον», εἶναι ἐν τῶν παθητικωτέρων κελαδημάτων τῆς Ἱερᾶς Μούσης, ὧν ἀφθονεῖ ἡ ἑβδομάς αὕτη. Εἶτα γίνεται ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Ἐπιταφίου, ψάλλονται τὰ Ἀπολυτικά, «Ὁ Εὐσχήμων Ἰωσήφ», καὶ γίνεται ἀπόλυσις.

Τὴν ἑσπέραν ψάλλεται ὁ Ὁρθρος τοῦ Μ. Σαββάτου, ἥτοι ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου. Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος, ὅπερ εἶναι διὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην, ὅτι κατὰ τὰς προλαβούσας ἑσπέρας τὸ τριπλοῦν Ἀλληλούια, ψάλλεται ὁ «Εὐσχήμων Ἰωσήφ», «Ὅτε κατῆλθες» καὶ «Ταῖς μυροφόροις γυναιξί». Εἶτα, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ψάλλεται τὸ Κάθισμα «Σινδόνι καθαρᾷ» καὶ «Ἐξέστησαν Χοροί». Καὶ ἀρχόμεθα τοῦ Κανόνος: «Κύματι θαλάσσης». Συμπληρουμένου δὲ τοῦ Κανόνος, ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς ψάλλοντες τὰ Ἐγκώμια, εἰς τρεῖς στάσεις. Ἡ α' «Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ», ἡ β' «Ἄξιόν ἐστι, μεγαλύνειν σε», ἡ γ' «Αἰ γενεαὶ πᾶσαι». Μετὰ τοῦτο, τὰ Εὐλογητάρια, «Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος, κατεπλάγη ὁρῶν σε», κτλ.

Ἀντὶ Ἐξαποστειλαρίου λέγεται ἀπλῶς «Ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν» ἐκ τρίτου, καὶ ἀκολουθῶς οἱ Αἴνοι, σοβαρώτατον καὶ ὑψηλὸν μέλος, εἰς ἧχον β' «Σήμερον συνέχει τάφος, τὸν συνέχοντα παλάμη τὴν κτίσιν, καλύπτει λίθος, τὸν καλύψαντα ἀρετῇ τοὺς οὐρανοὺς». «Τί τὸ ὀρώμενον θέαμα; τίς ἡ

παροῦσα κατάπαυσις; ὁ Βασιλεὺς τῶν αἰώνων, τὴν διὰ Σταυροῦ τελέσας οἰκονομίαν, ἐν τάφῳ σαββατίζει, καινὸν ἡμῖν παρέχων σαββατισμὸν· αὐτῷ βοήσωμεν· Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ βασιλεύεις εἰς τοὺς αἰῶνας». Καὶ τὸ γ', «Δεῦτε ἴδωμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν, ἐν τάφῳ κειμένην, ἵνα τοὺς ἐν τάφοις κειμένους ζωοποιήσῃ· δεῦτε σήμερον, τὸν ἐξ Ἰούδα ὑπνοῦντα θεώμενοι, προφητικῶς αὐτῷ ἐκβοήσωμεν. Ἀναπεσὼν, κεκοίμησαι ὡς λέων, τίς ἐγερεῖ σε, Βασιλεῦ; ἀλλ' ἀνάστηθι αὐτεξουσίως, ὁ δὸς σεαυτὸν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐκουσίως, Κύριε δόξα σοι». Τὸ δὲ δ' πλ. β' ἤχου: «Ἡιτήσατο Ἰωσήφ», κτλ. Δόξα, «Τὴν σήμερον μυστικῶς, ὁ μέγας Μωσῆς, προδιετυποῦτο λέγων· Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεός, τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην», κτλ. Καὶ νῦν, «ὑπερευλογημένη». Εἶτα ψάλλεται ἡ Μ. Δοξολογία, τελευτῶσα εἰς τὸν Τρισάγιον, καὶ γίνεται ἡ ἔξοδος τοῦ Ἐπιταφίου, κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθιμον.

Ἐπανερχομένων δὲ ἡμῶν εἰς τὸν ναόν, ἀναγινώσκεται ἡ μυστικὴ προφητεία τοῦ Ἰεζεκιήλ, συμβολικῶς ἐκτιθεμένου τὴν μέλλουσαν κοινὴν ἀνάστασιν, ὁ Ἀπόστολος: «Μικρὰ ζύμη, ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. . . καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός», καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, «Τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν Παρασκευὴν» καὶ ἀπόλυσις.

ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

«Τί τοῦτο; σήμερον σιγὴ ἐπὶ τῆς γῆς» ἔγραφεν ὁ ἱερός Ἐπιφάνιος, προοιμιαζόμενος τὸν εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν λόγον αὐτοῦ. Ἐν τῷ Συναξαριστῇ δὲ φέρεται, ὅτι πασῶν μὲν τῶν ἡμερῶν ὑπερτεροῦσιν αἱ τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ταύτης δὲ πάλιν ὑπερέχει τὸ Μέγα Σάββατον. «Ὅθεν καὶ τὸ Σάββατον τοῦτο, θείας εὐλογίας καὶ δόξης, καὶ τῆς σῆς λαμπρότητος ἠξιώται», ψάλλει ἡ Ἐκκλησία.

Τελουμένης σήμερον Λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου, συμπάλλεται αὐτῇ ὁ ἔσπερινός τοῦ Πάσχα, ἐν ᾧ προηγοῦνται μὲν τὰ ἀναστάσιμα τῆς Ὀκτωήχου «Τὰς ἔσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς, πρόσδεξαι Ἁγίε Κύριε, καὶ παράσχου ἡμῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὅτι μόνος εἶ ὁ δεΐξας, ἐν κόσμῳ τὴν Ἀνάστασιν». Οὕτω λιτότατα καὶ συντόμως προοιμιάζει ὁ ἱερός Δαμασκηνὸς ὅλην τὴν Ὀκτώηχον. Εὐθὺς δὲ ἄρχεται εἶτα τῶν ἐνθουσιαστικῶν παρακελεύσεων: «Κυκλώσατε λαοὶ Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτήν, καὶ δότε δόξαν ἐν αὐτῇ τῷ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν». Αὐτὸν διαδεχόμενος ἄλλος μελωδός, ὁ

Ἀνατόλιος, ἐπιφωνεῖ: «Εὐφράνθητε οὐρανοί, σαλπύσατε τὰ θεμέλια τῆς γῆς, βοήσατε τὰ ὄρη εὐφροσύνην». Μετὰ ταῦτα ψάλλονται τέσσαρα ἄλλα ἰδιόμελα, παραστατικὰ τῆς εἰς τὸν Ἄϊδην καθόδου τοῦ Σωτῆρος: «Σήμερον ὁ Ἄϊδης στένων βοᾷ, συνέφερέ μοι, εἰ τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα μὴ ὑπεδεξάμην». «Δόξα», τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς Αἴνους τοῦ Ἐπιταφίου: «Τὴν σήμερον μυστικῶς». «Καὶ νῦν» τὸ Θεοτοκίον, «Τὴν παγκόσμιον δόξαν». Μετὰ τὴν εἴσοδον, λέγονται τὰ ἀναγνώσματα, καὶ ἡ μὲν βίβλος τοῦ Τριωδίου περιέχει πλείονα, τὸ δὲ Τυπικὸν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ

Ἐκκλησίας ὀρίζει ν' ἀναγινώσκωνται τρία, τὸ ἐκ τῆς Γενέσεως: «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός», εἶτα ὀλόκληρος ἡ προφητεία τοῦ Ἰωνᾶ: «Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθῆς, λέγων· Ἀνάστηθι καὶ πορεύθητι εἰς Νινευί τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με. Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς ἀπὸ προσώπου Κυρίου», κτλ. Τρίτον ἀνάγνωσμα ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Δανιήλ: «Ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου, Ναβουχοδονόσωρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσοῦν, ὕψος αὐτῆς πῆχεων ἑξήκοντα, εὖρος αὐτῆς πῆχεων ἕξ». Καὶ ἱστορεῖται τὸ τυραννικὸν πρόσταγμα τοῦ βασιλέως, ὅπως ὅλοι, λαοί, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι, «πεσόντες προσκυνήσωσι τῇ εἰκόνι τῆ χρυσοῦ, ἢ ἔστησε Ναβουχοδονόσωρ ὁ βασιλεὺς»· ἡ παρακοὴ τῶν Τριῶν Παίδων, ἡ καταγγελία αὐτῶν παρὰ τῶν ἀυλικῶν, ἡ ἐξέτασις αὐτῶν, καὶ ἡ ἀπάντησις των πρὸς τὸν ἀλαζόνα Ἀσύριον. «Ἡμεῖς, βασιλεῦ, τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι, ἢ ἔστησας ἡμῖν, οὐ προσκυνοῦμεν». Ἀκολουθῶς ἡ μανιώδης ὀργὴ τοῦ τυράννου, προστάξαντος νὰ καῖ ἡ κάμινος ἑπταπλασίως, ἡ καταβίβασις τῶν τριῶν νεαρῶν ἡρώων τῶν προμάχων τῆς πίστεως καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεών των εἰς τὴν κάμινον, καὶ ἡ τόσον ταπεινὴ ἄμα καὶ ὑψηλὴ αὐτῶν προσευχὴ: «Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ ὑπερύμνητος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν. Ὅτι ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν καὶ ἠδικήσαμεν. Εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας δόξης σου, ὁ ὑπερύμνητος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογημένος εἶ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, ὁ ὑπερύμνητος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογημένος εἶ ὁ βλέπων ἀβύσσους, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ὁ ὑπερύμνητος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας». Καὶ τότε, λέγει, οἱ φύλακες, οἱ φρουροῦντες παρὰ τὸ στόμιον τῆς καμίνου, παρακύψαντες εἶδον τέσσαρας ἀντὶ τριῶν, ἱσταμένους ἀβλαβεῖς ἐν μέσῳ τῆς φλογός. Τότε οἱ ἱεροὶ παῖδες ἔμελψαν τὸν εὐχαριστήριον ὕμνον, ὃν καὶ ἡ Ἐκκλησία συμπάλλει αὐτοῖς σήμερον εἰς τὸ τέλος τοῦ κατ' αὐτοὺς ἀναγνώσματος: «Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον ὕμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας». Εἶτα, ψαλλομένου ἀντὶ τρισαγίου τοῦ «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», ἐπισυνάπτεται ὁ Ἀπόστολος καὶ συγχρόνως ὁ ἱερεὺς ἀφαιρεῖ τὸ μέλαν φαιλόδιον καὶ φορεῖ λευκόν. Συμπληρουμένου δὲ τοῦ Ἀποστόλου, ἐξέρχεται ψάλλον τό, «Ἀνάστα, ὁ Θεός, κρίνον τὴν γῆν», καὶ ραίνει δι' ἀνθέων τὸν ναὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ. Εἶτα ἀναγινώσκεται τὸ πρῶτον ἀναστάσιμον Εὐαγγέλιον, «Ὅψὲ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων», καὶ καθεξῆς ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀντὶ δὲ χερουβικοῦ ψάλλεται τὸ σεμνότατον ἐκεῖνο, «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία».

Περὶ δὲ ὥραν ε' (ἦτοι ἑνδεκάτην), σημαίνει «τὸ μέγα καὶ τὸ σιδηροῦν» καὶ ἀρχόμεθα τῆς ἱερᾶς παννυχίδος, προαγγέλου τῆς φαιδροτάτης καὶ ὑπερλάμπρου ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Πάσχα. Ἐν ταύτῃ τῇ παννυχίδι ψάλλεται τὸ δεύτερον ὁ Κανὼν τοῦ Μ. Σαββάτου, «Κύματι θαλάσσης», ἐν τῶν περικαλλεστάτων τῆς Ἐκκλησίας μουσουρημάτων. Τοῦ Κανόνος τούτου αἱ τέσσαρες πρῶται ᾠδαὶ ἐπιγράφονται Μάρκου, ἐπισκόπου Ὑδροῦντος, αἱ δὲ

τέσσαρες τελευταῖαι τοῦ Κοσμᾶ, καὶ οἱ εἰρμοὶ «γυναικὸς τινος, Κασσίας ὀνομαζομένης». Καὶ περὶ μὲν τοῦ τετραώδιου τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ οὐδὲν ἄπορον, διότι καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, πλὴν τῆς Μ. Πέμπτης, τριώδια ἐποίησε, περιλαβὼν τὰς ἀκροστιχίδας ὅλης τῆς ἑβδομάδος, εἰς τρεῖς ἰαμβικοὺς στίχους, κατὰ τὸ ἐπόμενον σχῆμα·

Μ. Δευτ. Τῆ Δευτέρᾳ

Μ. Τρ. Τρίτῃ τε

Μ. Τετ. Τετράδι ψαλῶ.

Μ. Πέμ. Τῆ μακρᾷ Πέμπτῃ μακρὸν ὕμνον ἐξάδω

Μ. Παρ. Προσάββατόν τε.

Μ. Σάββ. Σάββατον μέλπω Μέγα.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὸ τριώδιον τῆς Μ. Παρασκευῆς «Πρὸς σὲ ὀρθρίζω» καὶ τὸ τετραώδιον τοῦ Μ. Σαββάτου, «Συνεσχέθη, ἀλλ' οὐ κατεσχέθη» ἔχουσιν ἀκροστιχίδα ἓνα τρίμετρον ἰαμβικὸν ἀμφότερα·

Προσάββατόν τε· Σάββατον μέλπω Μέγα.

Ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον τὸ τετραώδιον τοῦ Κοσμᾶ συμπληροῦται εἰς τέλειον Κανόνα διὰ τοῦ εἰς τὸν Μᾶρκον ἀποδιδόμενου τετραώδιου, οὕτω καὶ ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου «Σάββατον μέλπω Μέγα» εἰς τέλειον ἰαμβικὸν προβιβάζεται διὰ τῆς ἀκροστιχίδος «Καὶ σήμερον δέ», ἣν φέρει τὸ τοῦ Μάρκου τετραώδιον, ὡς ἐξῆς·

Καὶ σήμερον δέ, Σάββατον μέλπω Μέγα.

Ἔως ἐδῶ καλῶς ἔχει, ἀλλ' οἱ εἰρμοὶ ἐπιγράφονται τῆς Κασσιανῆς. Ἐνταῦθα ἀναφύονται ζητήματα, α' ἂν οἱ εἰρμοὶ ὅλου τοῦ Κανόνος εἶναι τῆς Κασσιανῆς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐν τῷ τριωδίῳ φράσεως, καθολικῆς οὔσης, ἢ οἱ εἰρμοὶ τοῦ α' τετραώδιου μόνου· β' ἂν ἡ Κασσιανὴ ἦτο ἀρ- χαιοτέρα τοῦ Μάρκου τούτου, καὶ εἶχε ποιήσει τοὺς εἰρμούς, διὰ τί νὰ μὴ ποιήσῃ καὶ τὸ τετραώδιον ὅλον; γ' πῶς ὁ Κοσμᾶς εὗρων τοὺς εἰρμούς τῆς Κασσίας κατῶρθωσε νὰ σφηνώσῃ τὰ ἀρκτικὰ γράμματα τῶν τεσσάρων τελευταίων, ὧν εἶχεν ἀνάγκην, ἐν τῇ ἀκροστιχίδι, κατὰ τὸ ἐπόμενον σχῆμα.

Σάββατον μέλπω Μέγα.

Ἡ τελευταία αὕτη ἀπορία λύεται εὐκολώτατα, διότι εἶναι γνωστὴ ἡ ἐποχὴ τοῦ Κοσμᾶ καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς Κασσιανῆς. Ἀδύνατον ὁ Κοσμᾶς νὰ ἔλαβε τοὺς ὑπὸ τῆς Κασσιανῆς συνηθεστάτους εἰρμούς, διότι ἦτο ἀρχαιότερος ἐκείνης.

Ἀμφιβολία μένει περί τε τῶν εἰρμῶν καὶ τοῦ τροπαρίου τῶν τεσσάρων πρώτων ᾠδῶν. Εὐλογώτερον δὲ νομίζω νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι ὅλον τὸ πρῶτον τετραῶδιον, εἰρμοὶ καὶ τροπάρια, εἶναι ἑνὸς ἔργου, τοῦ Μάρκου Ὑδροῦντος ἢ τῆς Κασσίας. Καὶ θὰ ἐπρωτίμων ν' ἀποδώσω

αὐτὸ εἰς τὴν ποιήτριαν τοῦ περιπαθοῦς «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις», ἐὰν ὁ Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης δὲν ἐσημείου ἐν τινι ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι φυλλαδίῳ τοῦ Ἐπιταφίου, ὅτι εὐρίσκεται ἐν τοῖς Θεοτοκαρίοις Κανῶν πρὸς τὸ «Κύματι θαλάσσης» ἡρμσοσμένοι, ὅστις ἐπιγράφεται τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, πολὺ ἀρχαιότερου τῆς Κασσιανῆς, συγχρόνου δὲ τοῦ Κοσμᾶ καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ. Εἰς τὸν Μᾶρκον ἄρα Ὑδροῦντος ἀποδοτέαι αἱ τέσσαρες πρῶται ᾠδαί, πλὴν ἂν ὁ ἱερός Κοσμᾶς, μετὰ δευτέραν ἔμπνευσιν, ἠθέλησε νὰ συμπληρώσῃ εἰς τέλειον Κανόνα τὸ ἔνθεον μελῶδημα. Σημειωτέον, ὅτι δὲν εἶδον τὸν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου μνημονευόμενον Κανόνα, καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἂν εἶναι γνήσιος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Συμπληρουμένου τοῦ Κανόνος, λήγει ἡ παννυχίς, καὶ τὰ ὦτα τῶν εὐσεβῶν πανηγυριστῶν, ἀφοῦ διήλθον διὰ τῶν κατανυκτικῶν ἁσμάτων τοῦ Μ. Σαββάτου, κατὰ τὸν νόμον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀντιθέσεως, ἐτοιμάζονται μετὰ πλείονος ἠδύτητος ν' ἀκούσωσι τοὺς χαρμοσύνους καὶ θεσπεσίους φθόγγους τοῦ θείου Δαμασκηνοῦ, τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα».

(1887)

Ἡ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Περὶ ὥραν δωδεκάτην, ληγούσης τῆς παννυχίδος, ὁ ἱερεὺς ἄπτει τὴν λαμπάδα, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὰ βημόθυρα ψάλλον τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Ἡμεῖς δέ, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, ἀνάπτομεν πάντες τὰς λαμπάδας ἐκ τῆς λαμπάδος τοῦ ἱερέως. Καὶ εἶτα, ἱερεῖς, διάκονοι καὶ ψάλται, μετὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς εἰκόνης τῆς Ἀναστάσεως, ἀπέρχονται εἰς τὸν νάρθηκα, ψάλλοντες «Τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἀναγινώσκειται τὸ κατὰ Ματθαῖον «Ὅψὲ Σαββάτων», ἢ τὸ β' ἑωθινὸν τοῦ Μάρκου, «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου». Συμπληρουμένου τοῦ Εὐαγγελίου ὁ προεστὼς τῶν ἱερέων ἐκφωνεῖ, «Δόξα τῇ Ἁγίᾳ», καὶ εὐθὺς ἄρχεται ψάλλον τὸ Χριστὸς ἀνέστη, ἐπαναλαμβάνομενον δεκάκις καὶ τρίς. Ψαλλομένου δὲ τοῦ Χριστὸς ἀνέστη, κρούονται παρατεταμένως ὅλοι οἱ κώδωνες τοῦ ναοῦ. Εἶτα ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικά, καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν ναὸν ψάλλοντες τὸν Κανόνα «Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί», τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ἐκάστης ᾠδῆς, ψάλλεται ἡ Καταβασία, καὶ μετ' αὐτὴν προστίθεται τρίς τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ ἅπαξ τὸ «Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς», μεθ' ὃ γίνεται μικρὰ αἴτησις καὶ μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐπομένην ᾠδὴν.

Ἡ ποίησις αὕτη τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ, ἕξοχος διθύραμβος ὑψίστης ἐξάρσεως καὶ ἀμιμήτου κάλλους, εὐωδέστατα προσφέρει ἄνθη εἰς τὴν

Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἐξ ὧν τυχαίως δρέπομεν ὀλίγα τὰ ἐξῆς:
«Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως, Χριστὸν ἐξαστράπτοντα, καὶ χαίρετε φάσκοντα, τρανῶς ἀκουσόμεθα, ἐπινίκιον ἄδοντες». «Νῦν πάντα πεπλήρωται φῶς, οὐρανός τε καὶ γῆ, καὶ τὰ καταχθόνια, ἔορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις, τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ἧ ἔστερέωται». «Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον, ἀναστάντι σοι· συνεσταυρούμην σοι χθὲς, αὐτός με συνδόξασον, Σωτῆρ, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». «Ὁρθρίσωμεν ὀρθρου βαθέος, καὶ ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον, προσοίσομεν τῷ Δεσπότη, καὶ Χριστὸν ὀψόμεθα, δικαιοσύνης ἥλιον, πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα». «Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου, Σιών, καὶ ἴδε, ἰδοὺ γὰρ ἤκασί σοι, θεοφεγγεῖς ὡς φωστῆρες, ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, καὶ ἑώας τὰ τέκνα σου, ἐν σοὶ εὐλογοῦντα, Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ὁ ἐπίλογος τοῦ συντόμου τούτου Κανόνος, ποιητικωτάτη ἀποστροφή, καὶ ἀμίμητος παθοποιία, ἔχει ὧδε: «ὦ θείας, ὦ φίλης, ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς! μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γὰρ, ἐπηγγείλω ἔσεσθαι, μέχρι τερμάτων, αἰῶνος Χριστέ, ἦν οἱ πιστοὶ, ἄγκυραν ἐλπίδος, κατέχοντες ἀγαλλόμεθα». «ὦ Πάσχα τὸ μέγα, καὶ ἱερώτατον, Χριστέ, ὦ σοφία καὶ Λόγε, τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις, δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον, σοῦ μετασχεῖν, ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ, ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου».

Μετὰ τὸν Κανόνα ψάλλεται τὸ Ἐξαποστειλᾶριον, «Σαρκὶ ὑπνώσας ὡς θνητός», καὶ οἱ Αἶνοι, «Ὑμνοῦμέν σου, Χριστέ, τὸ σωτήριον πάθος», καὶ εὐθὺς τὰ Πασχάλια, «Πάσχα ἱερόν, ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται», ὠραία μελωδία τοῦ πλ. α' ἤχου· Δόξα Καὶ νῦν, «Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει», οὗ ψαλλομένου γίνεται ὁ ἀσπασμός. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ τε ἄσματος τούτου καὶ τοῦ Κανόνος τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐδανείσθη ἐκ τοῦ εἰς τὴν Ἀνάστασιν λόγου τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, παρ' οὗ πολλὰς σεμνὰς καὶ πανηγυρικὰς φράσεις ἐδανείσθησαν οἱ ἱεροὶ ὕμνογράφοι.

Τελευτᾶ δὲ τὸ εἰρημένον Δοξαστικὸν τῶν Πασχαλίων εἰς τὸ Χριστὸς ἀνέστη, ὅπερ καὶ ἐπαναλαμβάνεται τοσάκις, ὅσον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιαζομένων, καὶ ὅσον διαρκεῖ ὁ ἀσπασμός. Εὐθὺς δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὴν λειτουργίαν, μὴ ψαλλομένης Δοξολογίας, ἥτις ἀργεῖ καθ' ὅλην τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα, ὡς καὶ πᾶσα δοξολογία τοῦ Ψαλτηρίου, καὶ πᾶν ὅ,τι πληροῖ τὰς ἀκολουθίας καθ' ὅλας τὰς ἄλλας ἑβδομάδας τοῦ ἔτους.

Ἐν τῇ λειτουργίᾳ μετὰ τὸ «Ὅσοι εἰς Χριστόν», ἀντὶ Τρισαγίου ψαλλόμενον, ἀναγινώσκειται τὸ α' κεφάλαιον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην, ὦ Θεόφιλε», καὶ Εὐαγγέλιον, τὸ α' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην, ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βάσις τῆς δογματικῆς· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Γνωστὸν εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὁ ἀετός. Καὶ οἱ μὲν τρεῖς Εὐαγγελισταὶ ἰστόρησαν τὴν κατὰ σάρκα Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Παρθένου, ἢ τὸ κήρυγμα τοῦ

Βαπτιστοῦ, ὁ δὲ Ἰωάννης ἄρχεται ἱστορῶν αὐτὴν τὴν ἀναρχον καὶ ἄχρονον Γέννησιν τοῦ συναϊδίου Λόγου· «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ εἶτα μεταβαίνει εἰς τὴν ἀκατάληπτον συγκατάβασιν τοῦ προαιωνίου Θεοῦ καὶ Λόγου· «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». «Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο». Τοιαῦτα μαρτυρεῖ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ἠγαπημένος Ἰωάννης, «ὁ εἷς τῶν τεσσάρων ἀγνωῶν ἀνθρώπων, ὧν ἐγγὺς εἰκονίζεται ὁ ἄγγελος καὶ ὁ λέων καὶ ὁ ταῦρος καὶ ὁ ἀετός».

Ταῦτα μὲν οἱ δύο Ἰωάνναι, ὁ ἔνθεος ποιητὴς τοῦ «Ἀναστάσεως ἡμέρα», καὶ ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς τοῦ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ἀλλ' ὁ τρίτος Ἰωάννης, ὁ Χρυσορρήμων, ὁ μέγας διδάσκαλος, ὁ μέγιστος ρήτωρ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ «Ὅμηρος τῶν ρητόρων», ὡς τὸν ὠνόμασεν εἰς τῶν νεωτέρων, γλυκαίνει καὶ τρέφει τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν διὰ τοῦ ἀμιμήτου πανηγυρικοῦ του: «Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Μηδεὶς θρηνεῖτω πενίαν, ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε· μηδεὶς φοβείσθω θάνατον, ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος ὁ θάνατος. Ἐσκύλευσε τὸν Ἄϊδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄϊδην. Ἐπύκρανε αὐτὸν γευσάμενον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας ἐβόησεν· ὁ Ἄϊδης, φησὶν, ἐπικράνθη, συναντήσας σοι κάτω».

Ἐν τῷ ἔσπερινῳ, ὅστις καλεῖται συνήθως ἡ Β' Ἀνάστασις, ψάλλονται ἐκ τῆς Ὀκτωήχου τὰ τοῦ β' ἤχου Ἀναστάσιμα καὶ τὰ Πασχάλια ἐν τοῖς Ἀποστίχοις, γινομένου καὶ πάλιν τοῦ ἀσπασμοῦ. Αναγινώσκεται δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον «Οὔσης ὀψίας», ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο εἶναι συνήθεια ν' ἀναγινώσκηται ἐνιαχοῦ εἰς πολλὰς γλώσσας εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀποστολικοῦ εἰς τὰ ἔθνη κηρύγματος· φέρονται δὲ καὶ τινες εἰς ἑξαμέτρους καὶ εἰς ἰαμβεῖους παραφράσεις τοῦ Εὐαγγελίου τούτου, ὧν ἡ μία,

Εὔτε δὴ ἡέλιος φαέθων ἐπὶ ἔσπερον ἦλθεν,

ἴσως εἶναι ἔργον τῆς βασιλίσεως Εὐδοκίας τῆς Λεοντιάδος. Ἀλλ' ἐν τινι παλαιῷ Εὐαγγελίῳ, ὅπερ εἶχον κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν, ὑπῆρχεν ἄλλη τις παράφρασις λιτοτέρα καὶ προσφυστέρα. Τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ μου διαφεύγει τὴν μνήμην, ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι στίχους τινάς:

Καὶ σκιερὴν ὅτε γαῖαν ὄλην ἐμέλαιεν ὀμίχλη,
ἀκλινέες δὲ θύρετρον συνεκλήϊσαν ὀχῆες,
ὀππόθι φωλεύοντες ἐναυλίζοντο μαθηταί,
ὡς πτερόν ἢ ἐ νόημα μετάρσιος εἰς μέσον ἔστη,

μιτρωθεις ἐτάροισι, καὶ ἔννεπε. Σύννομος ὑμῖν
εἰρήνη· καὶ ἄελπτον ἔπος βραχὺ τοῦτο βοήσας,
δεῖξε πόδας καὶ χεῖρας ὀμηγερέεσσι μαθηταῖς
ἠλοτύπους, πλευρὴν τε νεούτατον· ὀψιφανῆ δὲ
Κοίρανον ἀθρήσαντες ἐγήθειον αὐτίς ἐταῖροι.

(1887)

Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΧΩΡΙΑ

Α΄.

Φίλος τις, μεθ' οὗ συνωδοιπόρουν τὰς ἡμέρας ταύτας, ἰσχυρίζετο ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς σήμερον προτιμῶσι νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς μικροὺς ναῖσκους ἢ εἰς μεγάλους καὶ πολυτελεῖς ναοὺς. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει τι ὀρθόν, καὶ ἡ ιδιότητος εὐλάβεια τῶν τοιούτων πιστῶν δὲν φαίνεται ἄτοπος, ὅταν μάλιστα ἀναλογισθῶμεν ὅτι κυριολεκτικῶς ἡ πολυτέλεια εἰς τοὺς ναοὺς εἶναι ἀπηγορευμένη. Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς γνῶρισμα εἶναι ἡ σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια, τὸ γνῶρισμα δὲ τοῦτο δὲν ἀποκλείει ἡ εὐτέλεια. Ἐνθυμεῖσθε τὸν ὑπὸ Περικλέους ἐπιτάφιον παρὰ Θουκυδίδη. «Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας», ἔλεγεν ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὅστις ἐμελέτησε πολὺ καὶ ἐψυχολόγησεν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν συμπολιτῶν του. Τῶ ὄντι ἡ εὐτέλεια οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλότης, ὁ τύπος δὲ ὁ χριστιανικὸς, ὡς καὶ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς, θηρεῦει τὴν ἀπλότητα. Τὰ κίβδηλα καὶ ψευδόχρυσα, τὰ ὁποῖα βλέπετε εἰς ἓνα ἢ δύο τῶν ἀθηναϊκῶν ναῶν, καὶ ὑπούλως καὶ θρασέως εἰσαγόμενα, ἀναρμοδίως ὅλως, ὑπὸ ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ ἀπειροκάλων, δῆθεν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν τούτων, ἔπρεπε ν' ἀπαγορευθῶσιν ὑπὸ τῆς μόνης ἀρμοδίας κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, κυριαρχικὰ ἐξασκούσης δικαιώματα, κατ' αὐτὸ τὸ πολιτικὸν μας Σύνταγμα, ἐπὶ τῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ἐλλείπει τοιαύτης Ἀρχῆς ἕκαστος πράττει κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῶ, εἰσάγων εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καινὰ καὶ ξενότροπα, νόθα καὶ ἀπηγορευμένα, καὶ δὲν εἶναι παράδοξον οἱ οὕτω πράττοντες νὰ νομίζωσιν ὅτι ὑπηρετοῦσι δῆθεν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι εἶναι ἄξιοι ἐπαίνων καὶ στεφάνων διὰ τὸν ζῆλόν των. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἓνα παραδεδεγμένον τύπον, ὃν οὐδεὶς δύναται ἀποινεῖ νὰ παραβῆ, καὶ ρητῶς ἀπαγορεύεται πᾶσα καινοτομία εἴτε εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γραφικὴν καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ναῶν διακόσμησιν, εἴτε εἰς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἄλλην λατρείαν.

Φυγὼν τῆς ἡμέρας ταύτης τὴν βοήν καὶ τὸν θόρυβον τῆς μικρᾶς ταύτης Βαβυλῶνος, τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης, ἀπῆλθον μεθ' ἑνὸς φίλου νὰ ἐορτάσω τὸ Πάσχα εἰς ἓν τῶν μεσογείων τῆς Ἀττικῆς χωρίων. Ἦλπιζον νὰ εὕρω εὐλαβῆ τινα ἱερέα, ὅστις νὰ ἠξέυρη ἀρκετὰ γράμματα, ὥστε

ἀναγινώσκων τὰ Εὐαγγέλια νὰ μὴ λέγη «τοῖς γραμματοῖς» ἀντὶ «τοῖς γραμματεῦσι», νὰ ἔχη δὲ καὶ ἀρκετὴν συστολήν, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆ τὸ ἱερόν Βῆμα ὡς παρασκήνιον, ὅπου νὰ διαπληκτίζεται ἀνέτως μετὰ τῶν συλλειτουργῶν του. Καὶ ἠξιώθην τοῦ ποθομένου. Εὗρον ἱερέα ὅστις ἀπήγγειλε ταπεινῶς μὲν ἀλλ' ἀπταιστώως καὶ τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια τῆς ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Παθῶν. Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχωσι πολλοὶ τοιοῦτοι εἰς τὰ χωρία, ἀλλὰ τέλος ὑπῆρξα εὐτυχής. Εὗρον ἱερέα ὅστις ἤξευρε καλῶς τὴν τάξιν τῆς Ἀκολουθίας, οὐδεμίαν δὲ ἀταξίαν ἢ χασμωδίαν ἐπέτρεπεν. Ἀλλ' εὗρον καὶ λογικὸν ποιμνιον εὐλαβῶς ἀκροαζόμενον τῆς Ἀκολουθίας, δὲν εἶδον δὲ παιδας ἢ γυναῖκας ἀσυστόλως φλυαρούσας ἐντὸς τοῦ ναοῦ, οὔτε εἶδον ἐπιτρόπους περιποιούμενους τὰς εὐσεβεῖς κυρίας, καὶ προσφέροντας αὐταῖς καθίσματα. Δὲν ὑπῆρχον ἐκεῖ κυρίαί, ἀλλὰ γυναῖκες, καὶ τοῦτο εἶναι μέγα πλεονέκτημα. Μία μόνη κυρία ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἡ Παναγία.

Ἐμεινα οὕτω ἀκροώμενος μέχρι τέλους τῆς ἀκολουθίας καὶ ἀσπασθεὶς τὸν Ἐσταυρωμένον, ἀπῆλθον νὰ κοιμηθῶ εἰς τὸν ταπεινὸν οἶκον τοῦ ξενίζοντός με χωρικοῦ φίλου μου. Τὴν ἐπαύριον περὶ ὥραν δεκάτην τῆς πρωίας, ψαλλομένου τοῦ ἔσπερινοῦ, προυτάθη ἐν μέσῳ τῶ ναῶ τὸ κουβούκλιον τοῦ Ἐπιταφίου, καὶ οἱ εὐλαβεῖς χωρικοὶ ἐκόμισαν εὐώδη ἄνθη, ρόδα καὶ ἴα καὶ λιβανωτίδα ἐν ἀφθονία πρὸς διακόσμησιν τοῦ ἐπιταφίου. Ὁ καὶ ἄλλως εὐώδης ναὸς ἐμυροβόλησε. Δύο δὲ γηραιαὶ χωρικαί, καθίσασαι ἐν τῶ ναῶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔσπερινοῦ, ὑπεψιθύριζον χθαμαλῇ τῇ φωνῇ ἀλβανικὸν μοιρολόγιον τοῦ Χριστοῦ, οὗ δὲν ἠδυνήθην ν' ἀντιληφθῶ τὰς λέξεις.

Περὶ ὥραν ὀγδόην τῆς ἑσπέρας ἀντήχησεν ὁ μικρὸς κώδων τοῦ ταπεινοῦ παρεκκλησίου, καὶ οἱ χωρικοὶ συνέδραμον ν' ἀκούσωσι τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου. Δύο χωρικοὶ ψάλται ἔψαλλον μὲ ἀλβανικὴν προφορὰν, ἀλλ' ὄχι μὲ πολλὰς παραφωνίας, τὸ «Σινδόνι καθαρᾶ» καὶ τὸ «Κύματι θαλάσσης». Κατὰ δὲ τὴν θ' ὥδην, «Μὴ ἐποδύρου μου, μήτερ» ὁ ἱερεὺς ἐθυμίασε τὸν λαόν. Μετὰ τὴν Καταβασίαν, ὁ λαὸς ἠναψε τὰς λαμπάδας, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐξελθὼν πάλιν ἤρχισε τὰ Ἐγκώμια. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἱερεὺς, ἀκριβῆς τηρητὴς τῶν Τυπικῶν, διέταξε πρότερον ν' ἀναγνωσθῇ ὁ Ἄμωμος, καλῶς παρατηρήσας ὅτι δύσκολον μὲν νὰ στιχολογηθῇ οὗτος ἅμα ψαλλομένων τῶν Ἐγκωμίων, διότι, εἶπε, τὰ τοιαῦτα τυπικώτερα δὲν εὐδοκιμοῦσιν ἐν τοῖς κοσμικοῖς ναοῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὁ Ἄμωμος οὐχ ἦττον ἀναγινώσκεται, καὶ πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ. Καὶ ἠκούσθησαν λοιπὸν ἐκεῖ, ἐν καταλλήλῳ ἡσυχῶ τόπῳ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀνυπομονοῦσι πολὺ, οἱ κατανυκτικώτατοι στίχοι τοῦ θεσπεσίου Δαυίδ. «Εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἐπιλάθωμαι τῶν δικαιοματίων σου, ὅτι σὺν αὐτοῖς ἐξήσάς με. Ἀγαλλιάσομαι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγιά σου, ὡς ὁ εὐρίσκων σκῦλα πολλά. Διὰ τοῦτο ἠγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσίων καὶ τοπάζιον. Ὡς γλυκέα τῶ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῶ στόματί μου» κτλ. κτλ.

Ἐν τῇ πρώτῃ στάσει τῶν Ἐγκωμίων εὐρέθησαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ αὐτοσχέδιοι ψάλται. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιορισθῆσαν εἰς ἕξ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ἠὺξήθησαν

αΐφνης εἰς δέκα. Αἴτιον τούτου εἶναι ὅτι τὸ μὲν συντομώτατον «Αἰ γενεαὶ πάσαι» εὐκόλως ἄδεται ὑπὸ τοῦ πλήθους, τὸ δὲ «Ἄξιόν ἐστι μεγαλύνειν σε», ἔχον εἶδος τι μουσικῆς στροφῆς, δυσκολώτερον τοῖς φαίνεται. Οἱ ἐπίκουροι οὗτοι ψάλλται ἦσαν εὐρωστοὶ χωρικοὶ νεανῖαι, καὶ δὲν τὰ ἔλεγον μὲν ἀπταίστως, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐδολοφόνουν ἀσυνειδήτως. Μόνος εἷς παραφώνως καὶ ἀτάκτως ἔψαλλε, καὶ οὗτος ἦτο διδάκτωρ τῆς νομικῆς.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν Ἐγκωμίων ἐψάλησαν ἀργῶς τὰ Εὐλογητάρια, οἱ Αἶνοι καὶ ἡ Δοξολογία, καὶ εἶτα δύο ρωμαλεοὶ χωρικοὶ ἦσαν τὸ κουβούκλιον τοῦ Ἐπιταφίου λαμπρόφωτον καὶ ἀνθοστόλιστον, καὶ ἤρξατο ἡ λιτανεῖα ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ πέριξ αὐτοῦ. Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, μεθ' ὅλον τὸν καταπνέοντα τῆς Πεντέλης ψυχρὸν ἄνεμον, ἐξῆλθεν ἀσκεπῆς τοῦ ναοῦ, καὶ τετράκις διέταξε στάσιν καὶ ἔκαμεν αἰτήσεις, ὃ δὲ λαὸς ἔψαλλε τὸ Κύριε ἐλέησον. Βραγχνόφωνος ψάλλτης, ὅστις δὲν ἠξεύρω πῶς εὐρέθη ἐκεῖ, ἔψαλλε «Τὸν ἥλιον κρούσαντα».

Κατὰ τὴν εἰς τὸν ναὸν ἐπάνοδον μετὰ τὸ «Ἄρατε πύλας», οἱ φέροντες τὸν Ἐπιτάφιον χωρικοὶ, σταθέντες παρὰ τὰς παραστάδας τῆς θύρας, ὕψωσαν εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ναοῦ τὸ ἱερὸν κουβούκλιον, καὶ πάντες οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, κύψαντες ἐν ταπεινώσει διῆλθον ὑποκάτω τοῦ Ἐπιταφίου, κατὰ τὸ ἐν τοῖς χωρίοις ἔθιμον. Ἐληξε δὲ ἡ ἀκολουθία τὴν ἐνδεκάτην ὥραν, καὶ πάντες ἀπήλθομεν νὰ κατακλιθῶμεν, γλυκειὰς φέροντες ἐντυπώσεις.

Β΄

Τὴν πρωΐαν τοῦ Μ. Σαββάτου ἐσήμανεν ὁ κώδων τὴν λειτουργίαν. Μεταξὺ τοῦ ἱερέως, τοῦ φιλοτίμου χωρικοῦ κυρ Γιάννη, καὶ τοῦ φιλοξενουμένου ὑπ' αὐτοῦ, εἶχε συμφωνηθῆ, ὅτι ἡ λειτουργία θὰ ἐγίνετο βραδύτερον, κατὰ τὴν ὀγδόην ὥραν, ἀλλ' ἐναντίον τῆς συμφωνίας ἔγινε ταχύτερον μάλιστα καὶ τῆς ἐβδόμης. Ἐπωφελούμενος ὁ ἀγαθὸς χωρικός κυρ Γιάννης τὸ φίλυπνον καὶ ὀκνηρὸν τοῦ ξένου του, ἐσκέφθη νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ κοιμηθῆ μέχρι τῆς ὀγδόης, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸν ναὸν ἀνέγνω μὲν αὐτὸς τὰς Προφητείας, συνέβαλε δὲ μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ τὸ «Ἀνάστα ὁ Θεός», καὶ ὁ ξένος του ἔμεινε κοιμώμενος νήδυμον.

Ἡ νυκτερινὴ ἀκολουθία διὰ τὴν Ἀνάστασιν ἔμελλε νὰ σημάνη ἐνωρίς, τὴν δεκάτην ὥραν, τοῦτο δὲ διὰ νὰ λάβωσιν εἶδησιν καὶ οἱ πόρρω κατοικοῦντες ποιμένες καὶ βοσκοί, νὰ προλάβωσι τὴν Ἀνάστασιν. Ὁ Εὐλογητὸς δὲν θὰ ἐλέγετο ἀμέσως, ἀλλὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν, ἡ δὲ πρώτη κρουσις τοῦ κώδωνος ἦτο ἀπλῶς μῆνυμα πρὸς τοὺς «τηλοῦ τῶν ἀγρῶν οἰκοῦντας», βοσκούς καὶ κολλήγους. Ἀλλ' ὁ εὐλαβὴς ἱερεὺς, ὅστις, δὲν ἐνόει νὰ παραλίπη ἐκ τοῦ Τυπικοῦ οὐδὲ κεραίαν, εἰσελθὼν μόνος εἰς τὸν ναὸν ἀπὸ τῆς ὀγδόης καὶ ἡμισείας, ἔμεινεν ἀναγινώσκων τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Μόλις ὁμως ἀντήχησεν ἡ πρώτη τοῦ κώδωνος δόνησις, καὶ ὁ φιλόξενος ἀγρονόμος κυρ Γιάννης, λαβὼν τὴν ὑπερμεγέθη λαμπάδα του, ἦν εἶχε παραγγεῖλει ἐξ Ἀθηνῶν, ὅλην ἐκ καθαροῦ κηροῦ, λησμονήσας τὰς

ἐσπερινὰς συνθήκας, καθ' ἃς ὁ πρῶτος κώδων θὰ ἦτο διὰ τοὺς ἀπωτέρω οἰκοῦντας ἀγροδιαίτους πιστοὺς, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι τῶν συγχωρικῶν, καὶ τότε ὁ ἀγαθὸς ἐφημέριος ἠναγκάσθη νὰ βάλῃ Εὐλογητὸν πρὸ τῆς ὥρας. Ἐψάλησαν ὅμως ἀργὰ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος «Κύματι θαλάσσης», ἐψάλησαν τριπλᾶ καὶ τετραπλᾶ, καὶ οὕτω τὴν δωδεκάτην ὥραν τοῦ μεσονυκτίου ἀκριβῶς ἐτελέσθη ἡ Ἀνάστασις.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν φεύγῃ τις τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν τύρβην των, ὅσον ἀμιγῶς καὶ ἂν ἐπιθυμῇ νὰ ἐορτάσῃ τὰς ἡμέρας ταύτας, τὸ φάσμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ τὸν ἀκολουθεῖ παντοῦ βῆμα πρὸς βῆμα, τὰ προϊόντα τῶν νεωτέρων ἐφευρέσεων τὸν καταδιώκουσιν, ἀδύνατον δὲ νὰ μείνῃ τις ἡσυχος οὐδὲ στιγμὴν. Βεγγαλικά φῶτα καὶ ἄλλα βέβηλα πράγματα ἐκάησαν προκλητικῶς ἔξω τοῦ ναοῦ, εὐθύς ὡς ἐξήλθομεν νὰ κάμωμεν Ἀνάστασιν, ὁ δὲ ἀνεκτικώτατος ἱερεὺς δὲν ἐνόμισεν φρόνιμον νὰ τὰ ἀπαγορεύσῃ. Ὁ καπνὸς αὐτῶν συνεφύρθη ἀνευλαβῶς μὲ τὴν ἱερὰν εὐωδίαν τοῦ θυμιάματος, ὁ κρότος τῶν πυραύλων ἀνεμίγη μὲ τὸν ἦχον τοῦ κώδωνος. Τέλος ἐπανήλθομεν εἰς τὸν ναόν, καὶ ἤρξατο ψαλλόμενον τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί». Οἱ καλοὶ χωρικοὶ μετὰ μεγίστης εὐλαβείας ἠκροῶντο τὰ ἱερὰ ἄσματα, ὁ δὲ ἀξιόλογος ποιμὴν Ν. Σκουφός, προσενηγκῶν εὐσεβῶς ἀνήρτησεν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μανουαλίου, ἐνώπιον τῆς εἰκόνας τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, τσαντίλαν νωποῦ τυροῦ, ἄλλο πασχάλιον ἔθιμον τῶν ἀγροτῶν τῆς Ἑλλάδος.

Μεγίστη τάξις καὶ θρησκευτικὴ προσήλωσις ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἀκολουθίαν. Μόνον δύο ἢ τρεῖς κύριοι καὶ ἄλλαι τόσαι κυρίαὶ εὐρίσκοντο ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ ναῷ, ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἀπῆλθον νὰ κοιμηθῶσι, καλῶς πράξαντες, διότι τὸ παρεκκλήσιον ἦτο στενόχωρον, καὶ ἀποχωρήσαντες ἀφήκαν τόπον διὰ τοὺς λοιπούς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαζομένων διέπρεπεν ὁ ἀξιοσέβαστος μπαρμπα - Τσάμης, ἀπόστρατος ἐνωμοτάρχης τῆς χωροφυλακῆς, διακριθεὶς εἰς τὴν καταδίωξιν τῆς ληστείας, καὶ δυνάμενος νὰ διηγηθῇ ἐν εἴδει ἐποποιίας ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορίαν τῶν κατορθωμάτων τῆς. Ὁμοίως ὁ Νικόλας, ὅστις διέπρεψεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Κρήτης, καὶ ἠξέυρει ἐκ στήθους ὅλην τὴν ἱστορίαν τούτων, καὶ ὁ Ἀντώνης, ὁ ἐπιλεγόμενος βουλγαρομάστιξ, ὅστις εἶναι ἱστορία μόνος του.

Γενομένου τοῦ ἀσπασμοῦ, ἤρξατο ἡ λειτουργία μέχρι τῆς 2ας ὥρας πρὸς ὄρθρον. Ὅτε ἐλάβομεν τὸ ἀντίδωρον καὶ ἐξηρχόμεθα ἐκ τοῦ ναοῦ, ἄλλο γνήσιον ἑλληνικὸν ἔθιμον ἐφείλκυσε τὴν προσοχήν μου περὶ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τῶν χωρικῶν, ὅστις ἐκτελεῖ χρεὴ ἐπιτρόπου ἐν τῷ παρεκκλησίῳ, διένειμεν εἰς τοὺς ἐξερχομένους ῥὰ κόκκινα, προσφωνῶν ἐνὶ ἐκάστῳ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη. Ἔλαβον τὸ δοθέν μοι ῥόν, καὶ ἐγκαρδίως ἠυχθήην εἰς τὸν ἀγαθὸν χωρικὸν πᾶν καταθύμιον.

Τότε ἕκαστος τῶν χωρικῶν, φέρων ἀνημμένην τὴν λαμπάδα, ἀπῆλθεν

οἴκαδε. Τὸ κατ' ἐμέ, ἀφοῦ ἐπεσκέφθην διὰ βραχέων τὸν φιλόξενον χωρικὸν κύρ Γιάννην, μετέβην εἰς τὸ μικρὸν μαγαζιὸν τοῦ χωρίου, καὶ ἐκεῖ ἀπήλαυσα ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἡδονὴν τῆς συνδιαλέξεως μετὰ τῶν χωρικῶν, ἀνθρώπων μὲ ἀνοικτὴν καρδίαν. Εἷς αὐτῶν εἶχε φέρει ἐκ τῆς οἰκίας του σούπαν καὶ βραστόν, τυρὸν καὶ αὐγὰ κόκκινα, καὶ ἐγεύθημεν ὁμοῦ τὸ πασχάλιον. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀρχίσει νὰ γλυκοχαράζῃ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐνύσταζον, ἐσκέφθην, ὅτι τὸ καλύτερον ἦτο νὰ περιμείνω τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, καὶ τὴν διάβασιν τῆς ἀμαξοστοιχίας τοῦ σιδηροδρόμου Λαυρίου. Παρῆλθον δὲ ἀνεπαισθήτως αἱ ὥραι ἐν τῷ μέσῳ τῆς φαιδρᾶς συνδιαλέξεως, τοῦ Χριστοῦ Ἀνέστη, τῆς συγκρούσεως τῶν ποτηρίων, τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ ρητινίτου, καὶ τοῦ ἑαρινοῦ τῶν στρουθίων κελαδήματος.

Μεταβαίνων εἰς τὸν σταθμὸν, μίαν ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, συνήντησα δύο ἢ τρεῖς ὁμίλους ἐορταζόντων, καὶ οἱ ὀβελοὶ τῶν ἀμνῶν περιστρέφοντο ἤδη ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἀλλὰ μοὶ ἔκαμαν ἐντύπωσιν δύο ὠραῖοι νέοι Λιδωρικιώται, οἵτινες ἔψηνον τὸ ἀρνίον κατὰ τὸν τελειότερον ἐκ τῶν γνωστῶν καὶ παραδεδεγμένων τρόπων. Οἱ πρόσθιοι πόδες τοῦ ἀμνοῦ δὲν ἐφαίνοντο, χωμένοι ἐντὸς τῆς σαρκός, τὸ ἔντερον περιέβαλλεν ἐπτάκις ἢ ὀκτάκις ὡς ζώνη ἔξωθεν τὸν ἀμνόν, οἱ νεφροὶ, χωρὶς ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῶν σπλάγχων, εὐρίσκοντο ἐκατέρωθεν προσκεκολλημένοι ἔξωθεν, ὁμοίως καὶ τὰ δίδυμα, μετὰ τῶν ριζῶν τανυσμένων, εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ ἰσχίου. Τὴν πυρὰν δὲν εἶχον ἀνάψει μὲ κλήματα, ἀλλὰ μὲ κορμὸν ἀγρίου δένδρου. Μοὶ εἶπον, ὅτι τὰ κλήματα εἶναι ὁ εὐκολώτερος τρόπος, ἀλλὰ «διὰ τοὺς ἀτζαμηδες».

Τοὺς ἠρώτησα ἂν ἀληθεύῃ, ὅτι οἱ παλαιοὶ κλέπτει ἡξευρον μίαν ἄλλην τέχνην, νὰ ψήνωσι τὸ ἀρνίον χωρὶς νὰ φαίνεται οὐδαμῶθεν καπνός. Μοὶ ἀπήντησαν μειδιῶντες, ὅτι τοῦτο δὲν ἀληθεύει, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἐφαρμόζεται σήμερον, διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη, ὑποθέτω, ἀλλὰ τὸ μόνον σωστὸν εἶναι, ὅτι ἔσκαπτον λάκκον, ἔθετον ἐντὸς τὸ ἀρνίον «μὲς στὸ ἴδιο τὸ ἀρνιακό», τὸ ἔχωνον, ἠναπτον πῦρ ἄνωθεν «ὅσο νὰ τυφλοκαίγῃ» καὶ οὕτω τὸ ἀρνίον ἀντὶ νὰ ψηθῇ ἔβραζεν, ἤρκει νὰ μὴ εἰσῆρχετο ἀήρ μηδαμῶθεν. Τοὺς εὐχαρίστησα διὰ τὰς πληροφορίας ταύτας, ὡς καὶ διὰ τὸ σπληνάντερον καὶ τὴν πλόσκαν, δι' ὧν μ' ἐτίμησαν, ἐσύριξεν ἡ ἀτμάμαξα, ἔφθασε τὸ τραῖνον καὶ ἐπεβιβάσθην διὰ τὸ Ἄστυ.

(1887)

ΚΘ' ΙΟΥΝΙΟΥ

ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΣ ΟΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΙ

Μεγάλας ἀναμνήσεις ἀνακαλεῖ σήμερον ἡ ἐορτὴ τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων. Οἱ δύο οὗτοι ὑπέρτεροι ἄνδρες τοῦ χριστιανισμοῦ συγκεφαλαιοῦσι σχεδὸν ἐν ἑαυτοῖς ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος. Διότι ὁ μὲν θεομακάριστος Πέτρος

ἐγένετο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῶν πράξεων καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ οὐρανοβάμων Παῦλος, περιελθὼν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, κατήχησε καὶ ἐβάπτισε τοσοῦτους λαούς, καὶ τοσαύτας συνέστησεν ἐκκλησίας, ὅσας συλλήβδην πάντες οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἠκούσθη παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Γεννησαρέτ ἡ πρόσκλησις ἐκείνη: «Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων», μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν δέσμιος ὁ Παῦλος ἐπὶ μῆνας ἐν Ρώμῃ, ἐδέχετο ἐν τῇ φυλακῇ πλήθη κατηχουμένων, καὶ ἔγραφε τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην φράσιν: «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεταί», ὧ, πόσον εἶχε μεταβληθῆ ἤδη ἡ ὄψις τοῦ κόσμου!

Γνωστὸν, ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἐτελειώθησαν μαρτυρικῶς ἐν Ρώμῃ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ μὲν Πέτρος σταυρωθεὶς μετὰ τὴν κεφαλὴν κάτω, ὁ δὲ Παῦλος καρατομηθεὶς. Ἐν Ρώμῃ ὑπάρχει εἰκὼν, παριστῶσα τοὺς δύο Ἀποστόλους ἀσπαζομένους τὸ τελευταῖον ἀλλήλους, καθ' ὃν χρόνον ἐχωρίζοντο ἀγόμενοι εἰς σφαγὴν. Οὐ μακρὰν δὲ τῆς Ρώμης σώζεται ἀρχαῖον παρεκκλήσιον, λεγόμενον Domine quo vadis, ἡ δὲ ὠραία περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου παράδοσις ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἄμα κινηθέντος τοῦ διωγμοῦ ἐπὶ Νέρωνος, ὁ Πέτρος ἀπεπειράθη νὰ φύγῃ, νομίσας, ὅτι ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐργασθῆ εἰς τὸ κήρυγμα. Στάδιά τινα ἔξω τῆς Ρώμης συναντᾷ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, περίλυπον, βαίνοντα πρὸς τὴν πόλιν. «Domine quo vadis?» (Κύριε, ποῦ ὑπάγεις;), ἐρωτᾷ ὁ Πέτρος. «Vado Romam iterum crucifici» (ὑπάγω εἰς Ρώμην, ὅπως σταυρωθῶ καὶ πάλιν), ἀπαντᾷ ὁ Χριστός. Ἡ ὀπτασία αὕτη ἐδίδαξε τὸν Πέτρον τὸ καθῆκόν του, καὶ κατανοεῖς τὴν καρδίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην, καὶ ὑπέστη ἀγογγύστως τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἵνα πληρωθῆ ἡ ἄλλη ἐκείνη αἰνιγματώδης πρόρρησις τοῦ Σωτῆρος: «. . . ὅταν δὲ γηράσῃς, ἄλλος σε ζώσει καὶ οἴσει σε ὅπου οὐ θέλεις».

Ὡραιότατον εἶναι τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ τελευταία ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Τιβεριάδος. Ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ἀπόστολοι, ἀλιεύοντες ὅλην τὴν νύκτα, οὐδὲ ἓνα συνέλαβον ἰχθύν. Αἴφνης ἐμφανίζεται ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς ὄχθης, καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς νὰ ρίψωσι τὸ δίκτυον. Ὑπακούουσιν ἐκεῖνοι, καὶ τὸ δίκτυον πληροῦται ἰχθῶν μέχρι διαρρήξεως. Αναγνωρίσας ὁ Πέτρος τὸν Χριστόν, φορεῖ τὸν ἐπενδύτην του καὶ ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως ταχύτερον τὸν πλησιάσῃ. Αποβιβασθέντες καὶ οἱ ἄλλοι, εὕρισκουσιν ἀνθρακιὰν ἐτοιμὴν, ὁπτῶσι τὰ ὀψάρια, καὶ δειπνοῦσι. Μετὰ τὸ δεῖπνον ὁ Χριστὸς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Πέτρον τὴν τρίτην ἐρώτησιν: «Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με;» «Ναί, Κύριε, λέγει ὁ Πέτρος, σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε». Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, «Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου». Μετὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἐρώτησιν, ἐλυπήθη ὁ Πέτρος καὶ εἶπε: «Ναί, Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε». Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, «Βόσκει τὰ ἀρνία μου». Ὑστερον ὁ Χριστὸς τῷ εἶπεν, «Ἀκολούθει μοι» καὶ ὁ Πέτρος ὑπήκουσεν. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης, ὁ ἐπιστήθιος μαθητής, αὐτόκλητος, ἠκολούθησε καὶ οὗτος. Στραφεὶς ὁ Πέτρος καὶ ἰδὼν αὐτόν, λέγει τῷ Χριστῷ, «Κύριε, οὗτος δὲ τί;»

Καὶ ὁ Χριστὸς ἀπήνητησεν αἰνιγματωδῶς, «Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως οὗ ἔρχωμαι, τί πρὸς σέ;» Διεδόθη λοιπὸν παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης δὲν ἀποθνήσκει, καὶ πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τὸ πιστεύουσι μέχρι τῆς σήμερον, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ ἱερός συγγραφεὺς προσθέτει μετριοφρόνως περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶπεν, ὅτι δὲν ἀποθνήσκει, ἀλλὰ, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως οὗ ἔρχωμαι, κτλ.

«Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ καὶ τὰς θλίψεις σου τίς διηγῆσεται;» ψάλλει ἡ ἱερὰ Μοῦσα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης κατὰ τὴν παροῦσαν ἑορτήν. Καὶ τῷ ὄντι ἡ τε βίβλος τῶν Πράξεων καὶ αὐτὰ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου διηγοῦνται μακρὰν Ὀδύσειαν παθημάτων, διωγμῶν καὶ θλίψεων ἃς ὑπέστη ὁ Ἀπόστολος οὗτος. Ἐὰν παραλληλίσῃ τις μόνον τὰ ἐπίκαιρα καὶ λαμπρὰ ἀποφθέγματα, ὧν βρῖθουσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοῦ Παύλου, ἀληθεστάτην εὐρίσκει εἰκόνα τοῦ φλέγοντος τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπερανθρώπου ζήλου. «Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ διωγμὸς ἢ στενοχωρία ἢ κίνδυνος;» «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ». «Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἦτω ἀνάθεμα, μαρὰν ἀθά». Ἡ τελευταία αὕτη ἔκφρασις ἴσως φαίνεται ὑπερβολικὴ εἰς τοὺς ὀρθολογιστὰς τῆς σήμερον. Ἀλλὰ μηδεὶς σκανδαλισθῆ, τὸ πρᾶγμα εἶναι φυσικώτατον καὶ συνεπέστατον εἰς τὸ στόμα ἀνθρώπου πιστεύοντος. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἀπολύτως ὄν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀναγκαιῶς ὀφείλει νὰ λατρευῆται, καθ' ἣν ἔννοιαν ἔχουσιν οἱ εἰλικρινῶς πιστεύοντες. Θεὸς δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ παθῶν ἐπιβάλλεται εἰς τὴν στοργὴν καὶ τὴν λατρείαν πάντων, καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐξετόξευεν ὁ θεῖος Παῦλος τὸ ἀνάθεμα κατὰ παντὸς τοῦ μὴ ἀγαπῶντος τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἄλλως τὸ ἀνάθεμα, τοῦτ' ἔστιν ὁ ἀπὸ τῶν πιστῶν χωρισμὸς, εἶναι τὸ μόνον ὄπλον, ὃ ἐπιτρέπει ἑαυτῇ ἡ ἀρχαία ἀμιγῆς Ἐκκλησία, καὶ ἂν ἔλειπε καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦτο ὄπλον, οὐδεμίαν δογματικὴ ἐνότης θὰ ὑπῆρχε ποτε ἐν τῷ χριστιανισμῷ. Σημειωτέον δέ, ὅτι τὴν λέξιν ταύτην εἶπε καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὁ Παῦλος, ὑποθετικῶς ὅμως καὶ ὑπὸ ὄρους, ἐν ὁρμῇ ὑψίστης αὐτοθυσίας καὶ ἡρωισμού, γράψας: «Ἐβουλόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται». Ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ῥωμαῖος πολίτης καὶ ἑλληνίζων τῇ φωνῇ, δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι Ἰουδαῖος φιλόπατρις, καὶ ἐπόνει τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Παραπλήσιον τούτου

παράδειγμα ὑψηλῆς αὐταπαρνήσεως ὑπῆρχε τὸ τοῦ Μωυσέως: «Καὶ νῦν, Κύριε, ἢ ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, ἢ ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου, ἧς ἔγραψας». Τὰ δύο ταῦτα ἐνάμιλλα παραδείγματα ἐφείλκυσαν, ὡς γνωστόν, τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐθνικοῦ συγγραφέως Διονυσίου τοῦ Λογγίνου, τοῦ γράψαντος τὴν περὶ Ὑψους πραγματείαν.

Ἡ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρέπει νὰ εἶναι ἐξόχως προσφιλεῖς εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, διότι αὐτὸς ἐβάπτισε τοὺς προγόνους ἡμῶν, καὶ αὐτοῦ

ἐσμεν καὶ ἡμεῖς προσήλυτοι. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα», ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους. Ὁ ἀνερχόμενος σήμερον τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου δὲν δύναται νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ τὴν σκηνην ἐκείνην, ἣτις περιγράφεται ἐν ταῖς Πράξεσιν: «Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦ τοῦ Παύλου ἐθλίβετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν». Καὶ ἐπειδὴ ὁ Παῦλος διελέγετο ἐν τῇ ἀγορᾷ, σκανδαλιζόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγον: «Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; οἱ δέ, Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι. Συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἀρειον Πάγον ἤγαγον λέγοντες: Δυνάμεθα γινῶναι τίς ἢ καινὴ αὕτη ἢ ὑπὸ σοῦ λεγομένη διδαχὴ; Ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. . . Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφη. Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα δεισιδαιμονεστάτους ὑμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπιγέγραπται, Ἄγνωστω Θεῷ. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν». Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοί μας, ἂν δὲν ἐπίστευσαν ἀμέσως, δὲν ἐκακοποίησαν ὅμως τὸν θεῖον Παῦλον, καὶ τοῦτο εἶναι καλὸν συστατικὸν τῆς τότε ἑλληνικῆς ἀνεξιθρησκίας. Ἀλλὰ καὶ ἄκαρπος δὲν ἀπέβη ἡ πρώτη αὕτη διδασκαλία, διότι ἐπίστευσαν εὐθύς ὁ ἱερός Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ἡ Δάμαρις καὶ ἄλλοι τινές.

Συγκινητικὰς λοιπὸν ἀναμνήσεις διεγείρει ἐν Ἀθήναις ἡ μνήμη τοῦ θεηγόρου Παύλου σήμερον, καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξία εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἀθηναίων περὶ ἀνεγέρσεως ναῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ τε μεγάλου τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου καὶ τοῦ κλεινοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, τοῦ Ἀρεοπαγίτου Διονυσίου.

(1887)

Ἡ ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Μία τῶν γλυκυτέρων καὶ συμπαθεστέρων ἐορτῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἶναι καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἣν σήμερον ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία. Εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων μ.Χ. αἰώνων ἔξοχος ὑπῆρξεν ἡ τιμὴ καὶ εὐλάβεια, ἣν ἀπένεμον οἱ χριστιανοὶ πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν. Ἀλλ' ἡ σημερινὴ ἐορτὴ εἶναι ἢ κατ' ἔξοχὴν μνήμη τῆς Θεοτόκου, ἅτε τὴν Κοίμησιν αὐτῆς ὑπόθεσιν ἔχουσα.

Ἡ Κοίμησις αὕτη συνέβη, κατὰ τὴν εὐσεβῆ παράδοσιν, τῇ 15 Αὐγούστου, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου, σὺν τῇ καλλιιεργείᾳ καὶ ἀναπτύξει τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἐτάχθη ἡ προηγουμένη τῆς ἡμέρας ταύτης δεκατετραήμερος ἐγκράτεια, πρὸς τιμὴν τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος καὶ αὕτη γινομένη. Ἀγομένης τῆς νηστείας ταύτης, ψάλλονται ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἐναλλάξ καθ' ἑκάστην οἱ δύο μελωδικώτατοι Παρακλητικοὶ Κανόνες, ἡ Μεγάλῃ λεγομένη παρακλήσις καὶ ἡ Μικρά. Καὶ αὕτη μὲν ἐπιγράφεται «ποίημα Θεοστηρίκτου μοναχοῦ, οἱ δὲ Θεοφάνους», καὶ πιθανώτατον, ὅτι

εἶναι τοῦ Θεοφάνους μᾶλλον, διότι πράγματι φαίνεται ἔργον δοκιμωτάτου ποιητοῦ, ἢ δὲ Μεγάλη παράκλησις εἶναι ποίημα τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρεως. Ἐξόριστος ἀπὸ τῆς Βασιλευούσης, ἀλωθείσης ὑπὸ τῶν Λατίνων, ὁ ἀτυχῆς ἐκεῖνος βασιλεὺς, εὐγλώττως ἐκχέει τὰ παράπονά του πρὸς τὴν μόνην πολιούχον αὐτῆς καὶ προστάτιδα: «Πρὸς τίνα καταφύγω ἄλλην Ἄγνη; ποῦ προσδράμω λοιπὸν καὶ σωθήσομαι; ποῦ πορευθῶ;. . . εἰς σὲ μόνην ἐλπίζω, εἰς σὲ μόνην καυχῶμαι, καὶ ἐπὶ σὲ θαρρῶν κατέφυγον».

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Μεγάλου Παρακλητικοῦ Κανόνος ψάλλονται καὶ τὰ κατανυκτικώτατα ἐκεῖνα Ἐξαποστειλάρια. Τὸ πρῶτον, ὡς ἐκ μέρους τῆς Θεοτόκου, ἀρχαιοπρεπὲς καὶ ἀπέριττον, ἔχει ὧδε: «Ἀπόστολοι ἐκ περάτων, συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεθημανῆ τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα, καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα». Τὸ τρίτον, ἰκεσία ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, εἶναι περιπαθέστατον: «Καὶ σὲ μεσίτριαν ἔχω, πρὸς τὸν φιλόφρονον Θεόν, μὴ μου ἐλέγξῃ τὰς πράξεις, ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων, παρακαλῶ σε Παρθένε, βοήθησόν μοι ἐν τάχει». Πρὸς τὸ τροπάριον τοῦτο συνδέεται εὐσεβῆς τις δοξασία ἀπὸ στόματος εἰς στόμα φερομένη καὶ ἀσπαστὴ παρ' ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, ὅτι, κατὰ τὴν τελευταίαν Κρίσιν, καὶ πρὸ τῆς φρικτῆς ἀποφάσεως τοῦ ἀδεκάστου δικαστοῦ, ἢ εὐσπλαγχνος Μήτηρ καὶ Παρθένος θ' ἀνατείνῃ τὸ τελευταῖον χεῖρας ἰκέτιδας πρὸς τὸν Υἱόν της καὶ Κύριον, ἐπικαλουμένη τὴν συγκατάβασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἁμαρτωλῶν.

Μετὰ τὴν δεκαπενθήμερον προπαρασκευὴν καὶ νηστείαν, ἀρχεται ἡ ἑορτή, καὶ μετ' αὐτὴν τὰ μεθέορτα, ψαλλόμενα μέχρι τῆς 23 τοῦ μηνός, καθ' ἣν τελεῖται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς, ἢ ἄλλως λεγομένη καὶ Μετάστασις τῆς Θεοτόκου. Ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ Αὐγουστος μὴν θεωρεῖται ἀφιερωμένος εἰς τὴν Θεομήτορα, ἐν τῷ ἱερῷ δὲ Ἄθῳ, τῇ ἀκροπόλει ταύτῃ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἣτις ἐδέχθη μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βασιλευούσης ὅσα κειμήλια καὶ θησαυροὺς δὲν περιεσύλησαν οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ ὅπου περιεσώθη πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ πρὸς τὴν Θεοτόκον ἰδιάζουσα τιμὴ καὶ τὸ προνόμιον τοῦ ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς σεμνύνεσθαι, τὰ μεθέορτα ἐξακολουθοῦσι καὶ μετὰ τὴν 23 τοῦ μηνός. Χάριν δὲ περιεργείας δύναται νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ σύμπτωσις, ὅτι ὁ Αὐγουστος ἀστρονομικῶς ἀνήκει εἰς τὸ ζῳδίον, τὸ λεγόμενον τῆς Παρθένου.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τὰ ἄσματα καὶ οἱ ὕμνοι εἶναι ἐκ τῶν καλλίστων τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον ἔγραψέ ποτε ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, οἱ δύο μέγιστοι τῆς Ἐκκλησίας μελοποιοί, τονίζεται τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καὶ τῶν Χριστουγέννων. Λυρικώτατος εἶναι ὁ ἔνθεος Κανὼν τοῦ ἱεροῦ

Κοσμᾶ, τὸ «Πεποικιλμένη τῇ θεῖα δόξῃ», εἰς ἧχον α' ἀδόμενος, πανηγυρικώτατος δὲ ὁ τοῦ θείου Δαμασκηνοῦ, πρὸς τὸ «Ἀνοιξὼ τὸ στόμα μου», εἰς δ' ἧχον. Ὁ εἰρμὸς τῆς α' ᾠδῆς τοῦ α' ἧχου ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ δόξῃ, ἡ ἱερὰ καὶ εὐκλεῆς Παρθένε μνήμη σου, πάντα συνηγάγετο, πρὸς εὐφροσύνην τοὺς πιστοὺς, ἑξαρχούσης Μαριὰμ μετὰ χορῶν καὶ τυμπάνων, τῷ σῶ ἄδοντας Μονογενεῖ, ἐνδόξως ὅτι δεδόξασται».

Τὸ α΄ τροπάριον τῆς αὐτῆς ᾠδῆς λέγει:

«Ἀμφεπονεῖτο αὐλῶν τάξις, οὐρανοβάμων ἐν Σιών τὸ θεῖον σῶμά σου· ἄφνω δὲ συρρεύσασα, τῶν Ἀποστόλων ἢ πληθὺς, ἐκ περάτων Θεοτόκε, σοὶ παρέστησαν ἄρδην, μεθ' ὧν Ἄχραντε, σοῦ τὴν σεπτὴν, Παρθένε, μνήμην δοξάζομεν».

Καὶ τὸ β΄ τροπάριον:

«Νικητικὰ μὲν βραβεῖα ἤρω, κατὰ τῆς φύσεως Ἀγνή, Θεὸν κηύσασα· ὅμως μιμουμένη δέ, τὸν ποιητὴν σου καὶ Υἱόν, ὑπὲρ φύσιν ὑποκύπτεις, τοῖς τῆς φύσεως νόμοις· διὸ θνήσκουσα, σὺν τῷ Υἱῷ, ἐγείρη διαιωνίζουσα».

Ἄξιοσημείωτα εἶναι τὰ δύο τροπάρια τῆς ε΄ ᾠδῆς τοῦ δ΄ ἤχου, πρὸς τὸ «Ἐξέστη τὰ σύμπαντα»:

«Κροτεῖτωσαν σάλπιγγες, τῶν θεολόγων σήμερον, γλῶσσα δὲ πολύφθογγος ἀνθρώπων, νῦν εὐφημεῖτω, περιχεῖτω ἀήρ, ἀπειρῶ λαμπόμενος φωτὶ, ἄγγελοι ὑμνεῖτωσαν, τῆς Παρθένου τὴν κοίμησιν».

«Τὸ Σκευὸς διέπρεπε, τῆς ἐκλογῆς τοῖς ὕμνοις σου, ὅλος ἐξιστάμενος Παρθένε, ἔκδημος ὅλος, ἱερωμένος Θεῷ, τοῖς πᾶσι θεόληπτος καὶ ὢν, ὄντως καὶ δεικνύμενος, Θεοτόκε πανύμνητε».

Ὁ εἰρμὸς τῆς ζ΄ ᾠδῆς τοῦ α΄ ἤχου, ἐν ᾧ μνημονεύεται κατὰ χρῆος ἡ ἱστορία τῶν Τριῶν Παίδων, ἔχει ὡς ἔπεται:

«Ἰταμῷ θυμῷ τε καὶ πυρί, θεῖος ἔρως ἀντιταπτόμενος, τὸ μὲν πῦρ ἐδρόσιζε, τῷ θυμῷ δὲ ἐγάλα, θεοπνεύστῳ λογικῇ, τῇ τῶν ὀσίων τριφθόγγῳ λύρα ἀντιφθεγγόμενος, μουσικοῖς ὀργάνοις ἐν μέσῳ φλογός· ὁ δεδοξασμένος, τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ».

Τὸ ἐπόμενον τῷ εἰρμῷ τούτῳ τροπάριον περιέχει ποιητικωτάτην παραβολήν, ἢ μᾶλλον ἀντίθεσιν, ἀφορμὴν λαβοῦσαν ἐκ τῆς συντριψέως τῶν πλακῶν τῆς Διαθήκης ὑπὸ τοῦ Μωυσέως:

«Θεοπνεύστους πλάκας Μωσῆς, γεγραμμένας τῷ θείῳ Πνεύματι, ἐν θυμῷ συνέτριψεν, ἀλλ' ὁ τούτου Δεσπότης, τὴν τεκοῦσαν ἀσινῇ, τοῖς οὐρανίοις φυλάξας δόμοις, νῦν εἰσωκίσατο· σὺν αὐτῇ σκιρτῶντες, βοῶμεν Χριστῷ ὁ δεδοξασμένος, τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ».

Ἄλλ' ἢ χρυσῆ κορωνίς καὶ τὸ ἐπιστέγασμα ὄλου τοῦ Κανόνος, εἶναι ἡ ὠραιότατη ἐκείνη Καταβασία τῆς θ' ὥδης, μετὰ τοῦ Μεγαλυναρίου, ψαλλομένη καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ: «Αἱ γενεαὶ πᾶσαι, μακαρίζομέν σε, τὴν μόνην Θεοτόκον. «Νενίκηνται τῆς φύσεως οἱ ὄροι, ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε, παρθενεύει γὰρ τόκος, καὶ ζωὴν, προμνηστεύεται θάνατος· ἢ μετὰ τόκον Παρθένος, καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα, σῶζοις ἀεὶ, Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν σου».

(1887)

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Ἐὰν τὸ Πάσχα εἶναι ἡ λαμπροτάτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἑορτὴ, τὰ Χριστούγεννα βεβαίως εἶναι ἡ γλυκυτάτη καὶ συγκινητικωτάτη, καὶ διὰ τοῦτο ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη ὡς οἰκογενειακὴ κατ' ἐξοχὴν ἑορτὴ. Ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνεπτύχθησαν καὶ διευτυπώθησαν οὕτως, ὥστε προσέλαβεν ἰδιόρρυθμόν τινα τύπον, καὶ ἦθη, ἔθιμα, παραδόσεις ἰδιαίτεραι πρὸς αὐτὴν συνεκράθησαν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀντεπέδρασαν. Ὀλόκληρον φιλολογίαν ἀποτελοῦσι τὰ λεγόμενα Contes de Noël, τὰ Χριστουγεννιάτικα δηλ. παραμύθια, ὧν τινα, ἐξόχων συγγραφέων ἔργα, εἶναι ὠραιότατα, βιβλιοθήκην δὲ ὀλόκληρον δύνανται νὰ γεμίσωσι τὰ κατ' ἔτος ἐκδιδόμενα Christmas Numbers, τὰ ἕκτακτα δηλ. φυλλάδια τῶν εἰκονογραφημένων περιοδικῶν, τὰ δημοσιευόμενα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Χριστουγέννων, μετὰ καλῶν εἰκόνων καὶ ποικιλωτάτης τερπνῆς ὕλης.

Οὐδὲν δὲ ἄπορον ἂν ἐν τῇ Δύσει ἰδίως ἀνεπτύχθη ἡ ἑορτὴ αὕτη, διότι ἐκ τῆς Δύσεως ἔχει ἂν ὄχι τὴν ἀρχὴν, τοῦλάχιστον τὴν τάξιν καὶ τὴν σύστασιν.

Γνωστὸν ὅτι πρῶτος ὁ θεῖος Χρυσόστομος, «ἐλθόντων τινῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως καὶ ἀπαγγελιάντων», ἐκανόνισε τὴν ἑορτὴν ταύτην, ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε κατ' αὐτὸν τὸν μῆνα Δεκέμβριον τῇ ιε' ἐχειροτονήθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τὰ τέλη τοῦ δ' αἰῶνος.

Διότι, φαίνεται, ἕως τότε ἐπεκράτει σύγχυσις, καὶ ἐωρτάζετο μὲν κατὰ τόπους ἡ Χριστοῦ Γέννησις, ἀλλ' ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν ἄλλοι ἄλλοτε καὶ δὲν συνεφώνουν περὶ τῆς ἡμέρας. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ὀρίσει ἀπ' ἀρχῆς τὴν κε' τοῦ Δεκεμβρίου, καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔταξεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἱερός Χρυσόστομος.

Οὐχ ἦττον ὁμως ἡ Χριστοῦ Γέννησις ἐτιμᾶτο ἕκπαλαι ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, οἱ μέγιστοι δὲ τῶν Πατέρων, οἵτινες ἔζησαν κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, τὸν χρυσοῦν ἐκείνον αἰῶνα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὧν πολλοὶ εἶναι κατὰ τι ἀρχαιότεροι τοῦ Χρυσορρήμονος διδασκάλου, συνέθεσαν πανηγυρικοὺς καὶ ἐγκωμιαστικοὺς λόγους πρὸς τιμὴν τῆς ἡμέρας. Τὸ δημοτικώτατον ἐκείνο ᾄσμα, τὸ «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε,

Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε, Χριστὸς ἐπὶ γῆς ὑψώθητε», εἶναι κατὰ λέξιν ἠραρισμένον ἐκ τοῦ πανηγυρικοῦ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ καὶ Θεολόγου ἐπικαλουμένου. Ἐκ πανηγυρικοῦ λόγου ἐλήφθη ἐπίσης καὶ τὸ Ἐξαποστειλᾶριον τῆς ἑορτῆς, «Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς, ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀνατολὴ ἀνατολῶν». Ἡ τελευταία αὕτη φράσις, ἥτις δι' ἀραιῶν γραμμάτων ἐσημειώθη, ἔχει τὸ προνόμιον, ὡς ἤκουσα, νὰ ἐμπνέῃ μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας μὲν περὶ τὴν γλῶσσαν, Ἑλληνας δὲ τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα, ἀδελφοὺς ἡμῶν τῆς Καισαρείας καὶ Καππαδοκίας, εὐλόγως καυχωμένους καὶ λέγοντας, ὅτι «ἐξ Ἀνατολῆς τὸ φῶς».

Ἐπειδὴ δὲ περὶ πανηγυρικῶν καὶ ἐγκωμίων ὁ λόγος, δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω τοὺς προσφιλεῖς μοι ἀσματογράφους, καὶ νὰ μὴ ἀποτείσω τὸν φόρον τοῦ θαυμασμοῦ μου εἰς πάντας μὲν τοὺς ποιητὰς τῶν διαφόρων τῆς ἑορτῆς ὕμνων, ἀλλ' ἰδίως εἰς τοὺς συνθέτας τῶν δύο αὐτῆς Κανόνων, τὸν ἱερόν, λέγω, Κοσμᾶν, ποιητὴν τοῦ α' Κανόνος, οὗ ἡ ἀρχὴ «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε», καὶ τὸν πολὺν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ποιητὴν τοῦ β' Κανόνος, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἐσωσε λαόν». Ὁ β' οὗτος Κανὼν, συγκείμενος ὅλος ἐκ δωδεκασυλλάβων ἱαμβικῶν στίχων (καθότι τὸ μέλος δὲν ἐπιτρέπει τρίβραχυν οὐδ' ἀνάπαιστον ἐν οὐδεμιᾷ τῶν διποδιῶν χώρᾳ), ἔχει ὡς ἀκροστιχίδα τὸ ἠρωελεγεῖον τοῦτο ἐπίγραμμα:

Εὐεπίης μελέεσσιν ἐφύμνια ταῦτα λιγαίνει
Υῖα Θεοῦ, μερόπων εἵνεκα τικτόμενον
Ἐν χθονί, καὶ λύοντα πολύστονα πῆματα κόσμου·
Ἄλλ' ἄνα, ῥητήρας ῥύεο τῶνδε πόνων.

Ἐν μόνον ἄσμα θὰ παραθέσω ἐκ τοῦ ἱαμβικοῦ τούτου Κανόνος ὡς δείγμα τοῦ ὅλου:

Λύμην φυγοῦσα τοῦ θεοῦσθαι τῇ πλάνῃ,
Ἄληκτον ὕμνεϊ τὸν κενούμενον Λόγον
Νεανικῶς ἅπασα σὺν τρόμῳ κτίσις,
Ἄδοξον εὐχος δειματομένη φέρειν,
Τρευστὴ γεγῶσα, κἂν σοφῶς ἐκαρτέρει.

Καὶ ἐκ τοῦ πρώτου Κανόνος παραθέτω ἐπίσης τρία κατὰ σειρὰν τροπάρια τῆς ἡ' ὥδης. Καὶ τὰ τρία ἀναφέρονται εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν Μάγων, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ α' καὶ γ' εὐφυῶς ἀντιπαραβάλλεται αὕτη πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος, ἐν δὲ τῷ β' γίνεται εὐγλωττος ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ψαλμόν, «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν». Τὰ τρία τροπάρια ἔχουσιν ὡς ἐξῆς:

Ἐλκει Βαβυλῶνος ἡ θυγάτηρ, παῖδας δορικτήτους Δαυῖδ, ἐκ Σιών ἐν αὐτῇ·
δωροφόρους πέμπει δὲ μάγους παῖδας, τὴν τοῦ Δαυῖδ θεοδόχον, θυγατέρα
λιτανεύσοντας· διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλψωμεν· εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα

τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὅργανα παρέκλινε τὸ πένθος ᾠδῆς, οὐ γὰρ ἦδον ἐν νόθοις οἱ παῖδες Σιών·
Βαβυλῶνος λύει δὲ πλάνην πᾶσαν, καὶ μουσικῶν ἀρμονίαν, Βηθλεὲμ
ἐξανατείλας Χριστός· διὸ ἀννυμοῦντες, κτλ.

Σκῦλα Βαβυλῶν τῆς βασιλίδος Σιών, καὶ δορικήτητον ὄλβον ἐδέξατο·
θησαυροὺς Χριστός ἐκ Σιών δὲ ταύτης καὶ βασιλεῖς, σὺν ἀστέρι ὀδηγῶ
ἀστροπολοῦντας ἔλκει κτλ. κτλ.

Καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα
ἀποσπάσματα, ἀδιστάκτως φρονῶ, ὅτι εἶναι ἐκ τῶν ὠραιοτέρων λεκτικῶν
καλλιτεχνημάτων πάσης ἐποχῆς, καὶ τὸ λέγω χάριν ἐκείνων ἐκ τῶν
ἡμετέρων, ὅσοι ἐκ προκαταλήψεως νομίζουσιν, ὅτι δὲν ἐγράφοντο
Ἑλληνικὰ κατὰ τὸν Ζ΄ καὶ Η΄ αἰῶνα, ὑποθέτοντες καλοκαγάρθως, ὅτι τὰ
παρ' ἡμῶν τῶν σημερινῶν γραφόμενα εἶναι Ἑλληνικά, καὶ ὅτι θ'
ἀναγνωσθῶσι ποτὲ ὡς Ἑλληνικά ὑπὸ τῶν ἐπιγιγνομένων.

(1887)

ΑΓΙΟΒΑΣΙΛΕΙΑΤΙΚΑ

Δὲν ἤξεύρω ποῖος περιπλανώμενος ραψωδὸς συνέθηκε τὰ νῦν συνήθως ὑπὸ
τῶν παιδῶν ἀδόμενα ᾄσματα τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Αγ. Βασιλείου καὶ
τῶν Φώτων, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦσι δῆθεν κατὰ γράμμα τὴν ἐκκλησιαστικὴν
παράδοσιν, βρῖθουσιν ὅμως κακοζήλων στίχων, οἷοι οἱ ἐξῆς:

Καὶ ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν προφήτου Ἡσαΐου
μετὰ τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ τοῦ Ἱερεμίου.

Ὁ δεῦτερος οὗτος στίχος εἶναι προδήλως διὰ τὸ κεχηνὸς τοῦ ρυθμοῦ.

Φωνὴ ἠκούσθη ἐν Ραμαῖ, Ραχήλ τὰ τέκνα κλαίει,
παραμυθῆν(!) οὐκ ἠθέλεν ὅτι αὐτὰ οὐκ ἔχει(!)

Ἦ ἐν τῷ ᾄσματι τῆς α΄ τοῦ ἔτους:

Σήμερον εἶν' Περιτομὴ κ' ὕμνεϊ ἡ Ἐκκλησία,
καὶ προσκαλεῖσθε, ἄρχοντες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ.

Τόσον ἀληθεύει ὅτι ὕμνεϊ ἡ Ἐκκλησία, ὥστε ἓνα ἢ δύο ὕμνους μόνον ἔχει εἰς
μνήμην τῆς Περιτομῆς, τοὺς λοιποὺς ἀφιερῶ εἰς τὸν Μ. Βασίλειον.

Ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι, θέλων ἐνταῦθα νὰ ἐκφράσω λύπην ἐπὶ τῇ
ἐκθρονίσει τῶν γνησίων ἀσμάτων τοῦ λαοῦ, ἦν κατώρθωσαν τὰ κακόφωνα
ταῦτα ραψωδῆματα, πολὺ ἀπέχω ἄλλως τοῦ νὰ θαυμάσω τὰ ἐν Αθήναις

ἀκουόμενα δημώδη ἄσματα:

Ἀρχιμηνιά κι ἀρχιχροινιά,
ψηλή μου δενδρολιβανιά (;)
κι ἀρχι - καλός σας χρόνος
ἐκκλησιά μὲ τ' ἅγιο θρόνος (!!)

Ἄις - Βασίλης ἔρχεται
καὶ δὲ μᾶς καταδέχεται (:!!)

ἢ τὸ ἀδόμενον τῆ παραμονῆ τῶν Φώτων:

Ἀφέντη μου, πεντάφεντε, πέντε φορὲς ἀφέντη,
ἔχεις καὶ γιὸ στὰ γράμματα καὶ γιὸ στὸ ψαλιτήρι (sic).

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν, ἰδίως εἰς τὰς νήσους, ἄλλα κάλλιστα ἄσματα τοῦ λαοῦ,
καὶ ἐπ' αὐτῶν θέλω νὰ ἐνδιατρίψω ὀλίγον. Τινὰ τούτων ἔχουσιν ὑπόθεσιν
ἀποκλειστικῶς τὴν ἑορτὴν τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ, χωρὶς νὰ παρακολουθῶσι τὰ
ἱερὰ κείμενα, διεξέρχονται τὸ θέμα μὲ ποιητικὰ χρώματα, καὶ βοηθεία τῆς
δημώδους légende. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα εἶναι ἀπλᾶ
ἀποσπάσματα, διότι τὰ τοιαῦτα ἄλλως ἀλλαχοῦ ἄδονται, καὶ πολλαχῶς
ἀλλοιοῦνται ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἢ ἔννοια καὶ ἢ λέξις. Τὸ τῆς ἑορτῆς τῶν
Χριστουγέννων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου,
ἐβγαῖτ', ἀκοῦστε, μάθετε, τώρα Χριστὸς γεννιέται
γεννιέται κι ἀνατρέφεται στὸ μέλι καὶ στὸ γάλα·
τὸ μέλι τῶν οἱ ἄρχοντες, τὸ γάλα οἱ ἀνδρειωμένοι.

Τὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων:

Σήμερα τὰ Φῶτα κι ὁ φωτισμὸς
καὶ τοῦ Ἰησοῦ μας ὁ βαπτισμὸς.
Σήμερα ἡ κυρά μας ἡ Παναγία
σπάργανα στὰ τίμια χέρια κρατεῖ
καὶ τὸν Ἄι - Γιάννη παρακαλεῖ:
«Δύνεσ', Ἄι - Γιάννη <καὶ> Πρόδρομε,
γιὰ νὰ μοῦ βαφτίσης Θεοῦ παιδί;»
«Δύνομαι καὶ σώνω καὶ προσκυνῶ,
γιὰ κοντοκαρτέρει ὡς τὸ πουρνό,
γιὰ ν' ἀνέβω ἀπάνου στοὺς οὐρανοὺς,
γιὰ νὰ ρίξω δρόσο καὶ λίβανο·
ν' ἁγιασθοῦν οἱ βρύσες καὶ τὰ νερά,
ν' ἁγιασθῇ κι ἀφέντης μὲ τὴν κυρά».

Ἄλλα τῶν ἀσμάτων ἐκφράζουσιν ἐπὶ τῆ ἑορτῆ ἐπαίνους καὶ προσρήσεις. Τὸ

ἐπόμενον τεμάχιον ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν ἀπαράμιλλον τὸ ὕψος:

Σήκω, κυρά μ', νὰ στολισθῆς, νὰ πᾶς ταχιά στὰ Φῶτα,
στὰ Φῶτα καὶ στὸν ἁγιασμὸ καὶ στὸν καλὸν τὸ χρόνο.
Βάλε τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστήθι,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάλ' το καμαροφρύδι.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Βασιλείου (τὴν Περιτομὴν ἀγνοεῖ ὁ λαός, καὶ εὐλόγως) παραθέτομεν τὸ κύριον τῆς ἡμέρας ᾄσμα:

Ἄις - Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρίτσα,
βαστάει κόλλα καὶ χαρτί, χαρτί καὶ καλαμάρι
«Βασίλη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;»
«Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι καὶ στὸ σχολεῖο πηγαίνω,
πάω νὰ μάθω γράμματα, νὰ πῶ τὴν ἄλφα - βῆτα».
Καὶ στὸ ραβδί του ἀκούμπησε νὰ πῆ τὴν ἄλφα - βῆτα,
καὶ τὸ ραβδί πὺ ἦταν ξερό, χλωρὰ βλαστάρια πέταε
κι ἀπάνου στὰ ξεβλάσταρα περδίκια κελαηδοῦσαν,
ὄχι περδίκια μοναχά, μόνε καὶ περιστέρια.

Τὸ ᾄσμα τοῦτο μᾶς φαίνεται θαυμάσιον ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ. Ἡ ἔμφυτος φιλομάθεια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐν μέσῳ τοσοῦτων διωγμῶν καὶ θλίψεων ἐπιζήσασα, μετεχειρίσθη τὴν ἐπὶ παιδείᾳ φήμην τοῦ ἑλληνικωτάτου Ἁγίου ὡς προτροπὴν πρὸς τοὺς νέους πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ μάθησιν, οὕτω δὲ καὶ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὁ μέγας τῆς Καισαρείας φωστὴρ παρίσταται οἰονεὶ συγγράφων δευτέραν «Πρὸς τοὺς νέους Παραίνεσιν».

Τὰ ἄλλα ᾄσματα τῆς ἡμέρας, ἀποτελοῦντα ὄρμαθὸν εὐχῶν καὶ ἐγκωμίων διὰ τὰ μέλη ἐκάστης οἰκογενείας, εἶναι οἰονεὶ συνέχεια τοῦ πρώτου ἐξαρωμένη ἐκ τοῦ ἐν τῷ προτελευταίῳ στίχῳ, ὅτι τὰ «περδίκια κελαηδοῦσαν», καὶ ἰδοὺ τί κελαηδοῦσαν:

Γιὰ βάλε τὸ χεράκι σου,

τοῦτο ἀποτείνεται πρὸς τὸν οἰκογενειάρχην·

στὴν ἀργυρῇ σου τσέπη,
κι ἂν εὖρης γρόσα δῶσ' μας τα, φλωριά μὴ τὰ λυπᾶσαι,
κι ἂν εὖρης καὶ μισὸ φλωρί, κέρνα τὰ παλληκάρια,
κέρνα τ', ἀφέντη μ', κέρνα τα, νὰ πιοῦνε στὴν ὑγείᾳ σου,
καὶ στὴν ὑγείᾳ σου, ἀφέντη μου, καὶ στὴν καλὴ χρονιά σου.

Νὰ ζήσης χρόνια ἑκατό, διακόσα, παραπάνου,
κι ἀπ' τὰ διακόσα κ' ὕστερα, ν' ἀσπρίσης, νὰ γεράσης,
ν' ἀσπρίσης σὰν τὸν Ἑλυμπο, σὰν τ' ἄσπρο περιστέρι,
σὰν τ' ἀηδονάκι πὺ λαλεῖ, τὸ Μάη, τὸ καλοκαίρι.

Καὶ τί λαλεῖ τὸ ἀηδονάκι τοῦτο; Ἴδου, ἀκούσατε· λαλεῖ εὐχὰς διὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας:

Κυρά μου, τὸν ὑγιόκα σου, κυρά μ', τὸν ἀκριβό σου,
τὸν ἔλουζες, τὸν χτένιζες, στὸ δάσκαλο τὸν παίινες,
κι ὁ δάσκαλος τὸν ἔδερνε μὲ δυὸ κλωνάρια μόσκο,
μὲ τέσσερα βασιλικό, μὲ πέντε μαντζουράνα, κτλ.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ υἱοῦ. Ἴδου τώρα καὶ περὶ τῆς θυγατρὸς:

Κυρά μ', τὴν δυχατέρα σου, κυρά μ', τὴν ἀκριβή σου,
γραμματικὸς τὴν ἀγαπᾶ, πρᾶγματευτὴς τὴν θέλει
κι ὁ δάσκαλος ἀπ' τὸ σχολεῖο γυρεύοντάς την στέλλει.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι δυστυχῶς τὴν συνέχειαν τοῦ ἄσματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ γίνεται περιέργον, χάρις εἰς τὰ τολμηρὰ διαβήματα τοῦ δασκάλου· ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον ἴσως δυνηθῶ νὰ συλλέξω πλείονα· ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐχομαι εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐν ὑγείᾳ καὶ εὐτυχίᾳ τὸ Νέον Ἔτος.

(1888)

ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Σήμερον ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐορτάζει τὴν μεγάλην ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων, καὶ ποιεῖται μνησθῆναι τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστής, ὅστις ἔμβρουον ἐν τῇ μήτρᾳ εἶχεν ἀναγνωρίσει τὸν Λυτρωτὴν καὶ ἐσκίρτησεν, ἀνὴρ γενόμενος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος πιστεύσας, ὑποδείξας καὶ κηρύξας τὸν Χριστόν. «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», εἶπεν ὅτε εἶδε τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα. «Ἐρχεται ἄλλος ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμί ἰκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ», ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς του. Τινὲς δὲ τῶν μαθητῶν τούτων, ἐγκαταλιπόντες αὐτόν, ἠκολούθησαν τὸν Ἰησοῦν, ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἐγκαρτερῶν καὶ ὑποτασσόμενος ἔλεγεν, «Ἐκεῖνον δεῖ ἀυξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι». Ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων τοῦ Ἰωάννου λέγεται ὅτι ἦσαν ὁ Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σίμων Πέτρος, ὅστις καὶ πρῶτος ἐκ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων ὠμολόγησεν τὸν Χριστόν, «Ραββί, σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ». Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν Ἰωάννην, τὸν κηρύσσοντα καὶ βαπτίζοντα βάπτισμα μετανοίας, προσῆλθεν ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐβαπτίσθη, θέλων νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα.

Ἐπειδὴ περὶ βαπτίσματος ὁ λόγος, καλὸν νομίζω ἐνταῦθα νὰ ὑποβάλω πρακτικὰς τινὰς παρατηρήσεις, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τελεῖται παρ' ἡμῖν τὸ Βάπτισμα. Οἱ παλαιοὶ πρακτικώτατοι καὶ μεμορφωμένοι ἱερεῖς, καίτοι ἀγράμματοι λεγόμενοι, ἤξευρον νὰ ἐκτελῶσι κανονικώτατα τὰς τρεῖς καταδύσεις καὶ ἀναδύσεις, κρατοῦντες τὸν βαπτιζόμενον ὀρθιον πρὸς

ἀνατολὰς βλέποντα, ἐφαρμόζοντες τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς μασχάλῃς τοῦ βρέφους ἀβρῶς ἅμα καὶ ἀσφαλῶς, φράττοντες δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐφρόντιζον περὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος, καὶ ἐκάστη κατάδυσις ἐγένετο ἀκαριαία, τὸ δὲ διάλειμμα μεταξὺ τῶν καταδύσεων ἐγένετο ἀρκετὸν ὥστε ν' ἀναπνεύσῃ τὸ βρέφος. Τοιούτῳ τρόπῳ οὐδεὶς βαπτιζόμενος ἔπαθέ ποτέ τι ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ. Τὸ σημερινὸν ὅμως σηῆνος τῶν ἱερέων, τοὺς ὁποίους ἡ διεφθαρμένη πολιτικὴ ἐπιβάλλει πολλάκις ἀξέστους καὶ ἀκαλλιεργήτους εἰς τοὺς Σ.Σ. ἱεράρχας νὰ τοὺς χειροτονῶσιν, ἀφοῦ κακῶς ἐκτελεῖ, ἢ μᾶλλον κακῶς παραλείπει, τοσοῦτους ἄλλους τύπους, ὁφείλει τοῦλάχιστον νὰ σεβασθῇ αὐτὸ τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως ἡμῶν, τὸ ἅγιον Βάπτισμα. Γράφομεν ταῦτα, διότι ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἱερέων, χαριζόμενοι εἰς τὴν τυφλὴν καὶ μωρὰν πολλάκις φιλοσοφίαν ἀμαθῶν καὶ προληπτικῶν γονέων, οἵτινες νομίζουν ὅτι κάτι θὰ πάθῃ τὸ χαδευμένον νεογνὸν τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, ἐκτελοῦσι σχεδὸν ράντισμα, καὶ ὄχι βάπτισμα. Οἱ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας εἶναι συγγνωστοί, διότι ἠγνόησαν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑλληνικοῦ ρήματος βαπτίζω, baptizo, ὅτι δηλ. σημαίνει βάπτω, βυθίζω, βουτῶ, οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν πρέπει ποτέ νὰ τὴν ἀγνοήσωσιν. Εἶναι καιρὸς νὰ φυλαχθῇ ὁ ἱερός οὗτος τύπος, διότι ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἀμάθεια τοῦ κλήρου, καὶ πληθυνθῇ ἡ ἀθεΐα καὶ ἡ ἀσέβεια, μετὰ μίαν γενεάν, ὅτε θὰ εἴμεθα μισοβαφτισμένοι ὅλοι, θὰ δεῆσῃ νὰ διαταχθῇ γενικὸς ἀναβαπτισμὸς ὅλων τῶν κατοίκων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἀρρένων καὶ θηλέων. Διότι πρέπει νὰ εἴμεθα συνεπεῖς. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἰς μὲν τοὺς προσερχομένους ἐκ τῶν Δυτικῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐπιβάλλει τὸν ἀναβαπτισμὸν, τοὺς δὲ Ἀρμενίους τοὺς μυρῶνει μόνον, καὶ τοῦτο διότι οὗτοι μὲν εἶναι κανονικῶς βεβαπτισμένοι διὰ τριῶν ἀναδύσεων καὶ καταδύσεων, ἐκεῖνοι δὲ ἀτελῶς μόνον διὰ ραντισμοῦ. «Συντηρώμεθα χάριτι, πιστοί, καὶ σφραγίδι· ὡς γὰρ ὄλεθρον ἔφυγον, Ἑβραῖοι, φλιάς πάλαι αἵμαχθείσης, οὕτω καὶ ἡμῖν ἐξόδιον τὸ θεῖον τοῦτο, τῆς παλιγγενεσίας λουτήριον ἔσται· ἔνθεν καὶ τῆς Τριάδος, ὁψόμεθα φῶς τὸ ἄδυτον».

(1888)

Η ΕΝΝΕΑΚΟΣΙΕΤΗΡΙΣ

ΤΗΣ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ὀσίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ, τελεῖ σήμερον τὴν ἐννεακοσιετηρίδα ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀοιδίου αὐτῆς ἰδρυτοῦ ἢ παμμεγίστη καὶ πρωτεύουσα τῶν ἑλληνικῶν μονῶν τοῦ Ἄθωνος, ἢ γεραρὰ Λαύρα. Ἐμάθομεν δὲ ὅτι ἀπεσταλμένοι διαφόρων ὀρθοδόξων κοινοτήτων, καὶ οὐχ ἦκιστα σλαβικῶν, ἔλαβον τὴν ὁδοιπορικὴν ράβδον, ἀναρριχώμενοι εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ οὐρανογεΐτονος καὶ καταπληκτικοῦ ὄρους, καὶ μόνον ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος ὑστέρησε καὶ εἰς τοῦτο, ὡς καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς συνεκτικὸς δεσμοὺς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ ἕξω Ἑλληνισμοῦ...

Ὁ ὄσιος οὗτος Ἀθανάσιος, ἀκμάσας κατὰ τὴν Ἰ΄ ἑκατονταετηρίδα, κατήγετο ἐκ Τραπεζοῦντος. Ἀφοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολὺ διέτριψε περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὑπεδύθη τὸν μοναστικὸν τρίβωνα, καὶ ἀπῆλθεν ἐφησυχάζων εἰς τὸ ὄρος Κυμινᾶν, κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Χρόνῳ δὲ ὕστερον μετέβη εἰς τὸν ἔρημον τότε Ἄθω, ὅπου ἠσκήτευεν, ἀποφεύγων τὴν κοσμικὴν τύρβην, ὕστερον δέ, πολλὰ δυσωπηθεὶς ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ὡς ὁ κατ' αὐτὸν λόγος δηλοῖ, ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἄθω, ἐπὶ τινος ἀλικτύπου βράχου, περικαλλέστατον ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, μετὰ κελλίων παμπόλλων, τὴν σημερινὴν Λαύραν. Δηγεῖται ἢ παράδοσις ὅτι, ὑπερμεγέθης ὢν τὸ σῶμα καὶ ρωμαλεωτάτης κράσεως, προουκάλεσε τὰ παράπονα μοναχῶν τινῶν, διότι ἐν τῇ κοινῇ τραπέζῃ ἤσθιε πάντοτε διπλὴν τὴν μερίδα. Ἀλλ' ὁ ὄσιος ἀπέδειξεν ἐμπράκτως ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ὡς πολυφαγία προσήπτετο αὐτῷ, ἦτο μᾶλλον ἐγκράτεια, διότι φύσει ὁ στόμαχός του ἐδέχετο τὸ πενταπλοῦν τῆς συνήθους δι' ἄνθρωπον τροφῆς, αὐτὸς ὅμως ἐγκρατευόμενος ἐγεύετο μόνον τὸ διπλάσιον.

Ἦτο δὲ πράγματι ἀκάματος, χαλκέντερος καὶ ἀπιστεύτου δραστηριότητος. Αὐτὸ τὸ τέλος του ἦτο μαρτυρικόν. Θέλων νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ θόλου τοῦ ἱεροῦ Βήματος ἀνέβη εἰς τὸ ἴκριον μετ' ἄλλων ἕξ μοναχῶν, ὁ θόλος ὅμως πεσὼν κατεπλάκωσεν αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ.

Ὁ ὄσιος Ἀθανάσιος δὲν εἶναι ὅλως ἄγνωστος καὶ παρ' ἡμῖν. Ὁ λαὸς μάλιστα τὸν ὀνομάζει συνήθως «ὁ ἅγιος Ἀθωνας». Νομίζω δὲ ὅτι καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις παρεκκλήσιον, τὸ ἐγειρόμενον ἐπὶ βράχου, παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, εἶναι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου τούτου Ἀθανασίου, καὶ ὄχι τοῦ παλαιοῦ, τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Σήμερον λοιπὸν ἡ παμμεγίστη Λαύρα ἐορτάζει τὴν ἐννεακοσιοστὴν ἀμφιετηρίδα ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ ὀσίου. Ἀλλ' ὅστις δὲν ἔπλευσέ ποτε εἰς τὰ ἀπύθμενα ἐκεῖνα πελάγη (τὸ βάθος τοῦ ὕδατος ὑπὸ τὸν Ἄθω, τὸ μέγιστον ἐν τῇ Μεσογειῷ, ὡς βεβαιούσιν οἱ ἡμέτεροι ναυτικοί, εἶναι ἑξακοσίων ὀργυιῶν)· ὅστις δὲν ἐθαύμασεν ἀπὸ δεκαπέντε μιλίων ἀποστάσεως τὸ καταπληκτικὸν ἐκεῖνο ὕψος, τὸν βράχον ὅστις φαίνεται ἐξ οὐρανοῦ κρεμάμενος· καὶ εἶτα ἐγγύτερον πλεύσας δὲν ἐξεπλάγη βλέπων ἀπλοῦν σωρὸν ἀντικαταστήσαντα τὸ ἀμύθητον ἐκεῖνο ὕψος, διότι ἅμα πλησιάσῃ τις, ἡ κορυφὴ καθίσταται ἀόρατος, καὶ ὅλον τὸ ὄρος φαίνεται ὡς νὰ συνεπτύχθῃ εἰς δύο· ὅστις δὲν ἐβάδισεν ἐπὶ τριῶρον ὑπὸ τὰ γηραιὰ ἐκεῖνα καὶ ἀνήλια δάση τῶν καστανεῶν, ὅπου φαίνεται ὅτι ἡ φύσις ἐφιλοτιμήθη νὰ δώσῃ ἰδιάζοντά τινα τύπον μεγαλείου καὶ πλαστικότητος· ἐκεῖνος οὔτε δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὴν σημασίαν ἣν ἔχουσι διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν τὰ παρθενικὰ ἐκεῖνα ἐδάφη, τὰ περιμάχητα εἰς τόσα ἔθνη καὶ τόσας φυλάς.

Ἐδάφη ἑλληνικώτατα, κἂν διαρραγῶσι κραυγάζοντες οἱ ἐναντίοι. Ὅλη ἡ Χαλκιδικὴ κατοικεῖται ἀμιγῶς ὑπὸ Ἑλλήνων, ἀκραιφνεστάτων Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος χιλιετῆς ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι καθιερώθη εἰς τὸν μοναστικὸν βίον καὶ εἰς τὴν ἀθόρυβον καὶ ἀπερίσπαστον ἀπὸ τῶν κοσμικῶν φροντίδων λατρείαν τοῦ Θεοῦ, τῇ πρωτοβουλία τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι δὲ κατ' ἀνοχὴν μόνον ἐπετράπη εἰς τοὺς ὀλίγους σλάβους μοναχοὺς νὰ ὑμνῶσι τὸν Θεὸν εἰς τὴν γλώσσᾳ των. Μία περιπλέον ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐζήτησε ποτὲ βία νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε γλώσσας ἔκοψεν, οὔτε σχολεῖα ἔκλεισεν ἀλλογλώσσων. Καὶ ἐκ τῶν εἴκοσιν ἐκεῖ μοναστηρίων τὰ δεκαοκτὼ ἦσαν ἑλληνικὰ ἔκπαλαι. Λέγομεν τὰ δεκαοκτὼ, διότι εἰς ταῦτα συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ρωσικὸν λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ὅπου μόνον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐπετράπη εἰς τοὺς Ρώσους νὰ ἐπικρατήσωσι. Μόνον εἰς τὸ Χιλανδάρει καὶ εἰς τὸ τοῦ Ζωγράφου, ἡ λειτουργία ἐτελεῖτο σλαβιστί, ἀλλ' ἡ μουσικὴ πάλιν ἦτο ἑλληνικὴ. Ὅλα τὰ τροπάρια, ἐν βεβιασμένῳ ὀπωσοῦν ρυθμῷ, μετεφράσθησαν εἰς τὸ σλαβικόν, καὶ ἐψάλλοντο ἀπαραλλάκτως ὡς παρ' Ἑλλησιν. Οἱ Σλάβοι δὲ μοναχοὶ ἤξευρον τότε νὰ στέργωσι καὶ νὰ τιμῶσι τοὺς Ἑλληνας ὡς ἀδελφοὺς πρεσβυτέρους.

Ἀλλὰ τότε δὲν ὑπῆρχεν ἰδέα φυλετισμοῦ μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ὑπῆρχε μόνον κοινὸς σύνδεσμος μεταξὺ ὁμοπαθῶν καὶ ὁμοδούλων, <ἐνῶ> τώρα;... Ἐὰν οἱ λαοὶ τῆς Ανατολῆς ἀπήλαυσαν ἐν μέρει τῆς ἐλευθερίας, ὠφείλον ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ταύτης· θ' ἀπεδείκνυον δὲ τοῦτο ἀρκούμενοι εἰς τὸ ὅτι ἠλευθερώθησαν καὶ μὴ ζητοῦντες νὰ ὑποδουλώσωσιν ἀλλήλους· διότι ἡ τοιαύτη διαγωγὴ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ καρπὸς τῆς ἐλευθερίας ἦτο ὄμφαξ διὰ τοὺς ὀδόντας των.

Τὸ λυπηρότερον σήμερον διὰ τὸν παρατηρητὴν, τὸν ἐπισκεπτόμενον τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ πονοῦντα καὶ σεβόμενον κάπως τὰ παλαιά, εἶναι ἡ νοθεῖα ἢ ἐπιγενομένη εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον ὑπὸ καλλιτεχνικὴν μάλιστα ἔποψιν. Ὁ ἀπὸ τοῦ Βορρᾶ κατελθὼν χείμαρρος ἔφερεν ἐκτὸς τῶν ρουβλίων, καὶ τῶν πολιτικῶν σκοπῶν, ἔθιμά τινα καὶ ιδέας ἀπαδούσας εἰς τὰς γνησίας βυζαντινὰς παραδόσεις. Ἐκτίσεν ναοὺς καὶ ἐφήρμοσεν ἐπ' αὐτῶν ρωσικὰ σχέδια μὲ μεγάλην ἐπίδειξιν καὶ μικρὰν καλαισθησίαν· ἐκόμισεν ἱερὰ ἄμφια βαρύτιμα μὲν, καὶ δυνάμενα ὄρθια νὰ σταθῶσιν ὡς ἀνδρείκελα, ἀλλὰ κακόζηλα καὶ πόρρω ἀπέχοντα τῆς σεμνοτάτης ποικιλτικῆς τῶν βυζαντινῶν χρόνων· ἔφερεν ὑποκάμισα (οὕτω τὰ ὀνομάζουσι), ἤτοι ἀργυρᾶ ἐπιβλήματα τῶν ἁγίων εἰκόνων, οἷα ἀπαγορεύει τὸ αὐστηρὸν δόγμα. Τὰ πλούσια ὅμως καὶ ἀκμαῖα ἑλληνικὰ μοναστήρια, ἡ Λαύρα, τὸ Βατοπέδι, τὸ τῶν Ἰβήρων, ἔκλεισαν θύρας καὶ ὦτα καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς κιβδηλείας ταύτης εἰσήγαγον εἰς τοὺς ναοὺς. Οὕτως εἶναι ἐλπίς, ἐνόσω τὰ εὐαγῆ ταῦτα ἰδρύματα ὑπάρχουσι (καὶ θὰ ὑπάρχωσιν ἐνόσω ὁ ἔξω Ἑλληνισμὸς δὲν συνδιαφθαρεῖ φεῦ!

θρησκευτικῶς τέλεον μετὰ τῆς ἐλευθέρας γωνίας), εἶναι ἐλπίς νὰ ἀντισταθῇ ἐκεῖ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ξένων. Διότι ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος οὐδεμίαν ἐλπίδα συνδρομῆς βλέπομεν. Ἡ σημερινὴ ***

δυνατὸν νὰ ὑπηρετῇ τὴν Ἑλλάδα ὡς Κράτος, δὲν τὴν ὑπηρετεῖ ὁμῶς ὡς Ἔθνος· τοῦτο νομίζομεν ἡμεῖς.

Ἀπὸ τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν, πόλεως ἀναγεννηθείσης διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ οὐρανοβάμονος Παύλου, πέμπομεν μυστηριώδη ἀσπασμὸν εἰς τὰς ὑπωρείας καὶ τὰς φάραγγας τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ἄθω, μὲ τὰς δροσερὰς κρήνας, μὲ τὰς χιλιετεῖς κυπαρίσσους, μὲ τὰ αἰώνια δάση τῶν καστανεῶν, μὲ τοὺς μινυρισμοὺς τῶν ἀπειραρίθμων ἀηδόνων, ὅπου Ἑλλην ψάλτης, ὁ Κουκουζέλης, ἄδων ἐκίνει τὰς αἴγας καὶ τοὺς ἄρνas, ὡς ὁ μυθολογούμενος Ὀρφεύς, ὅπου ἡ σκέπη τῆς Παναγίας ἐπισκιάζει ὡς ἄλλοτε ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, ὅπου ζῆ καὶ θάλλει ἡ ἱερὰ παράδοσις τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὅπου ἔχει τὴν κοιτίδα μία ὑψηλὴ ποίησις, ἡ ποίησις ἡ χριστιανικὴ, ἣτις δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐμπνέη καὶ νὰ παρηγορῇ τοὺς θιασώτας αὐτῆς, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ.

(1889)

ΤΟ ΜΑΚΡΑΚΕΙΟΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΕΝ ΣΚΙΑΘΩ

Φίλε κ. Γαβριηλίδη,

Ὅφειλὼν νὰ γράψω τι εἰς ἀπάντησιν τοῦ «Λόγου» - ἐπειδὴ ὁ ἕτερος τῶν καταγγεληθέντων ἱερέων εἶναι ὁ ἐμὸς γεννήτωρ - ἐπερίμενα νὰ λάβω λεπτομερεστέρας πληροφορίας ἐκ Σκιάθου, περὶ τοῦ τί ἀκριβῶς συνέβη· ἀντὶ ὁμῶς πληροφοριῶν, μοῦ ἤλθεν ἡ ἐπομένη διατριβή, ἡ ὁποία εἶναι ὡς νὰ τὴν ἔγραψα ἐγώ, καὶ διὰ τοῦτο προθύμως ἀναλαμβάνω τὴν ἐπ' αὐτῇ εὐθύνην, παρακαλῶν σε νὰ τὴν δημοσιεύσῃς.

Ἐν Ἀθήναις, 22 Ἰουλίου 91.

Ὅλος σὸς

Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης

Ὅρθῶς εἶκασεν ὁ «Λόγος» ὅτι οἱ δύο ἱερεῖς, οὓς κατήγγειλεν εἰς τὴν Εἰσαγγελίαν Βόλου ὁ κ. Μακράκης, δὲν ἔπραξαν ἐξ ἀμαθείας ὅ,τι ἔπραξαν· οἱ δύο ἐκεῖνοι ἱερεῖς δὲν εἶναι βεβαίως ἐκ τῶν ἀμαθεστέρων τοῦ ἐν Ἑλλάδι κατωτέρου κλήρου· τούτων ὁ μὲν Σακελλάριος Ἰωάννης Μανιώτης ἐβούλευσε δις ἐπὶ Ὀθωνος, ὁ δὲ Οἰκονόμος Ἀδαμάντιος Ἐμμανουήλ ἐπὶ ἔτη ἐδίδαξεν ἐν Ἑλληνικῷ σχολείῳ.

Ἄλλ' ὁ κ. Μακράκης δὲν ὀκνεῖ νὰ σύρῃ πρὸ τοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου δύο γηραιούς κληρικούς, τὸν ἕνα ὀγδοηκοντούτην καὶ βαρήκοον, τὸν ἕτερον ἑβδομηκοντούτην, ἀπὸ πεντηκονταετίας ἱερατεύοντα καὶ ποδαλγόν, διατί; Διότι ἔκαμαν τὸ καθήκον των καὶ ὑπέμνησαν εἰς τὸ ποίμνιόν των ὅτι ἐλεύθεροι μὲν εἶναι ν' ἀκούσωσι τὸν κ. Μακράκην, ἐὰν θέλωσιν, ἀλλὰ νὰ

μή λησμονῶσιν, ὅτι ὁ κ. Μακράκης ἔχει ἀποκηρυχθῆ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὡς κακόδοξος καὶ ἀπειθής.

Καὶ οὐ μόνον ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Σύνοδος τὸν ἀπεκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐκύρωσε τὴν τοιαύτην ἀποκήρυξιν, δι' ἐγγράφου τῆς, ὡς ἐμάθομεν. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχε σιωπήσει ἡ Μ. Ἐκκλησία, πάλιν τὸ αὐτὸ θὰ ἦτο, διότι ἡ τοιαύτη σιωπή θὰ ἦτο ὡς παραδοχή, ἀφοῦ ἡ ἡμετέρα ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία, δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε νὰ εἶναι ἠνωμένη ὡς πάντοτε μετ' Αὐτῆς.

Ὁ κ. Μακράκης εἶναι ἔκπτωτος δι' ὅλην τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τὸ ἠξεύρει καὶ προσποιεῖται ὅτι τὸ ἀγνοεῖ.

Δὲν ἤμην παρῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ δὲν ἠξεύρω ἂν οἱ δύο ἱερεῖς μας ἀνέγνωσαν ἄλλην ἀντ' ἄλλης ἐγκύκλιον. Ἀλλὰ καὶ ἂν τυχὸν ἀνέγνωσαν τὴν τελευταίαν κατὰ τῶν ἑτεροδόξων προσηλυτιστῶν ἐγκύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν εἶναι.

Ἡ καινοδοξία δὲν εἶναι ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ, δὲν ὁρμᾶται ἀποκλειστικῶς ἐξ Ἀμερικῆς ἢ ἐξ Ἀγγλίας· ἡ καινοδοξία εἶναι ἐν τῇ γνώμῃ καὶ ἐν τῇ φρενί. Ὅσον θέλει ἄς εἰδικεῦη ὁ στωμύλος σοφιστής, καὶ ἄς διαμαρτύρηται, ὅτι δὲν εἶναι διαμαρτυρόμενος, λέγων πολλὰ καὶ σοφά. Ἡ οὐσία τοῦ προτεσταντισμοῦ δὲν ἔγκειται τόσον ἐν τῇ μὴ τιμῇ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων, ὅσον ἐν τῇ ἀπορρίψει τοῦ κύρους τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν Πατέρων καὶ τῆς παραδόσεως, ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἐρμηνεύειν ἕκαστον τὰς Γραφάς, ὅπως ἂν αὐτῷ ἀρέσκη. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς πράττει καὶ ὁ κ. Μακράκης, ὅστις περιέρχεται τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐρμηνεύων κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φαντασίαν τὰς Ἱερὰς Γραφάς, ἄνευ κύρους, ἄνευ ἀδείας καὶ ἐγκρίσεως ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ Λόγος διαβάλλει τὸν πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ ὀλιγώτερον ἐπὶ ἐλαφρότητι καὶ παλιμβουλία, καὶ τοῦτο προκειμένου περὶ δογματικῶν πραγμάτων, γράφων ὅτι ὁ Σ. Μητροπολίτης Γερμανὸς ὑπεσχέθη εἰς τὸν κ. Μακράκην ν' ἀνακαλέσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀποκήρυξιν, καὶ εἶτα δὲν τὸ ἔπραξεν, ἐνδοῦς εἰς ἄλλας εἰσηγήσεις. Τί τοῦ ψιθυρίζουν εἰς τὸ οὖς, τοῦ κ. Μακράκη, τὰ ἀρχοντικά δαιμόνια, τὰ πονηρότατα καὶ πεισιμονέστατα τῶν δαιμονίων! Ποῖος Μητροπολίτης, ποῖα Σύνοδος, δύναται ποτε ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν κ. Μακράκην ὡς ὀρθόδοξον, ἐὰν οὗτος δὲν προσέλθῃ ἀπλῶς καὶ καθαρῶς, ἐν ταπεινώσει, ἄνευ σοφισμάτων καὶ ἄνευ ὑστεροβουλίας, ἐὰν δὲν προσπέσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ εἴπῃ τὸ ἥμαρτον, ν' ἀποπτύσῃ τὸ τρισύνθετον καὶ πᾶσαν ἄλλην κακοδοξίαν, καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι μετανοεῖ εἰλικρινῶς; Ὡς ἴσος πρὸς ἴσην τολμᾷ νὰ διαπραγματεῦται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἔτι θρασύτερον, ὡς θεραπαινίδα θέλει νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὁ ἀγχίστροφος διαλεκτικός, ὁ πολὺπλαγκτος ἀγορητής, ἀξιῶν, ἵνα ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ καὶ ὄχι ὁ Μακράκης ὁμολογήσῃ ὅτι ἔσφαλε νὰ τὸν ἀποκηρύξῃ! Οἶον ἐξαίσιον πτώμα! Οἶος κρημνός!

Ἐν ὅμως λησμονεῖ ὁ πολὺστροφος λογοκόπος, τὸ ὅτι οἱ Ἄρειοι καὶ οἱ

Ἀπολλινάριοι καὶ οἱ Ὠριγένειοι ἦσαν πολὺ αὐτοῦ εὐφραδέστεροι καὶ λογιώτεροι καὶ ἐπιφανέστεροι.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐπὶ τέλος ἡ Ἐκκλησία τὸν ἔχει ἀποκήρυκτον, τί τοῦ πταίου οἱ δύο πτωχοὶ ἱερεῖς, καὶ ζητεῖ νὰ τοὺς σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἀπλῶς διότι ἔπραξαν τὸ καθήκον των; Ἄλλ' ἐσυλλογίσθη κὰν ὅτι οἱ ἱερεῖς, ἐπ' ἐκκλησίας ἱερουργοῦντες ἢ νουθετοῦντες ἢ διδάσκοντες, εἶναι τοῦλάχιστον τόσον ἡσυχιοὶ καὶ ἀνεύθυνοι ὅσον καὶ οἱ δικασταὶ ἐπὶ τῆς ἔδρας των;

Τὸ πάλαι πολιτικοὶ ἐγκληματῖαι εὗρισκον ἄσυλον μόνον, διότι ἤπτοντο τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ σήμερον ὁ κ. Μακράκης, ἄνθρωπος ἐξ ἐπαγγέλματος κηρύττων ἑαυτὸν εὐσεβῆ, θέλει νὰ σύρῃ δύο γηραιούς θύτας ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸ πολιτικὸν δικαστήριον!

Ἦκούσατε σεῖς ποτὲ Ἀπόστολον νὰ ζητῇ ἐκδίκησιν καὶ νὰ καταγγέλλῃ εἰς τὰ δικαστήρια τοὺς ἀρμοδίους, διότι προέτρεψαν τὸ πλῆθος νὰ μὴ τὸν ἀκούσῃ; Ἄλλ' ὁ Χριστὸς παρήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ὅπου δὲν τοὺς θέλουν νὰ φεύγουν, τινάσσοντες καὶ τῶν ποδῶν των τὸν κονιορτόν.

Ἦξεύρω τί θὰ εἴπωσιν οἱ περὶ τὸν Μακράκην, «Παιδεύετε τοὺς ἀτάκτους» κτλ. Ἄλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἄτακτος εἶναι ὁ κ. Μακράκης, ὅστις δὲν πείθεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

(1891)

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ «ΛΟΓΟΝ»

Διὰ σᾶς καὶ τοὺς ὁμοίους σας ἐγράφη τό, «Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἣτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπαδόντων, φαρμακοῦται φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ».

Τί μὲ προκαλεῖτε εἰς συζήτησιν περὶ τοῦ ἂν εἴσθε αἰρετικοὶ ἢ ὄχι; Ἡ Ἐκκλησία σᾶς ἀπεκήρυξεν. Ἐπὶ δεδικασμένου συζήτησις δὲν δύναται νὰ γίνῃ.

Ἄλλὰ ποῦ ἀνεκαλύψατε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἄθεος; Ἔχετε λοιπὸν καὶ πνεῦμα πύθωνος, ὀλόκληρον λεγεῶνα ἔχετε; Ἐξωρκισμένοι νὰ εἴσθε.

Ἐγὼ εἶμαι τέκνον γνήσιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων της. Ἐὰν δὲ τυχὸν πολλοὶ τούτων εἶναι ἁμαρτωλοὶ, ἀρμοδία νὰ κρίνῃ εἶναι μόνῃ ἡ Ἐκκλησία, καὶ μόνον τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐπικαλώμεθα. Τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἡμεῖς δὲν τὰ συγχέομεν μὲ τὰς ἁμαρτίας τῶν προσώπων, καθὼς οἱ παρασυνάγωγοι σεῖς. Οὔτε ἀποδείξεις εἶναι δυνατόν περὶ τῆς ἐνοχῆς ἐνὸς ἐκάστου νὰ ἔχωμεν, ἡμεῖς ἰδιῶται, οὔτε καθ' ὑποψίαν καὶ ἐξ

ἀδεσπότην φημῶν πρέπει νὰ τοὺς κρίνωμεν. Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω».

Ἄλλως, ἰσχύει τὸ «οὐ πάντα μὲν χειροτονεῖ ὁ Θεός, διὰ πάντων δὲ ἐνεργεῖ».

Αὐτὰ ἐφρόνει καὶ ὁ διδάσκαλός σας πρὸ 24 ἐτῶν, τὸ θέρος τοῦ 1867, ὅτε, ἀφορμῆς δοθείσης, ἐξῆρε τὴν ἐπιείκειαν καὶ οἰκονομίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπεκαλεῖτο τὸ «οὐδεὶς ἀναμάρτητος». Τώρα πῶς τὰ λησμονεῖ;

«Θὰ κάμη καλὰ (μοὶ γράφει ὁ αἰδ. Παπα - Ἰωάννης Μανιώτης) νὰ καταφύγη εἰς κανὲν μοναστήριον, ἐὰν θὰ εἶναι καὶ δεκτός, διὰ νὰ κλαύσῃ τὰς ἁμαρτίας του, ἴσως καὶ εὖρη ἔλεος, διότι πολὺ ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ».

Ταῦτα καὶ καλὴν μετάνοιαν.

(1891)

ΤΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟΝ

Λίαν ἀξιοπρεπῶς ἀπήντησεν ὁ αἰδ. δὸμ Παῦλος εἰς τὴν ἐκτοξευθεῖσαν κατ' αὐτοῦ, ἀγνοῶ ὑπὸ τίνος, αἰτίασιν, ὅτι δὲν ἐτέλεσεν ἐν τῷ ἐνταῦθα ναῶ τῶν Δυτικῶν μνημόσυνον ὑπὲρ τῆς μεταστάσης Μ. Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας. Τῷ ὄντι, τὰ ὑπὲρ ἑτεροδόξων μνημόσυνα ἀπαγορεύει ἐν γένει τὸ Δόγμα, ὡς ἀντιφάσκοντα μὲ αὐτὴν τὴν περὶ τοῦ ἀλαθήτου ἀξίωσιν πάσης Ἐκκλησίας καὶ πάσης θρησκείας, μὲ αὐτὸν δηλ. τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της. Ἀπορῶ δὲ ἀναγινώσκων εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐτέλεσαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μνημόσυνα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τῆς ὀρθοδόξου βασιλόπαιδος. Αὐτὰ εἶναι δουλεύσεις, ἐπιδείξεις καὶ κολακείαι, καὶ ἀδίκως χανόμεθα μὲ τὰ τοιαῦτα. Δεῖσεις ὑπὲρ ἰάσεως τῆς ἀγωνιώσης ἠδύναντο βεβαίως ὅλοι αἱ θρησκευτικαὶ Κοινότητες νὰ ψάλωσι, καὶ καλῶς ἔπραξαν μνημόσυνα ὅμως ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς κεκοιμημένης, μόνοι οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ δικαιῶνται καὶ ὀφείλουσι νὰ τελέσωσι. Λυποῦμαι ὅτι οἱ Δυτικοὶ εὖρον καὶ πάλιν εὐκαιρίαν νὰ δώσωσιν ἐν μάθημα εἰς τοὺς ἡμετέρους, οἵτινες εἰς τὰ τοιαῦτα, δὲν ἠξεύρω πῶς, σαστίζουσι καὶ τὰ χάνουσι.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως, δὲν ἀληθεύει ὅτι οἱ Δυτικοὶ δὲν ἔχουν συνήθειαν νὰ διακοσμῶσι πενθίμως τοὺς ναοὺς ἐπὶ τῇ κηδεῖᾳ ἢ τῷ μνημοσύνῳ βασιλικοῦ τινος προσώπου ἢ ἄλλου ἐπιφανοῦς ἀνδρός. Τὴν τοιαύτην ἀπρεπὴ συνήθειαν οἱ ἰδιοὶ μας τὴν ἐπῆραν, τώρα τελευταῖον, μὲ ἄλλους πολλοὺς νεωτερισμοὺς, ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Καθ' ὑψηλοτέραν θρησκευτικὴν ἔννοιαν, ἢ τοιαύτη συνήθεια ἀπάδει. Ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει νὰ πενηθορῇ ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἑνὸς πνευματικοῦ τέκνου της, ἔστω καὶ τοῦ ἐπιφανεστέρου. Ἡ τε χαρὰ καὶ τὸ πένθος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πνευματικὰ καὶ ὄχι ἐγκόσμια.

Ἐκεῖ ὁμως ὅπου ὁ αἰδ. δὸμ Παῦλος ναυαγεῖ, εἶναι ὅπου ἐτόλμησε, λίαν ἰταμῶς καὶ ἐπιπολαίως, νὰ θίξη δογματικὸν ζήτημα, τὸ περὶ Καθαρηρίου. Ὑποῦλως δὲ καὶ μετ' ἐνδιαθέτου σαρκασμοῦ ἐφαντάσθη ὁ αἰδεσιμώτατος ὅτι μᾶς ἔθεσεν εἰς φοβερὸν δίλημμα, ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους. Ἡ πλάνη του ὁμως εἶναι οἰκτρᾶ. Ἐρωτᾶ, ποῦ λοιπὸν εὐρίσκονται αἱ ψυχαί, ὑπὲρ ὧν τὰ μνημόσυνα, ἀφοῦ καθαρτήριον πῦρ δὲν ὑπάρχει; Ἀπαντῶμεν: εὐρίσκονται εἰς τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ. «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσὶ». Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πολλὰ εἶπον καὶ ἔγραψαν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον. Παραπέμπομεν τὸν αἰδεσιμώτατον ν' ἀναγνώσῃ ἰδίως τὰ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, τοῦ τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων ποιητοῦ, ὅστις ἦτο πάπας τῆς Ρώμης, καὶ ὁμως οὐδὲν περὶ Καθαρηρίου ἐγνώριζε, καθὼς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, οἱ Ἀγιοσύνη καὶ Ἱερώνυμοι καὶ ἄλλοι Δυτικοὶ Πατέρες. Οὔτε ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, οὔτε αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ καὶ αἱ τοπικαὶ Σύνοδοι παρέδωκαν ἡμῖν τίποτε περὶ Καθαρηρίου. Τὸ Καθαρτήριον ἔπλασεν ἡ παπικὴ Ρώμη πρὸς χρηματισμὸν καὶ χάριν τῆς εὐρείας ἐμπορίας τῶν συγχωροχαρτίων, πείθουσα τοὺς ἀμαθεῖς καὶ πεπλανημένους λαοὺς τῆς ὅτι ἠδύνατο καὶ τὰς ψυχὰς τῶν τεθνεώτων νὰ μεταθέτωσι διὰ τῶν ἀδρῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν, καὶ τῶν μελλουσῶν ἀμαρτιῶν τὴν ἄφεσιν νὰ προαγοράζωσι, προμνῶμενοι τὸν Παράδεισον ἄνευ εἰλικρινοῦς μετανοίας. Ἡμεῖς Καθαρτήριον δὲν ἠξεύρομεν, πιστεύομεν ὁμως ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀπειρῷ Αὐτοῦ ἐλέει πολλὰς πολλῶν ἀμαρτίας θὰ συγχωρήσῃ δεχόμενος τὰς μυστικὰς θυσίας καὶ τὰς ἐν αὐταῖς γινομένας εὐλαβῶς μνείας τῶν κεκοιμημένων. Περὶ Καθαρηρίου δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων δὲν πολυπραγμονοῦμεν. Οἱ Δυτικοὶ θεολόγοι εἶναι δεινοὶ εἰς τὸ νὰ περιγράψωσιν ἐπὶ τὸ φανταστικώτερον καὶ τὰς Κολάσεις καὶ τὰ Καθαρήρια. Ἡμεῖς γνωρίζομεν μόνον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ὅσοι ἠμάρτησαν ὡς ἄνθρωποι, εἶναι εἰς τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Ἵτι δὲ τὰ μνημόσυνα δὲν εἶναι συνέπεια τοῦ περὶ Καθαρηρίου δόγματος ἀλλὰ μᾶλλον τὸ δόγμα τοῦτο ἐγεννήθη παρὰ τοῖς Δυτικοῖς πρὸς δικαιολόγησιν τῆς καταχρήσεως τῶν μνημοσύνων, ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου, ὅτι τὰ μνημόσυνα, «τρίτα καὶ ἑνατα καὶ τεσσαρακοστὰ καὶ ἐνιαύσια» κτλ., ὑπῆρχον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων, πολὺ πρὶν προκύψῃ εἰς τὸ μέσον ἡ περὶ Καθαρηρίου πλάνη καὶ ἀγυρτεία. Ὡστε τὸ δίλημμα

τοῦ αἰδεσιμωτάτου ὁμοιάζει μὲ τὰς ἀμβλείας καὶ ἐσκωριασμένας ἐκεῖνας λαβίδας, τὰς μὴ δυναμένας νὰ συλλάβωσι τὸ θήραμα.

Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τοῦ αἰδ. δὸμ Παύλου.

(1891)

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ - ΜΕΓΑΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ὡς νὰ ἐκλείπη τὰς Ἀθήνας καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα - ποιὸς ξεύρει ποῦ πάει καὶ κρύπτεται; - καὶ μόνον κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων ἐπανέρχεται ραγδαῖον, καταλαμβάνον ἐξ ἐφόδου τὰς καρδίας καὶ τὰ πνεύματα τῶν πιστῶν, θὰ παραστῶμεν καὶ πάλιν ἀπόψε, ὅσοι δὲν εἴμεθα ἀπολύτως ἀλιβάνιστοι, εἰς τὸ θέαμα τῆς συρροῆς τοῦ πλήθους, τοῦ συνωθισμοῦ, τῆς πληθώρας τοῦ κόσμου, εἰς τοὺς ναοὺς. Πολλοὶ εὐλαβεῖς δέσποιναι καταλαμβάνουσι θέσεις μίαν ὥραν πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ἀκολουθία τοῦ Νυμφίου, εἰσερχόμεναι εἰς τὸν ναὸν πρὸ τῶν ἱερέων, πρὸ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ συγχρόνως μὲ τὸν νεωκόρον. Πολλοὶ ζηλωταὶ τῶν πατρίων γέροντες πέμπουσιν ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ ἑσπερινοῦ τοὺς δωδεκαετείς ἐγγόνους τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ τοὺς πιάσουν στασίδι. Καὶ βλέπεις τὸν μικρὸν μὲ σοβαρότητα ἡλικιωμένου κυρίου κατέχοντα τὸ στασίδι, ἐὰν τυχὸν ἀργήσῃ ὁ πάππος νὰ ἔλθῃ, ἐνῶ ἔξωθεν τοῦ στασιδίου ἴστανται ἄνδρες μὲ μύστακας φαιοὺς καὶ μὲ σεβασμίας φαλάκρας.

Γνωρίζω μίαν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπικρατεῖ ἀκόμη, ὡς πρὸς τὰ στασίδια, τὸ παλαιὸν δημογεροντικὸν σύστημα. Τὰ στασίδια εἶναι ιδιόκτητα, ἕκαστος ἔχει ἡριθμημένον καὶ μονογραφημένον τὸ ἰδικόν του. Καὶ ἂν τυχόν, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ιδιοκτῆτου, τολμήσῃ νὰ τὸ καταλάβῃ ἄλλος, καὶ εἶτα ἔλθῃ ὁ ιδιοκτήτης, ἀμέσως ἔρις καὶ λογομαχία, ὁ ἀγὼν περὶ κατοχῆς καὶ περὶ κυριότητος. Ὁ κάτοχος δὲν ὑποχωρεῖ, ὁ κύριος ἐπιμένει. Οὗτος λέγει: «Τὸ ἔφτιασα, τὸ ἐπλήρωσα· δικό μου πρᾶμα». Ἐκεῖνος ἀπαντᾷ: «Ἐχεις ἀγορασμένον καὶ τὸν τόπο; Πληρώνεις χωριστὸ νοίκι στὴν ἐκκλησίᾳ;» Ἐν τῷ μεταξὺ ἔρχεται θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ὁ ἐπίτροπος, καὶ «βάζει τὸ δίκιο στὸν τόπο», ἀναγνωρίζων τοὺς τίτλους τοῦ ιδιοκτῆτου.

Πολλοὶ νεαροὶ κυραὶ ἔχουν τὰ στασίδια τῶν, καὶ ἀφήνουν ἐκτὸς αὐτῶν ἰσταμένας γηραιὰς δεσποίνας. Μία ἀφελῆς κυρία μετεκόμιζε κατ' ἔτος ἀπὸ ἐκκλησίαν εἰς ἐκκλησίαν τὸ καρῦνινον κ' ἐστιλβωμένον στασιδάκι τῆς, φωνάζουσα ἐκάστοτε πρὸς δικαιολογίαν: «Ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀδιάκριτες, μβαίνουν στὰ ξένα στασίδια καὶ σ' ἀφήνουν ἀπ' ὄξου». Ἀλλὰ τὰ ἴδια ἐπάθαινε καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ χρονιὰ εἰς χρονιὰ, ἕως οὗ τέλος, ἄργησε μὲν νὰ καταλάβῃ, ἀλλὰ ἐκατάλαβε, τὸ ἀπλούστερον πρᾶγμα - ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ιδιόκτητον στασίδι.

Ἀπόψε ὁ ψαλλόμενος Νυμφίος εἶναι κυρίως ὁ Ὁρθρος (ἤτοι ἡ κυρία ἐωθινή προσευχή) τῆς Μεγάλης Δευτέρας, ψάλλεται δὲ ἀφ' ἑσπέρας οἰκονομικώτερον, κατὰ συγκατάβασιν τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς εὐκολίαν τῶν πιστῶν. Τῆς ἡμέρας ἡ ἀκολουθία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου, ἐνδεκάτου υἱοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, ὄν ὡς τύπον σωφροσύνης, φιλοστοργίας καὶ ἀμνησικακίας (συγκινητικώτατον ἀληθῶς τὸ δράμα ἐκεῖνο, τὸ ἐξελισσόμενον ἐν τοῖς τελευταίοις κεφαλαίοις τῆς Γενέσεως) καὶ ὡς προτυπώσαντα ἐν ἑαυτῷ τὸν δεσπότην Χριστόν, προβάλλει ἡ Ἐκκλησία εἰς μίμησιν τῶν πιστῶν χριστιανῶν. Καὶ ψάλλει δι'

ένός, ἀλλὰ σεμνοτάτου ὕμνου τὴν ἀπαράμιλλον σωφροσύνην του, ὅτι «καταλιπὼν τὸν χιτῶνα, ἔφυγε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ γυμνὸς οὐκ ἠσχύνετο, ὡς <ὁ> πρωτόπλαστος πρὸ τῆς παρακοῆς». Ἀλλὰ καὶ τῆς ξηρανθείσης ὑπὸ τοῦ Κυρίου συκῆς ἀνάμνησιν ποιεῖται ἀπόψε ἡ Ἐκκλησία. Ὅλη δὲ ἡ ἀκολουθία, πλὴν τοῦ τροπαρίου Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος, ὅπερ, ὡς καὶ τὸ Ἐξαποστειλάριον, τὸν νυμφῶνά σου βλέπω, εἶναι κοινὸν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας παννυχίδας τῆς ἑβδομάδος, συνίσταται ἐκ τῶν τριπλῶν Καθισμάτων «Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ», κτλ., ἐκ τῆς περικοπῆς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἱστοροῦνται τὰ ἀμέσως πρὸ τοῦ πάθους συμβάντα, ἐκ τοῦ Τριώδιου «Τῷ τὴν ἄβατον κυμαινομένην θάλασσαν». Τὸ Τριώδιον τοῦτο, τμήμα δηλαδὴ ἀσματικοῦ Κανόνος, ἔχοντος κυρίως ἑννέα ἢ συνήθως ὀκτῶ ᾠδὰς, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, εἶναι ποίημα τοῦ ὑψιπέτου ποιητοῦ Κοσμᾶ, ἔχοντος ἐν τοῖς ἀρχαίοις Τυπικοῖς τὰ πρωτεῖα ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀσματικούς Κανόνας, καὶ ἀποτελοῦντος μετὰ τοῦ Ρωμανοῦ, τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, τοῦ Θεοφάνους καὶ τοῦ Ἰωσήφ, τὴν λαμπρὰν πλειάδα τῶν τόσον θαυματομένων ὑπὸ τῶν εἰδότην ἱερῶν ποιητῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τελευταῖοι δὲ ψάλλονται οἱ Αἶνοι καὶ τὰ Ἀπόστιχα, ἀποτελούμενα ἐξ ἰδιομέλων, ἤτοι ἀσμάτων ὧν ἕκαστον ἔχει ἴδιον ρυθμὸν καὶ μέλος, ἐλεύθερα καὶ οἶονεὶ καταλογάδην βαίνοντα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ προσόμοια, ἅτινα, ποιούμενα κατὰ ἐν ὑπόδειγμα, αὐτόμελον καλούμενον, ἔχουσι σφιγκτότερον μὲν τὸν ρυθμὸν, γοργότερον δὲ τὸ μέλος. Τὰ ἰδιόμελα δὲ τῶν Αἰνῶν καὶ τῶν Ἀποστίχων τῆς Μεγάλης Δευτέρας ἀναφέρονται ὅλα εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τὸ Πάθος, καὶ ἀναμιμνήσκουσι τὰς περὶ πρωτείων ἀπαιτήσεις τινῶν τῶν μαθητῶν, ὡς καὶ τὰς περὶ ταπεινώσεως καὶ αὐτοθυσίας διδαχὰς τοῦ Σωτῆρος.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΙΤΗ

Τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τρίτης ἡ ἀκολουθία ἐποιήθη ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραβολῆς τῶν Δέκα Παρθένων, ἣν εἶπε προτρέπων τοὺς ὁπαδούς του νὰ γρηγορῶσι καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι πρὸς ἐκδημίαν ἐκ τῶν τῆδε ὁ Σωτῆρ. Ὅποῖον ἀμύθητον ὕψος, ὅποῖον θεσπέσιον κάλλος ἐν τῇ παραβολῇ ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ συγγενεῖ αὐτῇ παραβολῇ τοῦ Ταλάντου, ἐν τῇ τοῦ Ἀμπελῶνος, ἐν τῇ τοῦ Πτωχοῦ Λαζάρου, ἐν τῇ τοῦ Ἀσώτου, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὑπερθαυμάστοις ἐκεῖναις παραβολαῖς, ὅσαι ἐξηλθον τοῦ γλυκυτάτου στόματος τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος! Ἡλικὴ δὲ ὑπερθεϊκὴ σοφία ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ! Ἀκούσατε ἐκεῖνο τὸ «Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι», καὶ θεωρήσατε τὸν τρόπον, καθ' ὃν δι' ἀπλουστάτου συλλογισμοῦ συνέλαβεν ἐν τῇ ἰδίᾳ παγίδι των τοὺς μωροσόφους Φαρισαίους, τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν βλακοπονήρως, καὶ ζητοῦντας νὰ τὸν ἐκθέσωσιν ἐνώπιον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἂν ἔπρεπε νὰ πληρῶνῃσιν φόρον ἢ ὄχι. Ἐζήτησεν ἀπλῶς νὰ ἐπιδείξωσιν αὐτῷ τὸ νόμισμα, καὶ τοὺς λέγει: «Τίνος ἢ εἰκῶν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;» Ἐκεῖνοι εἶπον «τοῦ Καίσαρος». Τότε φυσικῶς ἐπιφέρει τὸ συμπέρασμα: «Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Πόσοι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων καὶ ἐκ τῶν ἀκροωμένων πρέπει ν' ἀκούωσι μὲ τὰ ὦτα καὶ μὲ τὴν συνείδησίν των ἀπόψε τοὺς ταλανισμοὺς τῶν

Φαρισαίων, οἵτινες «πλατύνουσι τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· Ραββί, Ραββί».

Τὰ Καθίσματα τῆς ἑσπέρας ταύτης εἶναι, «Τὸν Νυμφίον ἀδελφοὶ ἀγαπήσωμεν», τὸ πρῶτον. Ἐν τῷ δευτέρῳ γίνεται λόγος περὶ τοῦ συμβουλίου τῶν Ἰουδαίων, «Βουλευτήριον Σωτήρ, παρανομίας κατὰ σοῦ». Καὶ ἐν τῷ τρίτῳ ὁ λόγος περὶ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῶν προδοτικῶν τάσεων τοῦ Ἰούδα, «Ὁ Ἰούδας τῇ γνώμῃ φιλαργυρεῖ». Εἶτα ἄρχεται τὸ Διδύδιον τοῦ θεσπεσίου ποιητοῦ Κοσμᾶ, ἀποτελούμενον μόνον ἐκ τῆς ἠ΄ καὶ τῆς θ΄ ᾠδῆς, ἐκ βραχυτάτων τροπαρίων. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ τοιαῦτα τροπάρια, ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν προσομοίων, περὶ ὧν ἐλέγομεν χθές, δὲν εἶναι πεζὸς λόγος, καθὼς πολλοὶ νομίζουσι. Ἀλλὰ διαφέρουσι τῆς πινδαρικῆς ρυθμοποιίας κατὰ τόσον μόνον, ὅσον ἡ στιχουργία τῶν σημερινῶν ποιητῶν διαφέρει τῆς στιχουργίας τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Καθὼς δὲ ἡ ρυθμοποιία τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν ἄλλων χορικῶν τῆς Δωρίου μούσης βαίνει κατὰ κῶλον, ἤτοι ἡμιστίχιον, καὶ οὐχὶ κατὰ στίχον, δεσπόζοντος μὲν τοῦ μέλους, ὑπουργοῦντος δὲ τοῦ ρυθμοῦ, οὕτω καὶ τῶν ἱερῶν ποιητῶν μας, ἀληθῶν ἐγκαλλωπισμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ρυθμοποιία βαίνει κατὰ κῶλον, καὶ οὐχὶ κατὰ στίχον, διαφέρουσα μόνον τῆς πινδαρικῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι βᾶσις τοῦ ρυθμοῦ εἶναι ὁ λογικὸς ἢτοι γραμματικὸς τόνος, καὶ ὄχι ἡ ἀπολεσθεῖσα ποσότης τῶν μακρῶν καὶ βραχέων. Καὶ ἡ λυρική δὲ ποίησις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι χορική, καθὼς ἡ τῆς Δωρίου σχολῆς τῶν ἀρχαίων, καὶ οἱ εἰρμοὶ καὶ τὰ τροπάρια εἶναι αἰ στροφαὶ καὶ ἀντιστροφαὶ, καὶ ἡ καταβασία οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμῆ ἢ ἐπωδὸς τῆς πινδαρικῆς ποιήσεως. Γράφονται δὲ τὰ τροπάρια κατὰ συνήθειαν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἰσότητι γραμμῶν, ὡς ἐξῆς:

Τὸ τάλαντον ὅσοι πρὸς Θεοῦ, ἐδέξασθε
ἰσοδύναμον χάριν, ἐπικουρία τοῦ δόντος, Χριστοῦ
αὐξήσατε ψάλλοντες, εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον·

τῆς στίξεως γινομένης οὐχὶ κατ' ἔννοιαν, ἀλλὰ κατὰ ρυθμὸν καὶ μέλος, χωριζομένου δηλ. κῶλου ἀπὸ κῶλου διὰ στιγμῆς. Ἀλλ' ἠδύναντο νὰ γράφονται καὶ ἐν ἀνισότητι γραμμῶν, ὡς ἐξῆς:

Τὸ τάλαντον, ὅσοι πρὸς Θεοῦ
ἐδέξασθε, ἰσοδύναμον χάριν,
ἐπικουρία τοῦ δόντος,
Χριστοῦ, αὐξήσατε ψάλλοντες·
Εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

Καὶ τότε εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ ὑποτυπώσῃ τὸ μετρικὸν διάγραμμα τοῦ ἀνωτέρου τροπαρίου, καὶ τῶν ἄλλων τριῶν τῆς ᾠδῆς, ἀπαραλλάκτων αὐτῶ, «Τῷ δόγματι τῷ τυραννικῷ», «Ῥαθυμίαν ἀποθεν ἡμῶν», «Ἰκανούσθω τὸ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ»·

υ - υυ - υυυ -

υ - υυυυ - υυ - υ

υυυ - υυ - υ

υ - υ - υυ - υυ

υυ - υυ - υυ - υυ - υυ.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἡ ἱστορία τῆς πόρνης, τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω, ἡ ἐντεῦθεν ὀργή καὶ λύσσα τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ πρὸς τὴν προδοσίαν ἀποπήδησις αὐτοῦ. «Ἡ πόρνη ἐν κλαυθμῷ, ἀνεβόα Οἰκτίριμον, (λέγει τὸ Κάθισμα) ἐκμάσσουσα θερμῶς, τοὺς ἀχράντους σου πόδας, θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, καὶ ἐκ βάθους στενάζουσα· Μὴ ἀπώση με, μηδὲ βδελύξη Θεέ μου, ἀλλὰ δέξαι με, μετανοοῦσαν καὶ σώσον, ὡς ἄλλοτε φιλάνθρωπος».

Τὸ δὲ κοντάκιον τῆς ἡμέρας ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὑπὲρ τὴν πόρνην Ἀγαθὴ ἀνομήσας, δακρῶν ὄμβρους οὐδαμῶς σοὶ προσῆξα, ἀλλὰ σιγῇ δεόμενος προσπίπτω σοὶ, πόθῳ ἀσπαζόμενος τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ὅπως μοὶ τὴν ἄφεσιν, ὡς δεσπότης, παράσχῃς, τῶν ὀφλημάτων κράζοντι Σωτήρ· ἐκ τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου ῥῦσαί με». Μεγίστης καὶ δικαίας φήμης ἀπολαύει τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς, τὸ δοξαστικὸν δηλ. τῶν ἀποστίχων τῶν Αἰνῶν, ἥτοι ἡ κατακλείς τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγάλης Τετάρτης. Ψάλλεται δὲ ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους, καὶ οἱ πιστοὶ δὲν χορταίνουσι νὰ τὸ ἀκούωσι, μετροῦντες πολλοὶ διὰ τῶν ὥρολογίων τῶν πόσην ὥραν θὰ διαρκέσῃ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ μάθωσι πάντες, καὶ νεωτερισταί, καινοτόμοι, καὶ ἄλλοι, ὅτι, ἀφοῦ ἐν πάσῃ ἀρχαίᾳ καὶ σεμνῇ μουσικῇ τὸ μέλος ἀνάσσει, ὁ δὲ ρυθμὸς ὑπουργεῖ, ἀφοῦ δηλ. οἱ ἀρχαῖοι μελωδοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐποίουν τὸν ρυθμὸν χάριν τοῦ μέλους (ὡς μάλιστα ἐν τοῖς προσομοίοις), καὶ ἂν θέλετε, ἐπενόουν τὸ μέλος πρὶν ἢ προσαρμόσωσι τὰς λέξεις εἰς τὸν ρυθμὸν, ἀδύνατον νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι νεώτερος μουσικός, τονίζων ἐκ νέου ἀρχαῖον ᾄσμα, θὰ τὸ τονίσῃ καλύτερον παρ' ὅσον αὐτὸς ὁ ποιητὴς του, ὁ καὶ μελοποιός, τὸ ἐτόνισε. Τέλειον μὲν θὰ ἦτο τὸ δεῖνα ᾄσμα, ἂν ἐσώζετο, διὰ τὸ Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις, φέρ' εἰπεῖν, αὐτῆς τῆς Κασσιανῆς ἡ μελοποιία. Ἐλλείπει ὁμως τοιοῦτου ἀρχετύπου, προτιμᾶται καὶ σχετικῶς τελειότερα λογίζεται τοῦ ἀρχαιότερου τονίσαντος μουσικοῦ ἢ περιορισμένη σύνθεσις. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὅλοι ἐνεωτέριζον ἐν Ἀθήναις περὶ τὴν μουσικὴν, καὶ ἀνεζήτουν ἐν τῷ νεωτερισμῷ πλουσιώτερα καὶ τελειότερα κατ' αὐτοὺς μέλη, καταδικάζοντες τὰ παλαιὰ ὡς ἀπλᾶ καὶ εὐτελῆ.

Ἄλλ' ὁ δαιμόνιος Πλάτων ᾤκτειρε τὴν τοιαύτην τάσιν τῶν συγχρόνων του, καὶ διαφθορὰν καὶ ἐκφραλισμὸν τῆς μουσικῆς μεγαλοφώνως ἐκήρυττε τὸν τοιοῦτον νεωτερισμὸν. Μᾶς λέγουσι πολλοὶ ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν γεμᾶτα δῆθεν

τὰ ὦτα ἀπὸ ἀμανέδες καὶ ἀπὸ μακάμια τουρκικὰ καὶ ἀπωλέσαμεν τὸ μουσικὸν αἶσθημα. Ἀλλ' ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ὅτι τὸ «ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται», καὶ δὲν πιστεύομεν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἔδωκαν εἰς τοὺς ἐγγυτέρους προγόνους μας, τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπὸ ὅσα τοὺς ἐπῆραν περισσότερα· ἔπειτα, ἀφού, ὡς φαίνεται, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη τις ἀπὸ κάτι γεμᾶτα τὰ ὦτα, τί διαφέρει ἂν τὰ ἔχη γεμᾶτα ἀπὸ καντάδες ἢ ἀπὸ μακάμια; Αὐτὸ τὸ μειονέκτημα ἡμῶν, ἂν εἶναι μειονέκτημα, ἐν ἀποδεικνύει, ὅτι ἡμεῖς ἐξωκειώθημεν ἄρα μὲ τὰ πάτρια, καὶ τὰ πονοῦμεν, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν τὰ ἐγνώρισαν καὶ δὲν τὰ στέργουσι. Διότι ἂν ἀνετρέφοντο μ' αὐτά, θὰ ἦσαν εὐχαριστημένοι, καὶ δὲν θὰ ἐζήτουν τὴν μεταβολήν.

Μᾶς λέγουσιν ὅτι, βεβαίως οἱ Βυζαντινοὶ <δὲν> θὰ ἐγνώριζαν τὴν τετραφωνίαν, καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὴν εἰσήγαγον, καθόσον ἡ τετραφωνία εἶναι νεωτέρα, λέγουσιν, ἐφεύρεσις· ἂν τὴν εἶχαν γνωρίσει, θὰ τὴν εἰσήγαγον... ἢ καὶ τίς ἤξεύρει ἂν δὲν τὴν εἰσήγαγον; Οἱ λέγοντες ταῦτα, ὅταν φοιτῶσιν εἰς τὸ μελόδραμα, θαυμάζουσι βέβαια μᾶλλον τὴν πολυφωνίαν τοῦ χοροῦ, τοὺς κορίστας, παρὰ τὰς μονωδίας καὶ διωδίας τῆς πριμαδόνας καὶ τοῦ βαρυτόνου. Διότι, ὅταν τὰ κύρια πρόσωπα ἄδωσι, τί ἄλλο εἶναι παρὰ μονοφωνία, ἢ δὲ ὀρχήστρα τί ἄλλο κάμνει παρὰ νὰ ὑπηγῆ, νὰ κρατῆ δηλαδὴ τὸ ἴσον, αὐτὸ τοῦτο;

Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς ἐκ τῶν ἡμετέρων, πρὸ δύο ἐτῶν, μοῦ φαίνεται, ἔστειλε εἰς ἓνα φιλέλληνα ἡγεμονόπαιδα τῆς Εὐρώπης, παρ' ἑαυτοῦ τονισμένον, τεμάχιον τι εὐρωπαϊκόν, βάλς, νομίζω, ἢ πόλκαν, ἢ δὲν ἤξεύρω τι. Ὁ ἀγαθὸς πρίγκιψ ἐδέχθη τὸ δῶρο καὶ τοῦ ἀπήντησε μὲ τρόπον, ὅστις ἐσήμαινε περίπου: «Καλά, εὐχαριστῶ, εὐλογημένε· ἀλλὰ δὲν ἤξευρες νὰ τονίσης τίποτε ἰδικόν σας νὰ μοῦ στείλῃς, τίποτε ἑλληνικόν, ἐντόπιον; ἀπὸ εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν εἶμαι χορτᾶτος». Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πρίγκιπος, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ἐκ τῶν ἡμετέρων, δὲν ἀποδεικνύεται ἂν ἐνόησεν τὸ λεπτὸν μάθημα.

Ἄς ἀκούσωσιν, ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὅσοι ἔχουσιν ὦτα, τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο κεφάλαιον τοῦ προφήτου Δανιήλ, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς βαβυλωνίου μουσικῆς «σάλπιγγος καὶ κιθάρας, σαμβύκης τε καὶ ψαλτηρίου, καὶ παντὸς γένους μουσικῶν», οἱ δὲ Ἅγιοι Τρεῖς Παῖδες ἱστοροῦνται ὡς ὑμνοῦντες τὸν Θεὸν «οἱ τρεῖς, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος». Ἡ Ἐκκλησία ἔχει συμβολικὴν, καὶ ἡ συμβολικὴ λαλεῖ εὐγλωττότερον τῆς ρητορικῆς.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ἀπόψε ὄχι πλέον ὁ Νυμφίος, ἀλλ' «Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταί». Ἐορτάζεται δὲ τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ ὁ τε Μυστικὸς Δεῖπνος, ἢ παράδοσις δηλ. τῶν καθ' ἡμᾶς φρικτῶν μυστηρίων, <ὁ> ἱερὸς Νιπτῆρ, ἢ ἀγωνία τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ ὑπερφυῆς προσευχή, καὶ ἡ σύλληψις τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς καὶ ἰουδαϊκῆς σπείρας, ὀδηγουμένης ὑπὸ τοῦ προδότου Ἰούδα. Καὶ τὰ μὲν

Καθίσματα ἐλλείπουσι τὴν ἐσπέραν ταύτην, πλὴν τοῦ ἀπὸ γ' ὠδῆς, ὡς σχολάζοντος τοῦ Ψαλτηρίου, πλήρης δὲ ἐξ ὀκτῶ ὠδῶν ὁ Κανὼν εἶναι ἀριστούργημα ὕψους καὶ θρησκευτικῆς ἐξάρσεως τοῦ μεγάλου ὕμνογράφου μας Κοσμᾶ. Τὸ Ἐξαποστειλᾶριον («Τὸν νυμφῶνά σου βλέπω»), λέγεται ἀκόμη τὴν ἐσπέραν ταύτην, μεθ' ὃ ψάλλονται ἐξόχου κατασκευῆς καὶ ρητορικῆς δυνάμεως οἱ Αἴνοι καὶ τὰ Ἀπόστιχα.

Καὶ οἱ μὲν ὕμνοι καὶ τὸ λειτουργικὸν ἐν γένει μέρος εἶναι ἀπαραμίλλου καλλονῆς καὶ ἀνεφίκτου τελειότητος ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξῳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Τὸ δὲ κήρυγμα δυστυχῶς καὶ ἡ διδασκαλία φθίνει καὶ ἀργεῖ καὶ ὑπνώττει. Λέγομεν δὲ κήρυγμα καὶ διδασκαλίαν τὴν ἔντεχνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ σεμνοπρεπειᾶς καὶ ὁμαλῆς φωνῆς ἀνάγνωσιν τῶν λόγων δοκίμων ἐρμηνευτῶν καὶ διδασκάλων, οἳ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις τῆς δουλείας καὶ τῆς παρακμῆς ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοιοῦτος εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, ὁ δεινότατος ἐρμηνευτῆς καὶ καλλιπέστετος μετὰ ἡρεμίας ὁμιλητῆς Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης, οὗ αἱ Ἐρμηνεῖαι καὶ Ὁμιλίαι ἔπρεπεν ἀνελλιπῶς, κατ' αὐτὰς τὰς ἐγκυκλίους τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, ν' ἀναγινώσκωνται ἐκάστοτε ἀντὶ τοῦ Κοινωνικοῦ κατὰ Κυριακὴν, παραλειπομένων πότε καὶ πότε τῶν ὀχληρῶν διὰ πολλοὺς ὑπερβολικῶν τερετισμάτων, ἅτινα μᾶς ἐνθυμίζουν τὸ παλαιὸν χριστιανικὸν ἀπόφθεγμα, «τὸ ἄσμα πολλοὺς ἀπώλεσε», καὶ ὁ ὑψηλὸς καὶ ἔνθεος ρήτωρ Ἡλίας ὁ Μηνιάτης, οὗ οἱ λαμπρότατοι πανηγυρικοί, τὰ εὐωδέστατα ταῦτα ρητορικὰ ἄνθη, τὰ δυνάμενα νικηφόρως νὰ ὑποστῶσι τὴν σύγκρισιν πρὸς τὰ ἄριστα τεμάχια τῆς παγκοσμίου ρητορικῆς, δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ λείπωσι κατὰ τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς ἀπὸ πᾶσαν θρησκευτικὴν σύναξιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κοινῶς λεγόμενον «Κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου», ἦτοι τὴν αὐτοσχέδιον ρητορείαν ἀμφιβόλου ἀξίας ἱεροκηρύκων, αὕτη, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἠξεύρω, εἶναι ἀπηγορευμένη ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Δὲν λέγω βέβαια ἀπολύτως τὸ πρᾶγμα. Εἰς δοκίμους ρήτορας, εἰς εὐπαιδευτούς, ἀλλὰ καὶ ἐναρέτους κληρικούς (οὐχὶ λαϊκοὺς) εὐλόγως θὰ ἐπετρέπετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἢ ἐπ' ἐκκλησίας ρητορεία. Τοιοῦτοι ὅμως δυστυχῶς σπανίζουσιν ἢ ἐλλείπουσιν ὅλως. Ἀλλ' εἰς πολλοὺς καὶ ἀκαταρτίστους καὶ μάλιστα εἰς τινὰς οἱ ὅποιοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ παραλογίζωνται ἐπὶ ὥρας ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἢ δεξιόθεν τοῦ χοροῦ, ἐκφέροντες ὀρισμοὺς οἷος ὁ ἐξῆς, ὃν ἠκούσαμεν, «ὅποιος φονεύει τὸν ἑαυτὸν του, φονεύει αὐτὸν τὸν Θεόν!» καὶ μυρίους ἄλλους παραλογισμοὺς καὶ λεξίδια κενὰ ἐννοίας, οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ τὸ ὁμιλεῖν ἐπ' ἐκκλησίας. Τὸ κατ' ἐμέ, ἓνα μόνον γνωρίζω ἐν Ἀθήναις φοροῦντα τὸ ἱερὸν ἔνδυμα (δὲν ἠξεύρω ἂν εἶναι κληρικός), ὅστις φαίνεται νὰ ἔχη ρητορικὸν χάρισμα, καὶ ὅστις ἂν ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῶν μεγάλων Πατέρων, μέλλει νὰ διαπρέψῃ, ἐλπίζω, ὡς ἔχων τὴν κλῆσιν τοῦ ἱεροκήρυκος. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ κ. Γ. Λαγανόπουλος. Πολλοὶ ἄλλοι, μεγαλάνυμοι καὶ διπλωματοῦχοι, κτλ., ἄλλο δὲν κατορθοῦσι μὲ τὰς ἀφορήτους κοινοτοπίας καὶ τὰς φαιδροτάτας ἐνίοτε πρωτοτυπίας των, εἰμὴ νὰ τρέπωσιν εἰς φυγὴν

τὸ πλήθος τῶν χριστιανῶν ὅσοι συνέρρευσαν διὰ τὴν λειτουργηθῶσι, καὶ ἤλπιζον τὴν πάρον ὡς τάχιστα τὸ ἀντίδωρόν των διὰ τὴν ἀπέλθωσιν εἰς τοὺς οἴκους των.

Θὰ ἦτο θρασύτης ἐκ μέρους μας, ἂν ἐνομιζομεν ὅτι ἔπρεπε τὴν κάμωμεν ἐνταῦθα λόγον περὶ τινῶν ἄλλων διακεκριμένων θεολόγων, οἵτινες μετέφεραν τὰς θρησκευτικὰς συνάξεις εἰς μίαν αἴθουσαν συλλόγου. Πολὺ παράξενοι δὲν εἴμεθα, καὶ ἐννοοῦμεν κάλλιστα ὅτι, καθ' ὃν τρόπον ὑπάρχουσι, λ.χ., φωτογράφοι τῆς μόδας, φραγκορράπτει τῆς μόδας, κτλ., οὕτως ἐπόμενον εἶναι τὴν ὑπάρχωσι καὶ θεολόγοι τῆς μόδας. Ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον ἀνθρωπάρεσκος καὶ, παρ' ὀλίγον θὰ ἐλέγομεν, πολὺ θεολογικώτερος εἶναι ὁ κ. Ροῖδης, ὅστις, καίτοι πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνόησε τοῦλάχιστον ἐν πρᾶγμα, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι, κατὰ βάθος, ἀσκητικὸς, ὅπως πνευματικὸς καὶ ἀρνησικισμὸς. Εἴμεθα ἐντούτοις περιεργοὶ τὴν ἡξυράμεν ἂν οἱ δύο ἐκεῖνοι *in partibus* ἱεροκήρυκες ὡμίλησάν ποτε εἰς τὸ ἀκροατήριόν των περὶ θαυμάτων, περὶ ὑπάρξεως δαιμόνων, περὶ πολέμου τῶν πονηρῶν πνευμάτων, περὶ νηστείας κτλ. ἢ ἂν ἀνέμνησάν ποτε εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἀκροατρίας τοὺς στίχους τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου:

Μὴ κεφαλὰς πυργοῦτε νόθοις πλοκάμοισι, γυναῖκες.

.....

Μηδὲ Θεοῦ μορφὰς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς,
ὥστε προσωπεῖον κούχι πρόσωπον ἔχειν.

Ἀμφιβάλλομεν ὅμως πολὺ, διότι πῶς θὰ ἐτόλμων τὴν ὑπομνήσωσι τοιαῦτα ὀχληρὰ πράγματα εἰς σεμνὰς δεσποινίδας, ὧν πολλὰ δὲν θὰ εἶναι τίποτε ὀλιγώτερον ἢ θυγατέρες τοῦ ἐπουρανίου Βασιλέως; - Καὶ ὅλα ταῦτα πράττονται καὶ λέγονται καὶ ἀκούονται εἰς πόλιν ὅπου ἐγράφησαν πρὸ 2.300 αἰ Ἐκκλησιάζουσαι καὶ αἰ Θεοδοφοριάζουσαι, καὶ ὅπου, πρὸ 1.830 ἐτῶν, διὰ τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, καθωρίσθη ἐφάπαξ ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ὡς οἰκοδεσποίνης ἀποκλειστικῶς, ὡς μητὴρ καὶ συζύγου.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Σήμερον Μεγ. Πέμπτη, τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ μεταλαμβάνουσι πάντες οἱ πιστοί, τῇ δὲ ἐσπέρᾳ ψάλλεται ὁ Ὅρθρος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ μοναδικὴ ἀκολουθία τῶν Παθῶν τοῦ Σωτῆρος. Ἀναγινώσκονται δὲ ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν δώδεκα περικοπαί, ἐν αἷς ἱστορεῖται ἡ προσαγωγή, ἡ ἐξέτασις, ἡ καταδίκη, οἱ ἐμπτυσμοί, οἱ κολαφισμοί, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ζῶν εἰ Θεὸς σύ, κἂν νεκρωθεῖς ἐν ξύλῳ,
ὦ νεκρὲ γυμνὲ καὶ Θεοῦ ζῶντος Λόγε.

Ἀμοιβαδὸν δὲ ψάλλονται τὰ ἰδιάζοντα Ἀντίφωνα τῶν Παθῶν, τὰ Καθίσματα, εἶτα οἱ Μακαρισμοί, τὸ Προκείμενον, τὸ Τριώδιον καὶ τέλος οἱ Αἵνοι μετὰ τὸν Ἀποστίχων. Καὶ ἐξαισία μὲν καὶ παθητικωτάτη ἢ ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν, ἐν Ἀθήναις δὲ ὡς ἐκ τοῦ πλήθους, καὶ ἀταξίαι συμβαίνουσι δυστυχῶς καὶ συγχύσεις, ἀπόψε τε καὶ αὖριον ἑσπέρας ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἐπιταφίου, ὅτε καὶ πολλὴ ἀσχημία ἀνὰ τὰς ὁδοὺς μὲ τὰ πυροκρόταλα, τὰς συγκρούσεις πολλάκις δύο ἀντίπρωρα ἐρχομένων λιτανειῶν, τοὺς ἀκκισμούς, τοὺς καγχασμούς καὶ τὴν ὀλίγην σοβαρότητα πλειστών πολιτῶν, προτιμώντων νὰ εἶναι θεαταὶ μᾶλλον ἢ νὰ μετέχωσι τῆς λιτανείας. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐνθυμοῦμαι, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περίοδον τοῦ Ἐπιταφίου, κ' ἐξέδωκεν ἐγκαίρως ἐγκύκλιον ἀπαγορεύουσαν τὴν ἔξοδον τῶν Ἐπιταφίων πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ὡς συγκειμένη καὶ αὐτὴ ἀπὸ ρωμιῶν (τίς ἀρνεῖται τὸ κύρος; παρατηρήσεις μόνον εὐσεβάστως ὑποβάλλομεν), ἐπῆρε μὲν παράδειγμα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅπου βλέπει τὰς γινομένας ἀταξίας, ἠθέλησε δὲ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀπαγόρευσιν εἰς τὰς πολίχνας καὶ τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ λιτανεία τοῦ Ἐπιταφίου γίνεται ἐν τάξει, εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι, πιστεύσασα ὅτι θὰ ἐπετύγχανε νὰ καταργήσῃ ἀρχαῖον θρησκευτικὸν ἔθιμον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐκρίζουται εὐκόλως. Καὶ ἠδίκησε ἄκουσα τὰς πολίχνας καὶ τὰ χωρία, ἱκανοποιήσασα μὲ τὸ παραπάνω τὴν πρωτεύουσαν.

Διότι ἐδῶ μὲν, τῇ πιέσει τῶν ἰσχυρῶν, καὶ σὺν τῇ ἐξεγέρσει τοῦ λαοῦ, ἡ ἀπαγόρευσις, ὡς ἦτο ἐπόμενον, δὲν ἐφηρμόσθη, ἀλλὰ παρεβιάσθη κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος, εἰς τὰς ἐπαρχίας δέ, ὡς εἰκός, πλεῖστα παρατράγωδα συνέβησαν. Καὶ ἄλλοῦ μὲν, τῶν ἱερέων πειθομένων εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς Συνόδου, ὁ λαὸς ἤρπασεν ἀθαιρέτως τὸν Ἐπιτάφιον, κουβούκλιον ἢ ὀθόνην, καὶ τὸν περιέφερον ἄνευ ἱερέων, ἄλλοῦ δὲ ἐξηνάγκασε καὶ τοὺς ἱερεῖς ἄκοντας νὰ ἀκολουθήσωσι, καὶ ἄλλοῦ μετὰ θλίψεως, λαὸς καὶ ἱερεῖς, ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀκατανόητον δι' αὐτοὺς ἀπαγόρευσιν. Τοιαῦτά τινα συνέβησαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ἀλλ' ἐδῶ μὲν, εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας μεγαλυτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπου εἰσβάλλει καλπάζουσα ἢ διαφθορά, φρονοῦμεν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσι περιορισμοὶ τινες εἰς τὴν λιτανείαν τῶν Ἐπιταφίων, εἰς τὰς κώμας δὲ καὶ τὰ χωρία νὰ μείνῃ ἐλεύθερον τὸ ποιητικὸν ἔθιμον.

ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

Σήμερον, κατὰ τὴν πανσέβαστον καὶ σεμνοτάτην ἡμέραν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς, ὅτε πολλοὶ ὀφθαλμοὶ ὑγραίνονται ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ προσηλώσεως τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, βλέποντες προτιθέμενα ἐν εἰκόνι καὶ τὰ σύμβολα αὐτὰ τοῦ Πάθους ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, τὴν μὲν πρῶϊαν ψάλλονται αἱ Ὠραὶ (α', γ', ζ', καὶ θ') καὶ ὁ ἑσπερινός, ὅλα μετὰ Προφητείας, Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου, καὶ τὰ σεμνὰ ἰδιόμελα εἶναι πλήρη ὕψους καὶ μεγαλείου. «Πρὸ τοῦ τιμίου σου Σταυροῦ, στρατιωτῶν ἐμπαιζόντων σε Κύριε, αἱ νοερὰι στρατιαὶ κατεπλήττοντο. Ἀνεδήσω γὰρ στέφανον ὕβρεως, ὃ τὴν γῆν ζωγραφήσας τοῖς ἄνθεσι καὶ τὴν

χλαΐναν χλευαζόμενος ἐφόρεσας, ὁ νεφέλαις περιβάλλον τὸ στερέωμα. Τοιαύτη γὰρ οἰκονομία, ἐγνώσθη σου ἡ εὐσπλαγχνία, Χριστὲ τὸ μέγα ἔλεος, δόξα σοι».

Καὶ τὴν ἐσπέραν πάλιν, ψάλλεται ἡ γλυκυτάτη καὶ κατανυκτικωτάτη ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου, ὁ Ὁρθρος δηλ. τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Σαββάτου. Πόσον μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀπαραμίλλου λαμπρότητος εἶναι αἱ τελεταὶ τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (καὶ δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα, καθ' ὅσον μόνον ἐνταῦθα, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὑπῆρξεν ἐπὶ δώδεκα αἰῶνας χριστιανικὴ ἑλληνόγλωσσος αὐτοκρατορία, διηνεκῶς πολεμουμένη, ἀλλ' ἀείποτε θριαμβεύουσα, καὶ μόνον ἐνταῦθα ἐκαλλιεργήθη εἰς βάθος καὶ πλάτος ἡ χριστιανικὴ ἰδέα), ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσιν αὐταὶ μόναι αἱ τρεῖς μεγαλοπρεπέσταται ἀκολουθίαι τῶν Παθῶν, τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Καὶ αὐτὸς ὁ Παπισμὸς, ἐξ ὑποκριτικοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολιτικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἐπαγγέλλεται ὅτι περιέπει ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, παρὰ τοῖς Οὐνίταις, καὶ ἄλλαις κοινότησι στερεξάσαις νὰ μνημονεύωσι τοῦ Πάπα, τὸ λειτουργικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πεπαιδευμένοι δὲ Δυτικοί, Ἰησουῖται καὶ ἄλλοι, ἐκδύονται καὶ ὑπομνηματίζονται τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων (πολλοὶ τοιοῦτοι εἶχον τὴν ὑπομονὴν νὰ μεταφράσωσιν, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι Σλαῦοι, κατὰ λέξιν, τηροῦντες ὡς ἔγγιστα καὶ τὸν ρυθμὸν, μυριάδας τροπαρίων καὶ ὕμνων, ἐν χρήσει παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ) μετ' ἀπροκαλύπτου θαυμασμοῦ ὁμιλοῦσι περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, περὶ τοῦ Τυπικοῦ καὶ περὶ τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ ὅμως εὐρίσκονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ τῶν ἡμετέρων τινές, τόσον ἐκφυλισμένοι, ὥστε νὰ θαυμάζωσι τὰ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας! Τελευταῖον πάλιν τώρα, νεαρὸς κύριος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ ξεύρουν ὅλα, λόγιος, τεχνοκρίτης, κριτικός, αἰσθητικός, μυθιστοριογράφος, κτλ. δὲν ἐδίστασε νὰ γράψῃ εἰς ἓν περιοδικὸν ὅτι αὐτὸς, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ, θαυμάζει τὰς κωμικὰς παντομίμας, τὰς συνάψεις τῶν χειρῶν καὶ τὰς ὑποκλίσεις τοῦ λειτουργῶν μιᾶς ἄλλης Ἐκκλησίας. Ὁ νεαρὸς λογογράφος ὡς τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα πάσης θρησκευτικῆς ἐξάρσεως μεγάλη τῇ φωνῇ κηρύττει τὴν στάσιν μιᾶς ὠραίας κόρης, ἣν εἶδε προσευχομένην, κατὰ τινα μεγάλην, κατ' αὐτόν, ἡμέραν, ἐν τινι ναῷ ἑτεροδόξων τῆς πατρίδος του. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς συγχωρήσῃ, ἤλθαμεν πρὸς στιγμὴν εἰς πειρασμὸν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ νεαρὸς λόγιος ἀνέγνωσε πρὸ τινων ἐτῶν, ὅταν ἐμαθήτευεν εἰς τὸ Γυμνάσιον, κάποιον πολὺκροτον βιβλίον τοῦ κ. Ροῖδου, ὅπου θὰ εὔρε μίαν παράγραφον λέγουσαν περίπου: «Ἐγώ, ἐὰν ἐθνικός τις, μελετῶν νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ἐζήτην τὴν γνώμην μου ποίαν τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων νὰ προτιμήσῃ, θὰ τὸν ἐσυμβούλευα νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ἔχουσιν ὀργανικὴν μουσικὴν καὶ ἄσματα». Τοῦτο θ' ἀνέγνωσεν ὁ νεαρὸς κριτικός, καὶ ἰδὼν ὅτι ἐν τῷ ἐνταῦθα Δυτικῷ ναῷ, πρὸς ταῖς τόσαις λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς, ὑπάρχει, μὲ σκοπόν, καὶ μία ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, ὡς ἐξῆς: «Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ», ἠσθάνθη τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὁμοιάζῃ κατὰ τι καὶ μὲ τὸν κ. Ροῖδην, καὶ ἔγραψεν ὅτι ἔγραψεν ἐν τῷ περιοδικῷ, περὶ τῆς κόρης τῆς προσευχομένης

μέ ὑποκριτικὴν στάσιν, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Fête - Dieu, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἑτεροδόξων τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' αὐτῆς τῆς πατρίδος του ὁ μονσινιῶρος, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, πρὸ πέντε ἢ ἕξ ἐτῶν ἤκουσεν ἐν Ρώμῃ παρὰ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Γ' τὴν παραγγελίαν: Dite ai Greci, io voglio che conservano il loro rito.

ΜΕΓΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ - Η ΑΓΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

«Σήμερον σιγὴ ἐν τῇ γῆ», καὶ ὁ εὐσεβῶν λαὸς τηρεῖ τὴν μνήμην τῆς θεοσώμου ταφῆς καὶ τῆς εἰς Αἴδου καθόδου τοῦ Κυρίου. Τελεῖται δὲ ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, μετὰ τοῦ ἔσπερινου, ὅτε καὶ ἄρχονται ψαλλόμενα τὰ Ἀναστάσιμα. Μετὰ τὸν Ἀπόστολον δέ, ἀντὶ τοῦ Ἀλληλοῦ ψάλλεται «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι», ραινομένου ἅμα τοῦ ναοῦ με ἄνθη. Ἡ στιγμή αὐτή, ὅτε καὶ φορεῖ ὁ ἱερεὺς λευκὴν στολήν, εἶναι ἡ κοινῶς καλουμένη Πρῶτη Ἀνάστασις καὶ ἀναγινώσκειται τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου, τὸ ἱστοροῦν τὴν ἔγερσιν τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὸ παλαιὸν Τυπικόν, ἰσχύον ἄχρι τοῦδε ἐν ταῖς ἱεραῖς μοναῖς, ἀναγινώσκονται πρὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου δώδεκα ἢ δεκαπέντε περικοπαὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐν αἷς περιλαμβάνονται τὰ κυριωδέστατα γεγονότα τῆς Διαθήκης ἐκείνης, προρρήσεις καὶ προτυπώσεις περὶ τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ. Καὶ ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου ψάλλεται «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», ἀντὶ δὲ τοῦ Χερουβικῦ ἄλλος ἰδιαιτερος ὕμνος «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία». Μεγαλοπρεπεστάτη δὲ καὶ ἄλλως χωρεῖ ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, καθ' ἣν καὶ ψάλλονται τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα καὶ ἀρχαιότατα μέλη, τὸ «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», τὸ «Σὲ ὕμνοῦμεν», καὶ τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει».

Πόσου δικαίου θαυμασμοῦ ἀπολαύει παρὰ τοῖς εὐπαιδευτοῖς τῶν Δυτικῶν, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἀμερολήπτως κρίνουσιν (ὡς ἐλέγομεν καὶ χθές), ἢ τε μουσική, οἱ τύποι καὶ τὸ λειτουργικὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μᾶς ἔδειξε καὶ τριστήλόν τι ἄρθρον, ὅπερ ἀνέγνωμεν πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν (ἂν καλῶς ἐνθυμούμεθα κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1889) εἰς τὸν «Φιγαρῶ» τῶν Παρισίων, ἐφημερίδα τὴν μὲν μορφήν φιλολογικοσατυρικὴν, τὴν δὲ οὐσίαν παπικοσυντηρητικὴν. Ὁ τίτλος καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου ἔλεγε περὶ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὑπαρχούσης ἐν Παρισίοις. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐξεπλάγην, πότε ἄρα εἶχε κτισθῆ ἑλληνικὸς ναὸς ἐν Παρισίοις. Ἄλλ' ἐξήχθη τῆς ἀπάτης, καθ' ὅσον προυχώρουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐπρόκειτο περὶ ναοῦ Οὐνιτῶν, ἤτοι Ἀνατολικῶν ἀναγνωριζόντων τὸν Πάπαν. Οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ ἐκείνου ἐφαίνοντο, ἐκ τῶν ὀνομάτων, μᾶλλον Σύροι, ἀλλ' ἡ λειτουργία καὶ αἱ προσευχαὶ ὅλαι ἀπηγγέλλοντο ἑλληνιστί. Ὁ ἀρθρογράφος ἐφρόντιζεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ἄγαν ζηλωτὰς τοῦ Παπισμοῦ, λέγων ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ ἐκεῖνοι κατ' οὐδὲν διέφερον εἰς τὸ δόγμα ἀπὸ τὴν Ρώμην, κ' ἔκαμνον ἐνθερμον ρεκλάμαν, ζητῶν ἐλέη καὶ συνδρομὰς ὑπὲρ τῶν Οὐνιτῶν ἐκείνων. Περιέγραφε λεπτομερῶς τὰς τελετάς, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ἱερατικὰ ἄμφια, καὶ ὁ Ἕλληνας

ἀναγνώστης ἔβλεπεν ὅτι ταῦτα κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν ἡμετέρων. Θὰ εἶπη τις ὅτι ἴσως ὁ Γάλλος δημοσιογράφος ἔρριπτε ταῦτα εἰς τὴν δημοσιότητα, à titre de curiosité, εἰς τὸ φιλόκαινον καὶ πολυπρᾶγμον τοῦ παρισινοῦ κοινοῦ ἀποβλέπων μᾶλλον. Καὶ ὅμως οὐδὲν τοιοῦτο. Ὁ γράφων ὠμίλει μάλιστα ἐκ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως. Ἀνεγνώριζε τὸ ὑπέροχον τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐξῆρε τὸ ὕψος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐν ἑλληνικῇ γλώσσει ἀσμάτων. Τώρα, ἀναγκάζεται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι οἱ Οὐνίται ἐκεῖνοι, καίτοι δογματικῶς ἐκπεσόντες, καλῶς ἔπραττον τηροῦντες τὰ πάτρια ὡς πρὸς τοὺς τύπους τοῦλάχιστον, καὶ μὴ ἐκφυλιζόμενοι, μὴ ἀπορροφώμενοι ἀπὸ τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τινὰς ὅμως ναοὺς τῶν ἡμετέρων κοινοτήτων ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, ἀκούω ὅτι καὶ βιολία ὑπὸ γυναικῶν κρουόμενα εὐρίσκουσι χῶρον εἰς τὰς λειτουργίας... Ἄλλ' ἢ παραδεδεγμένη ἐρμηνεῖα πολλῶν χωρίων τῆς Π. καὶ τῆς Ν. Δ. εἶναι ἀλληγορικῆ, τὸ δὲ «ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνῳ» ἰδοὺ πῶς τὸ ἐρμηνεύει ἡ Ἐκκλησία: «Ἐν κυμβάλοις χεῖλεσιν ἀγνοῖς, μουσικῇ τε καρδίας φόρμιγγι, ἐν εὐήχῳ σάλπιγγι ὑψηλῆς διανοίας...» Καὶ πάλιν «ὁ θεοπάτωρ μὲν Δαυὶδ... ἦλατο σκιρτῶν, ὁ λαὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος εὐφρανθῶμεν ἐνθέως».

Καὶ τώρα, ἀγοράσατε τοὺς ἀμνοὺς σας, ἀδελφοὶ χριστιανοί, λάβετε τὰς λαμπάδας, καὶ ὑπάγετε εἰς τοὺς ναοὺς ν' ἀκούσητε «τὸν καλὸ τὸ λόγον».

Καλὴν Ἀνάστασιν!

(1892)

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Χριστὸς ἀνέστη! ἀδελφοί.

«Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται, Πάσχα καινὸν ἅγιον, Πάσχα μυστικόν...»

«ὦ θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς! μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γὰρ, ἐπηγγείλω ἔσεσθαι, μέχρι τερμάτων αἰῶνος Χριστέ· ἦν οἱ πιστοὶ ἄγκυραν ἐλπίδος, κατέχοντες ἀγαλλόμεθα». «ὦ Πάσχα τὸ μέγα, καὶ ἱερώτατον Χριστέ! ὦ σοφία καὶ λόγε, τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις, δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σου μετασχεῖν, ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ, ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου».

Γένοιτο.

Πλὴν, ὁ δημιουργός, ὁ ποιητὴς τῶν πάντων, ἐπέβαλεν εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ κτισθέντα ὄρατον καὶ ἀόρατον κόσμον, τὸ κάλλιστον κόσμημα, τὴν τάξιν, καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔτι τῶν ἀνθρώπων ἀδύνατον νὰ εὐαρεστήσῃ Θεῷ, ἢ καὶ νὰ εὐφράνη τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἄνευ τάξεως γίνεται. Ἡ τάξις εἶναι αὐτόχρημα ἀρετῆ, δυνάμεθα δὲ κατὰ πλατυτέραν ἔννοιαν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τάξις.

Ἐν Ἀθήναις, ὅπου κυρίως διαιτᾶται λιμνάζουσα, καὶ ἐξ ἀναριθμῆτων ἐπαρχιακῶν φλεβῶν τρεφομένη, ἡ πολυκέφαλος αὐτὴ Ὑδρα, ἡ πολυκοιρανίη, τὴν ὁποίαν ὁ μεμακρυσμένος ἡμῶν πρόγονος καὶ μέγιστος τῶν ποιητῶν, ὅταν τὴν κατεδίκαζε, δὲν ἐφαντάζετο βεβαίως, ὅτι καὶ μετὰ τρισχίλια ἔτη θὰ ἐξηκολούθει νὰ ζῆ αὐτὴ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ νὰ βασιλεύη, ἐν Ἀθήναις, λέγω, τὰ πάντα, καὶ θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ καὶ ἄλλα, μορφοῦνται κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς πολιτικῆς, καὶ οὐδ' ὑποφώσκει ἐλπίς τις περὶ θεραπείας τῆς παρούσης ἀθλιότητος. Ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὰς ἀγίας ταύτας ἡμέρας, ἐν μὲν τῇ πόλει θόρυβος, φροντίδες, φωναί, κίνησις, πυροκρόταλα, πυροβολισμοὶ κινδυνωδέστατοι εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· ἐν δὲ τοῖς ναοῖς ἀταξία, σύγχυσις, δισκοφορία, ἔφοδος, θρίαμβος καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ γυναικείου φύλου, βλέμματα, γέλωτες, στάγματα λαμπάδων, συνδιαλέξεις, ψίθυροι, βόμβος φωνῶν, καὶ ἐν μέσῳ ὅλου αὐτοῦ τοῦ θορύβου, δύο δυστυχεῖς ἄνθρωποι, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ψάλτης, ἐκλαρυγγιζόμενοι, ὅπως ἐκφωνῶσι λέξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὀλίγοι προσέχουσι, καὶ ὀλιγώτεροι τὰς ἐννοοῦσιν.

Αἱ εὐλαβεῖς κυρίαι ἀκράτως εὐρωπαϊζουσαι, ἐγκαταλιποῦσαι ἀπὸ δεκάδων ἑτῶν ἤδη τοὺς ὀχληροὺς γυναικωνίτας, διεχύθησαν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ ναοῦ, εἰσβάλλουσαι κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, πολιορκοῦσαι τοὺς ψάλτας εἰς τὸν χορὸν καὶ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὸ ἱερὸν Βῆμα. Εἰς τὸν γυναικωνίτην, ποία θὰ κατεδέχετό ποτε νὰ ἀναβῆ; Καὶ μήπως οἱ γυναικωνίται ἔγιναν διὰ τὰς γυναῖκας; Εἰς μίαν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς ἐπίτροπος ἐφιλοτιμήθη πρὸ ἑτῶν δι' ἐξόδων <του> νὰ κάμῃ ἕνα ὠραῖον γυναικωνίτην καὶ τὸν ἔκαμεν ὁ εὐλογημένος τόσον χαμηλόν, ὥστε, ἂν δὲν ἐγγίζουν αἱ κεφαλαὶ τῶν ἰσταμένων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν εἰς τὸν ὄροφον, νὰ γίνεται τοῦλάχιστον ὁ ἀῆρ τόσον πνιγηρός, ὥστε αἱ κυρίαι αἱ τόσον ὑποκείμεναι εἰς λιποθυμίαν νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀνάγκην ὅπως ἀναπνεύσωσι ἀνώτερον στρῶμα ἀέρος ἐπάνω. Ἄλλ' ἠπατήθη οἰκτρῶς. Οὐδεμία τῶν κυριῶν ἀπεφάσισέ ποτε ν' ἀναβῆ εἰς τὸν γυναικωνίτην. Ὅσαι ἐστενοχωροῦντο ὑπὸ τὸν χαμηλὸν ὄροφον, παρεισηλθον μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τριῶν πήχεων πλάτους χώρον, τὸν μένοντα τέως ἐλεύθερον διὰ τοὺς ἄνδρας, ἔκοψαν ἕνα πῆχυν ἐντεῦθεν καὶ ἕνα ἐκεῖθεν, ἀφεῖσαι στενοτάτην λωρίδα ἐν τῷ μέσῳ, τοσοῦτον χώρον, ὅσος ἀρκεῖ διὰ νὰ ἴστανται οἱ δυστυχεῖς ἄνδρες à la file indienne. Καὶ δὲν ἦσαν εὐχαριστημένα! Καὶ τίς ὁ λόγος, σὰς παρακαλῶ, διὰ νὰ ἴστανται χωριστὰ ἀπὸ τὰς γυναῖκας; «Τί τάχα τίς φοβᾶστε τίς γυναῖκες;» ἔλεγε σεβασμία δέσποινα πεντηκοντοῦτις· «τάχα ἀπ' τίς γυναῖκες δὲ βγήκατε;»

Χρόνον μὲ τὸν χρόνον, ὅσον γηράσκει τις, κυριεύεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, νὰ εὐρίσκετο τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἰς μικρὸν, σμικρότατον χωρίον, νὰ ἤκουεν ὅλας τὰς ἀκολουθίας τῶν ἀγίων ἑορτῶν εἰς ἕν μικρὸν ἐξωκκλήσιον, ὅπου νὰ ὑπῆρχεν εἷς ἱερεὺς σεβάσμιος, πρᾶος, ἐνάρετος, καὶ εἷς ψάλτης μὲ ταπεινὴν ἀλλὰ γλυκεῖαν φωνήν - διὰ νὰ αἰσθανθῆ ὅλην τὴν ποιήσιν καὶ τὸ κάλλος τῶν ἑορτῶν, νὰ δοξάσῃ τὸν Χριστόν, καὶ νὰ ἐορτάσῃ μετὰ τῶν προσφιλῶν του τὸ Πάσχα, εὐχόμενος ν' ἀξιωθῆ καὶ τοῦ διαρκοῦς, τοῦ

οὐρανόῦ Πάσχα, ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(1892)

Αἶ ΜΟΥ ΓΙΩΡΓΗ! (ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ ΚΓ΄ ΑΠΡΙΛΙΟΥ)

Ἀνέτειλε τὸ ἔαρ· δεῦτε εὐωχηθῶμεν!

Ἐξέλαμψεν ἡ Ἀνάστασις Χριστοῦ· δεῦτε εὐφρανθῶμεν!

Ἡ τοῦ ἀθλοφόρου μνήμη τοὺς πιστοὺς φαιδρύνουσα ἀνεδείχθη.

Ἐνθεν μὲν ψάλλει ἡ Ἐκκλησία, συγκαταβατικωτέρα κατὰ τὰς ἡμέρας
ταύτας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, παρὰ τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν
ἐννοίαν τοιούτων παρακελεύσεων· ἐνθεν δὲ ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις
φαντάζεται πρῶτον λεβέντην καὶ ἀστραπόμορφον νεανίαν τὸν ἥρωα
πρόμαχον τοῦ Χριστιανισμοῦ, περιβάλλει μὲ ὅλην τὴν ποιήσιν τῶν
μακραιώνων ὀνειρῶν του, μὲ παμφαεῖς ἀκτῖνας ἀφθίτου νεότητος καὶ
αἰδίου καλλονῆς, τὸν Ἅγιον Γεώργιον.

Ἄι μου Γιώργη ἀρματωλὲ καὶ πρῶτε καβαλάρη,
ἀρματωμένε μὲ σπαθί καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι...

Καὶ ἱστορεῖται διὰ στίχων ἐπικῆς ἀπλότητος καὶ ὕψους, πῶς τὸ θεριὸ
ἐφώλιαζε σιμὰ εἰς τὴν βρύσιν, πῶς ἀπῆτει περιοδικῶς αἱματηρὸν φόρον ἀπὸ
τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, πῶς ἐρρίπτοντο κληροὶ μέλλοντες ν'
ἀποφασίσωσι περὶ τῆς δυστυχοῦς κόρης, ἧς θὰ ἦτο ἡ σειρὰ νὰ χορτάσῃ τὴν
ἀδηφάγον ἀπλησίαν τοῦ φοβεροῦ θηρίου, πῶς ὁ κληρὸς ἔπεσεν ἐπὶ τὴν
βασιλοπούλαν (τὴν Ἀλεξάνδραν!) καὶ πῶς ὁ Ἅγιος, εἰσακούσας τὰς δεήσεις
τῶν γονέων, ἐπῆλθε ραγδαῖος καὶ ἀήττητος ἵππεὺς εἰς βοήθειαν τῆς
δυσμοίρου νεάνιδος, πῶς ἐθανάτωσε τροπαιοφόρος τὸν ἀπαίσιον δράκοντα,
καὶ πῶς ἀναλαβὼν τὴν βασιλοπούλαν εἰς τὰ κάπουλα τοῦ ἀλόγου του τὴν
παρέδωκεν ἀσινῇ εἰς τοὺς βασιλικοὺς γονεῖς της.

Ἄ! εἶναι κρῖμα ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν τὸν ἐπεκαλέσθησαν πέρυσσι, πρὶν ἢ λάβῃ
μοιραίαν ἔκβασιν περιστάσις παραπλησία!... Ἀλλὰ καὶ πάλιν, τίς οἶδεν ἂν οἱ
θηνοὶ βλέπομεν ὀρθῶς τὰ πράγματα, ἂν δὲν κατοπτρίζονται ἀνάποδα εἰς
τοὺς ὀφθαλμοὺς μας;... Τίς οἶδεν ἂν ὁ κόσμος αὐτός, μὲ ὅλους τοὺς πάγους
τοῦ Βορρᾶ, ἢ μὲ τὰ θάλη της Μεσημβρίας, δὲν εἶναι τὸ ἀληθὲς θηριον;... ἂν
ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου, κατ' ἐξοχὴν τροπαιοφόρος, δὲν εἶναι ὁ αἰσιώτερος
τῶν ἀγγέλων;... καὶ ἂν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, ἢ στοργῇ τοῦ οὐρανόῦ
Πατρὸς δὲν εἶναι μυριάκις ἐνθερμοτέρα τῆς στοργῆς ἐπιγείων γονέων; Τί
λέγει τὸ ἱερὸν Βιβλίον; Κι ἀβὶ βὲ ἀμὶ ναδζαβοῦνι, β' Ἀδωνάι ἀ-ἀσπένι (Ὁ

πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με).

Ἐντούτοις, ἐπαξίως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τιμᾷ μὲ ὑπερόχου εὐλαβείας δείγματα τὸν ἑλληνοπρεπέστατον Ἅγιόν του, τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ὁ τροπαιοφόρος Μεγαλομάρτυς, ὁμοῦ μὲ τὸν ἄλλον ὁμόψυχον καὶ ἐφάμιλλόν του, τὸν μυροβλύτην τῆς Θεσσαλονίκης Δημήτριον, ἴστανται φρουροὶ εἰς τὰ πρόθυρα ὁ μὲν τοῦ θερούς, ὁ δὲ τοῦ χειμῶνος, σημειοῦντες διὰ τῆς ἐπιτολῆς των, ὡς ἄλλοι ἀστέρες σελασφόροι, τὴν περίοδον τῶν ὀρεινῶν καὶ πεδινῶν νομῶν καὶ καταυλισμῶν διὰ τοὺς ποιμένας.

Ἐξ ἤρος εἰς ἀρκτοῦρον ἐκμήνους χρόνους· καὶ ποιμένες καὶ γεωργοὶ ἄγουσι γηθοσύνης τὴν ροδοστέφανον, ὡς ἐκ τοῦ μαρτυρικοῦ τοῦ αἵματος, μνήμην τοῦ Ἁγίου, καὶ θύουσιν ἄρνας καὶ ὀβελίζουσιν ἀμνούς, γενναίως εὐωχούμενοι, ἐπικαλούμενοι τὸν μάρτυρα βοηθὸν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ συλλήπτορα τῶν κόπων. Καὶ οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὡς καὶ τῆς μεγάλης ἐθνεγερσίας, δὲν ἔπαυσαν νὰ τὸν ἐπικαλῶνται εὐμενῆ σύμμαχον καὶ ἀρωγόν. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου, τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Ἀγῶνος, ἕτερος ἀγλαὸς πρόμαχος τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος καὶ μάρτυς τῆς ἐλευθερίας περικλεέστατος, ὁ Θανάσης Διάκος, προσεφέρθη ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τοῦ Γένους. Ἐνθυμηθῆτε τοὺς στίχους τοῦ ἀειμνήστου Βαλαωρίτου:

Ἐπάνωθ' εἰς τοὺς κάτασπρο τὸ φλάμπουρο τοῦ Διάκου
ἀνέμιζε τρομαχτικὸ, καὶ στὸ ξεδίπλωμά του
λεβέντης ἀστραπόμορφος ἐπρόβαλλ' ὁ Αἰ - Γιώργης
μὲ τ' ἄγριό του τ' ἄλογο, κρατώντας καρφωμένο
τ' ἀνίκητο κοντάρι του στὸ διάπλατο λαρύγγι
τοῦ φοβεροῦ τοῦ δράκοντα ποὺ δέρονται στὸ χῶμα.

Ἀλλὰ καὶ ποῖος ἄλλος Ἅγιος ἔχει τόσα καὶ τόσα ἐξωκκλήσια ὑψούμενα χαριέντως εἰς πᾶσαν κοιλάδα, ἐπιστέφοντα πάντα λόφον, πάντα βράχον τῆς ἑλληνίδος χώρας; Ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὡς ἰστάμενος φρουρὸς εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ χειμῶνος, διὰ νὰ μὴ μείνη παραπονεμένος, ἔχει τὸ ἰδιαιτέρον καλοκαίρι του, «καλοκαιράκι τ' Αἰ - Δημητρίου» καὶ τὸν φερώνυμον αὐτοῦ μῆνα, ὁ δὲ Ἅγιος Γεώργιος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν καλοκαιρινὸς καὶ ἀνοιξιάτικος Ἅγιος, καὶ δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῆ μνήμην τοῦ Ἁγίου Γεωργίου χωρὶς πολλὰ ποικιλόχροα ἄνθη μοσχοβολοῦντα, χωρὶς τάπητας ἀνθυλλίων μεθυσκόντων τὸν ἀέρα μὲ τὴν εὐωδίαν των, χωρὶς ἄπειρον πρασινάδα καὶ ἀπεράντους ἀγροὺς αἱματόχρους ἀπὸ τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν μηκώνων, χωρὶς τρυφεροὺς βλαστοὺς ἀμπέλων μὲ βότρους προβάλλοντας καὶ χωρὶς ἀναριθμήτους στεφάνους ἀπὸ ἀγραμπελιές καὶ ἀγιοκλήματα. Ποῖος ἄλλος Ἅγιος δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι εἶναι ὁ καθολικὸς πολιοῦχος τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ὁ γενικὸς προστάτης τῆς ἑλληνικῆς ἐξοχῆς; Διότι τὸ συναξάριόν του δὲν ἀναφέρει εἰς ποῖον ὠρισμένως μέρος τῆς Ἀνατολῆς ἐμαρτύρησεν, ὡς διὰ ν' ἀφήσῃ τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου κοινὴν εἰς ὅλην τὴν ἑλληνικὴν χώραν. Καθὼς δὲ ὁ Ἅγιος Νικόλαος εἶναι ὁ κατ'

ἐξοχήν προστάτης τῶν θαλασσοπορούντων ἀνὰ τὸν πόντον, οὕτω καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἶναι ὁ ἐτοιμότατος βοηθὸς καὶ ἀντιλήπτωρ τῶν γεωπονούντων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ποῖος ἄλλος Ἅγιος ἐφάνη ποτὲ τόσον πρόθυμος «τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς, καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστῆς, ἀσθενούντων ἰατρὸς, βασιλέων ὑπέρμαχος»; Καὶ ποῖος ἄλλος Ἅγιος ἔδειξε ποτὲ τόσην χριστομίμητον φιλανθρωπίαν καὶ συγκατάβασιν, ὥστε νὰ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως παιδίου παίζοντος, ἠττωμένου ἐν τῇ παιδιᾷ καὶ πάσχοντος τὴν φιλοτιμίαν (πῶς φαίνεται ὅτι ἦτο ἑλληνόπαις!) καὶ νὰ δεχθῆ πρὸς πλήρωσιν αὐτῆς, ἀντὶ πάσης συνήθους προσφορᾶς, οἷον κηρίου καὶ θυμιάματος καὶ λειτουργίας, σφουγγᾶτον, ἦτοι ὀμελέταν ἀπὸ αὐγά, καθὼς θὰ ἐλέγαμεν σήμερον; Ἀναγνώσατε τὸ χαριέστατον ἐκεῖνο θαῦμα τοῦ Ἁγίου, διὰ νὰ πεισθῆτε.

Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὲν πιστεύετε τὰ θαύματα, ἀποφασίσατε νὰ κάμετε ἐν ταξίδιον ἕως τὸν ἱερὸν Ἄθωνα, καὶ ἅμα φθάσητε ἐκεῖ, ἐπισκεφθῆτε τὴν μονὴν τοῦ Ζωγράφου. Ἐκεῖ σώζεται ἡ ἐκ τῶν λύθρων τῆς σφαγῆς τοῦ Μάρτυρος συμπαγεῖσα ἀχειροποίητος εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἐφ' ἧς, ἀπιστῶν πρὸς τὸ παράδοξον τὸ πάλαι ἀρχιερεὺς, θεὸς τὴν χεῖρα πρὸς ψηλάφησιν ἐπὶ τῆς εἰκόνας, ἐτιμωρήθη ἀξίως διὰ τὴν τόλμην, προσφυέντος τοῦ δακτύλου [ἐπὶ τῆς εἰκόνας], καὶ μένοντος κολλημένου, ἕωσοῦ ἠναγκάσθη ν' ἀποκόψῃ μὲν τὸν δάκτυλον, νὰ σωθῆ δὲ ἐν μετανοίᾳ κλαίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἐκεῖ καὶ ὁ δάκτυλος μένει μετὰ τούς αἰῶνας ὁρατὸς ἐπ' αὐτῆς!

Εἶπομεν ὅτι ἡ συγκατάβασις τοῦ Ἁγίου ἀπεδείχθη χριστομίμητος, καὶ τοῦτο μᾶς ἐνθυμίζει τὴν εὐσεβῆ ἐκείνην φάτιν (légende) περὶ τινος ἀπλοϊκοῦ ἀνθρώπου προσελθόντος ποτὲ εἰς ἐξομολόγησιν καὶ ἀκούσαντος παρὰ τοῦ πνευματικοῦ τὴν παραίνεσιν «νὰ περπατῆ τὸν ἴσιο δρόμον, ἂν θέλῃ νὰ πάη στὸν Παράδεισον». Ὁ ἄνθρωπος ἠρμήνευσε τὴν συμβουλήν κατὰ γράμμα καὶ ὁδεύσας τὴν εὐθειᾶν ἐφθασε μετὰ τινος ἡμέρας εἰς λαμπρὸν μοναστήριον ἐν τερπνοτάτῳ καὶ πολυανθεῖ τοπίῳ, ὅπερ ἅμα ἰδὼν, ἐν πεποιθήσει ἀνέκραξεν. «Ἄ! νὰ ὁ Παράδεισος!» Προσελθὼν δὲ εἰς τὸν θυρωρὸν τοῦ μοναστηρίου εἶπε:

«Καθὼς μοῦ εἶπε ὁ πνευματικὸς ἐπερπάτησα τὸν ἴσιο δρόμον καὶ ἐφθασα στὸν Παράδεισον, καὶ τώρα ποὺ ἐφθασα, δὲν θέλω νὰ φύγω ἀπ' ἐδῶ». Ὁ ἡγούμενος μαθὼν τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ἔδωκεν αὐτῷ διακόνημα τὸ νὰ εἶναι «βουρδουνάρης» ἦτοι σταυλίτης τοῦ μοναστηρίου, εὐδοκιμήσαντα δὲ μετὰ καιρὸν τὸν ἐπροβίβασεν εἰς ὑπηρετίαν τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ἔμενον ὁ ξένος ὑπηρετῶν μετὰ ζήλου, καὶ ἦτο μακάριος καθ' ὅλα, μόνον ἐν πρᾶγμα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ· βλέπων τὸν Χριστὸν ἐσταυρωμένον ὑψηλὰ εἰς τὴν κορυφήν τοῦ εἰκονοστασίου ἐλυπεῖτο, κ' ἔλεγε· «Τί κακὸ ἔκαμε καὶ τὸν ἐκρέμασαν ἐκεῖ!» Μιᾶ τῶν ἡμερῶν, ἐνῶ ἐσκούπιζε τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, τρώγων ἅμα τεμάχιον ἄρτου, λείψανον προσφορᾶς ἢ ἄρτοκλασίας, ἀνατείνας τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον ἐπάνω, ἔκραξε· «Κατέβα καὶ σὺ καημένε, νὰ σοῦ δώσω ἓνα κομμάτι ψωμὶ νὰ φᾶς· σὲ λυποῦμαι νὰ σ'

ἔχουν νηστικὸν τόσον καιρὸν ἐκεῖ κρεμασμένον!» Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀμαθὴς καὶ ἀπλοϊκὸς εἰς ἄκρον, καὶ δὲν ὑπώπτευεν ὅτι ἐβλασφήμει τοιαῦτα λέγων· ὡμοίαζε μὲ τὸν ἄλλον ἐκείνον ὅστις εἶχε συνηθίσει νὰ λέγη προσευχόμενος «Κύριε, μὴ μὲ ἐλεῆς!» καλῇ τῇ πίστει, νομίζων ὅτι ἡ φράσις αὕτη ἐσήμαινε «Κύριε, ἐλέησόν με». Ἐντούτοις ὁ Δεσπότης Χριστός, προσθέτει ἡ παράδοσις, συγκατέβη πρὸς τὴν ἀπλότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, καὶ κατῆλθε, φρικτὸν εἰπεῖν, ὀλόσωμος ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ, κ' ἐδέχθη τεμάχιον ἄρτου ἀπὸ τῶν ἀθῶν χειρῶν τοῦ πλάσματός του, καθὼς ἄλλοτε εἶχε συνδειπνήσει μὲ τοὺς μαθητάς, μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, παρὰ τὴν ὄχθην τῆς Τιβεριάδος!

Ὅμοίως καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος συγκατέβη πρὸς τὴν ἀπλοϊκὴν ἐπίκλησιν τοῦ παιδός, τοῦ δυσκοβολοῦντος μὲ ἄλλους ὁμήλικας οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ του, ἐν τινι παραλίῳ πόλει τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ παῖς εἶχεν ἀνακράξει: «Ἄι μου Γιώργη, βοήθη με νὰ νικήσω, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ φέρω ἓνα καλὸ σφουγγᾶτο». Καὶ ἅμα τῇ εὐχῇ ἤρχισε νὰ κερδίζη συνεχῶς, ἕως οὗ κατεθριάμβευσε τῶν ἀντιπαιζόντων. Τότε τρέξας εἰς τὴν οἰκίαν, ἐφρόντισε νὰ παρασκευασθῇ παχὺ σφουγγᾶτον μὲ πολλὰ αὐγά, ὅπερ ἐπὶ πινακίου κομίσας εἰς τὸν ναὸν ἀπέθηκεν ἀχνίζον πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἁγίου. Μόλις ἐξῆλθεν ὁ παῖς, εἰς ναύτης εἰσελθὼν νὰ κολλήσῃ κηρίον καὶ ν' ἀσπασθῇ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, εἶδε τὸ σφουγγᾶτον ἀχνιστόν, καὶ εἶπε πρὸς ἑαυτόν: «Ὁ Ἅγιος Γεώργιος δὲν τρώγει σφουγγᾶτον, πλὴν ἂς τὸ φάγω ἐγὼ, καὶ εἰς ἀποζημίωσιν φέρω μεγάλην λαμπάδα». Καὶ τοῦτο εἰπὼν, κατεβρόχθισε ζεστόν - καυτὸν τὸ σφουγγᾶτον. Ἄλλ' ὅταν ἐστράφη νὰ ἐξέλθῃ, οἱ πόδες του ἐκόλλησαν δις καὶ τρις εἰς τὰς πλάκας τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ, ἕως οὗ ἐννοήσας τὸ θαῦμα, ἠναγκάσθη ὅπως ἀπαλλαγῇ, νὰ τάξῃ μέγα τάξιμον εἰς τὸ Ἅγιον. Καὶ ἀπερχόμενος δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀναφωνήσῃ: «Ἄγιε Γεώργιε, ἀκριβὰ πωλεῖς τὰ σφουγγᾶτά σου!»

Κ' ἐμένα, Ἄι μου Γιώργη, νὰ μοῦ συγχωρήσῃς τὸ εὐτελὲς καὶ σχεδὸν παιγνιῶδες τοῦτο ἀρθριδίον, συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἀδυναμίαν μου, καθὼς συγκατέβης εἰς τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ παιδίου τοῦ παίζοντος τις ἀμάδες. Θεώρησόν με ὡς παιδίον τὰς φρένας, καίτοι ἄνδρα τὴν ἡλικίαν.

Κ' ἐγὼ, ὅταν ἦμην παιδίον, ἔπαιζα ἐγγὺς τοῦ πενιχροῦ ἀλλ' εὐώδους ναῖσκου σου παρὰ τὴν θίνα τῆς θαλάσσης, ὅπου οὐδὲν πλοῖον δύναται νὰ καθελκυσθῇ ἐκ τοῦ ναυπηγείου ἢ νὰ ἐκπλεύσῃ ἐκ τοῦ λιμένος, χωρὶς νὰ κλίνη τὴν πρῶραν πρὸς τὸν ναῖσκον σου νὰ προσκυνήσῃ, ὅπου οἱ στάχυες ριπιζόμενοι ὑπὸ βορεινῆς ριπῆς κλίνουσιν ὅλοι τὰς κορυφὰς περιβάλλοντες ὀλόγυρα τὸν ἱερὸν ναὸν σου, ὡς ἰκέται ἐπαιτοῦντες τὰς εὐλογίας σου, καὶ ὅπου πελωρία γηραιὰ ἐλαία νεύει τοὺς κλῶνας πρὸς τὴν γῆν, μὴ τολμῶσα ν' ἀνατείνῃ πρὸς τὴν ἱερὰν στέγην ὅπου ἐπισκιάζει ἡ χάρις σου. Κ' ἐμένα, Ἄι μ' Γιώργη μ' (ἐπίτρεψόν μοι νὰ σ' ἐπικαλεσθῶ μὲ πλεονασμοὺς καὶ μὲ ἀποκοπὰς ὡς νησιώτης ἐκ τῆς βορειανατολικῆς Ἑλλάδος), νὰ μοῦ συγχωρήσῃς τὴν ἀνάμειξιν ταύτην τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ βεβήλου, τὴν συνθηκολογίαν ταύτην, τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον, ἀφοῦ οἱ σημερινοὶ

Ἑλληνές σου, οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων οὓς τοσάκις εὐηργέτησας, ἂν τολμήσω νὰ μεταγράψω ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀυθεντικῶν βιβλίων τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνας, τὰ μακρὰ βασανιστήρια ὅσα ὑπέστης, σταγόνα πρὸς σταγόνα σπείσας εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν τὸ πολύτιμον αἷμά σου, εἶναι ἱκανοὶ νὰ κατακραυγάσωσι λέγοντες: «Τί παραμύθια μᾶς διηγεῖται αὐτός!» Καὶ οἱ σοφοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν τὸ ἔχουν διὰ τίποτε νὰ εἶπουν ὅτι εἶσαι ὁ Περσεὺς ἢ ὁ Ἡρακλῆς μετημφιεσμένος! Καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ ἐν αὐτοῖς μόνον διὰ χερονομίας ἢ διὰ νεύματος θὰ συγκαταβῶσι νὰ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῶν «ἀναχρονισμῶν» τούτων. Καὶ οἱ ὅσοι... ἅ! οἱ πλεῖστοι τῶν σημερινῶν ὀσίων, τῶν ἐπισήμων καὶ μακροχειριδῶν ὀσίων τῆς Ἑλλάδος μας, ἂν ἐρωτηθῶσι νὰ εἰπωσι, πρὸς φωτισμὸν τοῦ ποιμνίου, πότε ἤκμασες, θὰ δυσκολευθῶσι ν' ἀπαντήσωσιν ἂν ἐμαρτύρησες ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἢ ἐπὶ Δεκίου, ἂν ὑπῆρξες πρὸ Χριστοῦ ἢ μετὰ Χριστόν! Ἀφοῦ τὸ ἔχουν ὡς ἐντροπὴν τῶν τῶν ἀναγινώσκωσι κάποτε ἐπ' ἐκκλησίας τοὺς βίους καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων! Τί χρειάζονται αὐτά; Δὲν εἶναι προτιμότερον ν' ἀναγινώσκωνται, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Κοινωνικοῦ, αἱ διακηρύξεις τῶν δημάρχων, τῶν ἐφόρων καὶ τῶν ἐπάρχων, περὶ φόρου οἰκοδομῶν, περὶ δηλώσεως τῶν σικυῶνων καὶ περὶ... ἐκλογῶν;

Ἄ! αἱ ἐκλογαί, αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἔτη ἀσχολία μας, ἀφότου ἠλευθερώθημεν, ἀφ' ὅτου δηλαδὴ μετηλλάξαμεν τυράννους, τοὺς ὁποίους διὰ τῶν ἐκλογῶν φανταζόμεθα ὅτι ἀντικαθιστῶμεν τάχα συχνότερον, ὅπως μὴ ἀποδειχθῇ ψευδὲς τὸ δημῶδες λόγιον: «Ἄλλαξε ὁ Μανωλιὸς κ' ἔβαλε τὰ ροῦχ' ἄλλοιῶς». Ὡς νὰ ἐχρειάζετο τίποτε ἄλλο εἰμὴ εἰς εὐσεβῆς βασιλεὺς, χριστὸς Κυρίου, ὁ μόνος ἀρμόδιος νὰ ἐκλέγη τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς στρατηγούς του, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἐν τούτῳ Νίκα ἰσχυρὸς καὶ ἀήττητος.

Ἄλλ' εἴθε ν' ἀνατείλη ταχύτερον, Ἄι μου Γιώργη, ἡ εὐλογητὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, καὶ ἔθνος τοσοῦτον ἔχον περικείμενον νέφος μαρτύρων, τοσοῦτους μετὰ σοῦ πρέσβεις πρὸς Θεόν, ἐκ τοῦ αἵματός του καὶ ἐκ τῶν σπλάγχχνων του, δὲν μέλλει ποτὲ νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων του. Εἴθε ν' ἀνατείλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡς τάχιστα, λεβέντη μου ἀστραπόμορφε καὶ πρῶτε καβαλάρη, Ἄι μου Γιώργη, εἴθε!

(1892)

ΙΕΡΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΕΙΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς διακρίσεως; Ποῖον τὸ ὄριον τὸ χωρίζον τοὺς πρῶτους ἀπὸ τῶν δευτέρων;

Μήπως εἶναι τὰ φαρδομάνικα; - Ἀλλὰ τὰ φαρδομάνικα εἶναι κακόζηλα, καὶ δὲν ἀρμόζουν περισσότερον εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν πόλεων ἢ ὅσον εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν χωρίων.

Μήπως εἶναι τὰ πράσινα ἢ κόκκινα ζωστικά; - Ἀλλὰ τὰ πράσινα ἢ κόκκινα ζωστικά εἶναι ἀνοίκεια, καὶ πρέπει, οἱ ἀρχιερεῖς πρῶτοι, εἶτα οἱ ἱερεῖς, νὰ τὰ καταργήσωσι.

Μήπως εἶναι τὸ ἔγγαμον ἢ ἡ ἀγαμία τῶν κληρικῶν; Διότι εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν μεγίστην πόλιν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, βλέπω πλείστους ἱερομονάχους ἐφημερεύοντας, θὰ ὑπάρχωσι δὲ τοῦλάχιστον δωδεκάς τούτων φέροντες τὸ ὀφθίκιον «ἀρχιμανδρῖται». - Ἄλλ' ἱερομόναχοι ἢ ἀρχιμανδρῖται ὀφείλουσι ν' ἀπέλθωσι εἰς τὰς Μονὰς των, καὶ ν' ἀφήσωσι τὰς κατὰ πόλεις ἐφημερίας εἰς τοὺς ἐγγάμους κληρικούς, εἰς οὓς καὶ μόνους ἀνήκουσιν αὐταί. Ἄν ἄλλως εἶχε, δὲν θὰ ἐπετρέπετο ποτὲ ὁ γάμος εἰς τὸν Κλῆρον.

Μανθάνω περὶ τινος νομοσχεδίου, ὀρίζοντος περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων, καὶ τὸ ὁποῖον διαιρεῖ τοὺς ἱερεῖς εἰς τρεῖς τάξεις, α', β' καὶ γ', ἀπαράλλακτα ὅπως τοὺς γραμματοκομιστὰς ἢ τοὺς κλητῆρας. Τὸ πρῶγμα μοῦ φαίνεται ἀνάρμοστον, καὶ μάλιστα κακόδοξον. Πῶς νὰ διαιρεθῶσι οἱ ἱερεῖς εἰς τάξεις; Ἐκτὸς ἂν ἡ διάκρισις γίνη κατὰ τὸ μῆκος τῶν περιχειριδίων, ὡς εἶπα ἐν ἀρχῇ, ἢ κατὰ τὸ χρῶμα τῶν ἐνδυμάτων.

Φρονῶ ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ὑποχρέωσιν ἡ Πολιτεία νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἐχει ὅμως τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποδώσῃ ὅσα κατὰ καιροὺς αὐθαιρέτως ἐδήμευσεν ἢ ἐσφετερίσθη ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, διὰ νὰ ἰδρυθῇ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον. Καὶ ἐκ τοῦ ταμείου τούτου, πλουτιζομένου καὶ δι' ἄλλων πόρων, νὰ δίδωνται συντάξεις καὶ βοηθήματα εἰς γέροντας, ἀσθενεῖς ἢ ἀνικάνους ἱερεῖς, εἰς χήρας καὶ ὀρφανὰ ἱερέων.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς νέους καὶ ἱκανοὺς νὰ ἐκτελῶσι τὰ χρέη των ἱερεῖς, δὲν εἶναι καμμία ἀνάγκη νὰ δοθῇ μισθὸς εἰς αὐτούς. Ἀρκετὰ τοὺς ἔχουν ἐξευτελίσει ἤδη. Μὴ ζητοῦν νὰ τοὺς ὑποδουλώσωσι καὶ ὅλως δόλου εἰς τὴν πολιτικὴν.

Ἄς μὴ προσποιοῦνται ὅτι κήδονται τῆς τύχης τοῦ Κλήρου, καὶ ὅτι θέλουν τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν ἐκήδοντο τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πολιτευταὶ δὲν θὰ ὑπέσχοντο καὶ τὴν ἱερωσύνην ὡς ρουσφέτι εἰς τὰς ἐκλογάς, καὶ δὲν θὰ ἐπίεζον τοὺς ἐπισκόπους νὰ χειροτονῶσι φαύλους καὶ ἀγραμμάτους.

Καὶ οἱ σεβασμιώτατοι ἐπίσκοποι, ἂν περισσότερον ἐπόνουν καὶ οὗτοι, δὲν θὰ προέβαινον ποτὲ εἰς χειροτονίαν ἀναξίων, εἴτε ἀφ' ἑαυτῶν, εἴτε ὑπέικοντες εἰς πιέσεις. Τοῦτο καὶ μόνον ὀφείλουν νὰ πράξωσι. Νὰ μὴ χειροτονῶσι ὑπεραρίθμους, παρ' ἑνορίαν καὶ ὑπὲρ ἑνορίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν, τῶν ἀποτελουσῶν ἑνορίαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων, δύο ἢ τριῶν τὸ πολὺ, δι' ἕκαστον ἑνοριακὸν ναόν, νὰ εἶναι ὠρισμένος, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑπερπηδᾶται ποτέ. Καὶ ὅταν αἱ ἑνορίαὶ εἶναι κανονισμέναι, καὶ αἱ θέσεις τῶν ἱερέων μόνιμοι, τότε οἱ χριστιανοί, οἱ μὲν ἐκ τοῦ περισσεύματος, οἱ δὲ ἐκ

τοῦ ὑστερήματος, θὰ δίδωσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς των ὅσα ἀρκοῦσιν, ἄνευ ἀπρεποῦς πολυτελείας, διὰ νὰ ζήσωσιν αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα των.

Ἄλλ' ὁμιλοῦσι περὶ μορφώσεως τοῦ Κλήρου. Τί ἐννοοῦσι μόρφωσιν λέγοντες; Μὴ ἐννοοῦσι τὰ πολλὰ γράμματα;

Οἱ πρὸ τῆς παρούσης γενεᾶς ἱερεῖς ἤξευραν ὀλίγα κολλυβογράμματα. Δὲν ἦσαν εὐπαιδευτοὶ, ἀλλ' ἦσαν μορφωμένοι. Μορφωμένοι διὰ τὸ ἔργον των. Ἦσαν σεβάσμιοι καὶ ἐνάρετοι.

Ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐκφωνοῦν λόγους; Τόσον τὸ καλύτερον δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς. Ἐδίδασκον διὰ τοῦ παραδείγματος.

Ἐφευγον τὰς μωρὰς ζητήσεις καὶ τὰς ἐπιδείξεις, τὰς ἀπηγορευμένας ὑπὸ τῆς ἱεραῆς Γραφῆς. Ἐάν τινες ἐξ αὐτῶν ἤξευραν ὀλίγα ἑλληνικὰ γράμματα, ὠμίλουν διὰ βραχέων, ἔλεγον ὀλίγα, ἀλλ' ἐνεποίουν βαθεῖαν ἐντύπωσιν.

Ἀλλὰ χρειάζονται, λέγει, ἱερατικαὶ σχολαὶ διὰ νὰ μορφωθῇ ὁ Κλήρος.

Ἐπῆρχον τρεῖς ἢ τέσσαρες ἱερατικαὶ σχολαί, ὑπῆρχε, καὶ ὑπάρχει ἀκόμη ἡ Ριζάρειος. Ἀπὸ τὰς ἱερατικὰς σχολὰς ἐβγήκε σμῆνος δικολάβων, δημοδιδασκάλων, δικαστικῶν κλητῆρων καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀπὸ τῆς Ριζάρειον ἐβγήκεν ὀλόκληρος σφηκία δικηγόρων, ἀγέλη καθηγητῶν, ἰατρῶν, χρηματιστῶν καὶ πολιτευομένων.

Ποῦ ἠκούσθη αὐτό, μοναστήρια νὰ ἔχωσιν ὑποτρόφους εἰς τὴν Εὐρώπην δικηγόρους, καὶ μάλιστα ἰατρούς, διὰ νὰ διδάσκωνται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐβγήκεν ἀπὸ τὸν πίθηκον, κατερχόμενοι δὲ νὰ διδάσκωσι καὶ εἰς ἄλλους τὰ σοφὰ ταῦτα; Μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα γίνονται αὐτά. Ἀλλὰ καὶ τί δὲν γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Ἀπὸ τὰς ἱερατικὰς σχολὰς, καὶ ἀπὸ τὴν Ριζάρειον, ἐβγήκαν ὀλίγιστοι καλοὶ ἱερεῖς, περισσότεροι ἴσως ὄχι πολὺ καθὼς πρέπει.

Μὴ πλανᾶσθε. Τὸ ρᾶσον δὲν κάμνει τὸν μοναχὸν καὶ τὸ ἱεροδιδασκαλεῖον δὲν κάμνει τὸν ἱερέα. Πρέπει ὁ ἱερεὺς νὰ ἔχη κλίσιν μὲ ἰῶτα καὶ πρὸ πάντων κλήσιν μὲ ἦτα... Πρέπει νὰ ἔχη πῦρ μέσα του.

Τίς θὰ κλέψῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὸ τὸ πῦρ; Τίς θὰ ἐμφυσήσῃ τὴν πίστιν, τὴν πνοήν, τὴν ζωήν; Τίς θὰ θερμάνῃ τὴν τέφραν;

Διὰ τοῦ μισθαρίου θὰ μορφωθῇ ὁ Κλήρος; Διὰ μισθαρίου καὶ δοξαρίου διεφθάρησαν ἤδη τὰ πολλὰ.

Νὰ τοὺς φωτίσῃ ὁ Θεός, ν' ἀφήσουν τὰ πράγματα ὅπως εἶναι μὴν τὰ κάμουν χειρότερα. Μὴ κίνει κακὸν εὖ κείμενον.

Μεταξὺ τῶν ὑπαρχόντων ἱερέων ὑπάρχουσιν ἀκόμη πολλοὶ ἐνάρετοι καὶ ἀγαθοί, εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία. Εἶναι τύποι λαϊκοί, ὠφέλιμοι, σεβάσμιοι. Ἄς μὴν ἐκφωνῶσι λόγους. Ἡξεύρουσιν αὐτοὶ ἄλλον τρόπον πῶς νὰ διδάσκωσι τὸ ποίμνιον.

Γνωρίζω ἓνα ἱερέα εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἶναι ὁ ταπεινότερος τῶν ἱερέων καὶ ὁ ἀπλοϊκώτερος τῶν ἀνθρώπων. Διὰ πᾶσαν ἱεροπραξίαν ἀν τοῦ δώσης μίαν δραχμὴν ἢ πενήντα λεπτὰ ἢ μίαν δεκάραν, τὰ παίρνει. Ἄν δὲν τοῦ δώσης τίποτε, δὲν ζητεῖ. Διὰ τρεῖς δραχμάς ἐκτελεῖ ὀλόκληρον παννύχιον ἀκολουθίαν. Ἀπόδειπνον, Ἑσπερινόν, Ὅρθρον, Ὁρας, Λειτουργίαν. Τὸ ὅλον διαρκεῖ ἐννέα ὥρας. Ἄν τοῦ δώσης μόνον δύο δραχμάς, δὲν παραπονεῖται.

Κάθε ψυχοχάρτι, φέρον τὰ μνημονευτέα ὀνόματα τῶν τεθνεώτων, ἀφοῦ ἅπαξ τοῦ τὸ δώσης, τὸ κρατεῖ διὰ πάντοτε. Ἐπὶ δύο, τρία, τέσσαρα, πέντε ἔτη ἐξακολουθεῖ νὰ μνημονεύῃ τὰ ὀνόματα, δι' εἴκοσι λεπτὰ τὰ ὅποια τοῦ ἔδωκες εἰσάπαξ. Εἰς κάθε προσκομιδὴν μνημονεύει δύο ἢ τρεῖς χιλιάδας ὀνόματα. Δὲν βαρύνεται ποτέ. Ἡ προσκομιδὴ παρ' αὐτῷ διαρκεῖ δύο ὥρας. Ἡ Λειτουργία ἄλλας δύο. Εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς Λειτουργίας, ὅσα κομμάτια ἔχει ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἀπὸ πρόσφορα ἢ ἀρτοκλασίαν, τὰ μοιράζει ὅλα εἰς ὅσους τύχουν. Δὲν κρατεῖ σχεδὸν τίποτε.

Μίαν φορὰν ἔτυχε νὰ χρεωστῇ μικρὸν χρηματικὸν ποσόν, καὶ ἤθελε νὰ τὸ πληρώσῃ, εἶχε δέκα ἢ δεκαπέντε δραχμάς, ὅλα εἰς χαλκόν, ἐπὶ δύο ὥρας ἐμετροῦσεν, ἐμετροῦσε καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὰ εὔρη πόσα ἦσαν. Τέλος εἰς ἄλλος χριστιανὸς ἔλαβε τὸν κόπον καὶ τοῦ τὰ ἐμέτρησεν.

Εἶναι ὀλίγον τι βραδύγλωσσος, καὶ περισσότερον ἀγράμματος. Εἰς τὰς εὐχάς, τὰς περισσοτέρας λέξεις τὰς λέγει ὀρθάς, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τὰς περισσοτέρας ἐσφαλμένας. Θὰ εἰπήτε, διατί ἢ ἀντίθεσις αὐτῆ; Ἀλλὰ τὰς εὐχάς τὰς ἰδίας ἀπαγγέλλει καθ' ἑκάστην, ἐνῶ τὴν δεῖνα περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου θὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἅπαξ ἢ δις ἢ, τὸ πολὺ, τρεῖς τοῦ ἔτους, ἐξαιρέσει ὠρισμένων περικοπῶν συχνὰ ἀλλ' ἀτάκτως ἐπανερχομένων, ὡς εἰς τοὺς Ἁγιασμοὺς καὶ τὰς Παρακλήσεις.

Τὰ λάθη, ὅσα κάμνει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἶναι πολλάκις κωμικά. Καὶ ὅμως ἐξ ὅλων τῶν ἀκροατῶν του, ἐξ ὅλου τοῦ ἐκκλησιάσματος, κανεὶς μας δὲν γελά. Διατί; Τὸν ἐσυνηθίσαμεν, καὶ μᾶς ἀρέσει. Εἶναι ἀξιαγάπητος. Εἶναι ἀπλοϊκὸς καὶ ἐνάρετος. Εἶναι ἄξιος τοῦ πρώτου τῶν Μακαρισμῶν τοῦ Σωτῆρος.

Τώρα, ὑποθέσατε δύο ὑποθέσεις, μίαν ἀδύνατον, καὶ μίαν δυνατὴν, ὑποθέσατε ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἱερεὺς εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ ἱεροδιδασκαλεῖον, παλαιὸν ἢ νέον· θὰ εἶχε διαφορὰν ἐπὶ τὸ βέλτιον;

Θὰ ἦτο πασσαλειμμένος μὲ ὀλίγα ἀτελῆ, κακοχώνευτα καὶ συγκεχυμένα γράμματα, μὲ περισσοτέραν οἴησιν καὶ ἀξιώσεις. Θὰ ἦτο διὰ τοῦτο

καλύτερος;

Θὰ ἐξεφώνει λόγους ἐπ' ἐκκλησίας; - Ἐὰν οἱ λόγοι ὠμοιάζον μὲ ὄσους ἔχω ἀκούσει κατὰ καιροὺς ἀπὸ πολλοὺς ἱερωμένους μὲ ἀξιώσεις, μὲ διπλώματα, μὲ πράσινα καὶ μὲ γαλάζια ζωστικά, ὑποψηφίους ἀρχιερεῖς, καὶ τὰ λοιπὰ, καλύτερον ὅπου λείπουν.

Πρέπει νὰ τηρηθῆ κατὰ γράμμα ὁ ἱερὸς κανὼν. Ἐὰν ὑπάρχη κάπου ἱερεὺς τις μὲ ἀληθῆ παιδείαν καὶ μὲ ἀληθῆ ἀρετὴν, ἄς ὀμιλῇ. Ἄλλως ἄς ἀναγινώσκωνται ἐπ' ἐκκλησίας αἱ ὀμιλῖαι τῶν Χρυσοστόμων καὶ Βασιλείων μεταφρασμένα εἰς τὸ ἀπλοῦν, τὰ Κυριακοδρομία τοῦ Θεοτόκη, κτλ. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερον, τὸ προχειρότερον καὶ τὸ ἀσφαλέστερον.

Τώρα, ὑποθέσατε, σχετικῶς μὲ τὸν ἱερέα περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁ λόγος, καὶ μίαν ὑπόθεσιν δυνατὴν. Ὑποθέσατε ὅτι μισθοδοτοῦνται πράγματι οἱ ἱερεῖς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ὑποθέσατε ὅτι ὁ ἱερεὺς οὗτος λαμβάνει τὸν μισθὸν του, εἰς χαρτίον ἢ εἰς χαλκόν. Δὲν θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ τὰ μετρήσῃ, καὶ γινόμενος εὐπορώτερος, δὲν θὰ γίνῃ καλύτερος.

Τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι θὰ πλάσῃ διακρίσεις μεταξὺ ἱερέων καὶ ἱερέων τὸ μωρὸν αὐτὸ σχέδιον τῆς διαιρέσεως τῶν ἐφημερίων εἰς τάξεις, θὰ ὑποθάλψῃ ἀντιζηλίαν, παραλόγους ἀξιώσεις καὶ ὑπεροψίαν.

Ἐλπίζομεν ὅτι, καὶ ἂν ψηφισθῆ, ὅπερ πιθανὸν -διότι τόσα καὶ τόσα τερατώδη ψηφίζονται-, ὅμως δὲν θὰ ἐφαρμοσθῆ.

Τώρα, ἴσως εἶπη τις: - Ὅλα αὐτὰ δυνατὸν νὰ εἶναι καλὰ, ἀλλὰ τὸ ἄρθρον σου εἶναι ἀρνητικὸν καὶ ὄχι θετικόν. Οἱ παλαιοὶ ἱερεῖς ἦσαν ἀγράμματοι, ἀλλ' ἦσαν ἀπλοῖκοι καὶ ἐνάρετοι. Σήμερον ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀρετὴ ἐξέλιπε, μόνον δὲ ἡ ἀγραμματωσύνη πλεονάζει. Ἐπὶ τίνος βάσεως στηρίζεις τὴν βελτίωσιν τοῦ Κλήρου; Μήπως ἐπὶ μόνῃς τῆς ἀγραμματωσύνης;

Μὴ γένοιτο. Δὲν εἶπα ὅτι ἀποκρούω καθόλου πᾶσαν ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως γινομένην ἀπόπειραν. Καλὰ εἶναι καὶ τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα, καλὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον πρὸς χορηγίαν βοηθημάτων εἰς τοὺς ἀνικάνους καὶ εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τοῦ Κλήρου.

Πλὴν ὅλα ταῦτα μόνον σχετικὴν ἀξίαν ἔχουσι. Πολὺ οὐσιωδέστερα καὶ λυσιτελέστερα εἶναι ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ἀνάγονται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς νομοθετικῆς προνοίας, ἀλλ' εἶναι ὅλως ἠθικὰ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπιβάλλονται.

Νὰ παύσῃ π.χ. ἡ συστηματικὴ περιφρόνησις τῆς θρησκείας ἐκ μέρους πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἐπιστημόνων, λογίων, δημοσιογράφων καὶ ἄλλων. Ἡ λεγομένη ἀνωτέρα τάξις νὰ συμμορφωθῆ μὲ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας, ἂν θέλῃ νὰ ἐγκλιματισθῆ ἐδῶ. Νὰ γίνῃ προστάτις τῶν πατρίων, καὶ ὄχι διώκτρια. Νὰ

ἀσπασθῆ καὶ νὰ ἐγκολπωθῆ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις.

Νὰ μὴ περιφρονῆ ἀναφανδὸν ὅ,τι παλαιόν, ὅ,τι ἐγχώριον, ὅ,τι ἑλληνικόν. Νὰ καταπολεμηθῆ ὁ ξενισμός, ὁ πιθηκισμός, ὁ φραγκισμός. Νὰ μὴ νοθεύωνται τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ἔθιμα. Νὰ καλλιεργηθῆ ἡ σεμνοπρεπῆς βυζαντινὴ παράδοσις εἰς τὴν λατρείαν, εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν.

Νὰ μὴ μιμώμεθα πότε τοὺς Παπιστὰς καὶ πότε τοὺς Προτεστάντας. Νὰ μὴ χάσκωμεν πρὸς τὰ ξένα. Νὰ στέργωμεν καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ πάτρια.

Εἶναι τῆς ἐσχάτης ἐθνικῆς ἀφιλοτιμίας νὰ ἔχωμεν κειμήλια, καὶ νὰ μὴ φροντίζωμεν νὰ τὰ διατηρήσωμεν. Ἄς σταθμῆσωσι καλῶς τὴν εὐθύνην τῶν οἱ ἔχοντες τὴν μεγίστην εὐθύνην.

Ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, ἄς εὐχηθῶμεν μόνον οἱ ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας μας νὰ εἶναι ἄξιοι τοῦ εὐκλεοῦς παρελθόντος, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐν Χριστῷ παιδείας ν' ἀναδειχθῶσιν ἱκανοὶ ὅπως διδάσκωσι τὸν χριστῶνυμον λαόν, καὶ διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τοῦ παραδείγματος, τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου.

(1896)

[ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΒΙΒΛΙΑΡΙΟΝ ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΚΟΥΝΙΣΤΡΙΑ...]

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ

Τὸ παρὸν βιβλιάριον ἐγράφη πρὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος ἀπὸ τὸν τότε ζῶντα συμπατριώτην μας Ἐπιφάνιον Δημητριάδην, τὸν καλούμενον κοινῶς ἐν Σκιάθῳ Λογιώτατον. Τὰ ὑπάρχοντα ἀντίγραφα τοῦ τετραδίου εἶχον χαθῆ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τέλος περὶ τὸ 1873 εὐρέθη εἰς Ἅγιον Ὅρος ἐν ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον εἶχε κάμει ἰδίᾳ χειρὶ ὁ Προηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, μακαρίτης παπα - Εὐλόγιος Ἰω. Μυρώδης ἐκ Σκιάθου καταγόμενος καὶ οὗτος. Ἐκ τοῦ ἀντιγράφου ἐκείνου δεύτερον ἀντίγραφον εἶχε κάμει ὁ νῦν Ἀρχιμανδρίτης, καὶ Ἐφημέριος τοῦ ἐν Σκιάθῳ Ἱεροῦ Ναοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀνδρέας Μπούρας, νέος τότε καὶ λαϊκὸς ἀκόμη. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ δεύτερον ἀντίγραφον παραδόξως εἶχε χαθῆ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους, πλὴν τελευταῖον θαυμασίως ἀνευρέθη, κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ φθίνοντος ἔτους.

Ὁ φιλότιμος συμπολίτης μας, Γεώργιος Εὐθυμιάδης ἢ Λαμιαῖος, ἔβαλε καλὴν βουλήν νὰ τὸ ἐκδώσῃ διὰ τοῦ τύπου, ἀνέθηκε δὲ εἰς ἐμὲ νὰ ἐπιμεληθῶ τὸ ἔργον, καὶ προσθέσω ὀλίγας σημειώσεις πρὸς μείζονα διασάφησιν καὶ ὑπομνηματισμὸν τοῦ κειμένου.

Τὸ μικρὸν τοῦτο τεῦχος διανέμεται εἰς τοὺς φιλευσεβεῖς χριστιανοὺς ἀντὶ προαιρετικῆς τινος εἰσφορᾶς, μελλούσης νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἀνακαίνισιν μέρους τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Κουνιστρίας, ἐτοιμορρόπου ὄντος.

Ἐρρωσθε.

Ἐν Σκιάθῳ 1903

κατὰ Ὀκτώβριον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Φεῦ τῆς καταστάσεως τοῦ γένους ἡμῶν!

Ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόπατρις συγγραφεὺς ἔγραφε ταῦτα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

...μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑποταγὴν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, καὶ τοὺς ἀλλεπαλλήλους πολέμους ὅπου εἶχον οἱ Ὀθωμανοὶ μὲ τὴν Ἀριστοκρατίαν τῆς Βενετίας.

Ἐκ τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν· «Ἡ Σκιάθος νῆσος, κοινῶς καλεῖται Σκιάθο, εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἀντικρὸν τῆς Μαγνησίας, τοῦ ἀκρωτηρίου, πλησίον τῆς Σκοπέλου, ἀφισταμένη πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας τῆς Εὐβοίας 20 μίλια· ἔχει καὶ πόλιν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, γυρίζει μίλια 30· τὴν ὥρισαν οἱ Βένετοι ἀπὸ τῶν 1454 ἕως τῶν 1538, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἐκυρίευσαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ πάλιν ἐν ἔτει 1600 τὴν ἐπῆραν οἱ Βένετοι, καὶ ἐχάλασαν τὸ καστέλλι τὸ λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (τὸ σήμερον καλούμενον Μπούρτζι, τέμνον εἰς δύο τὸν μεσημβρινὸν λιμένα)· εἶναι τετιμημένη μὲ θρόνον Ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Λαρίσσης Μητροπολίτην. Τὴν πόλιν ταύτην τὸ πάλαι, ὁμοῦ μὲ τὴν Πεπάρηθον, τὴν ἐκρήμισεν ὁ Φίλιππος».

Τοσαῦτα ὁ Μελέτιος· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν καὶ πάλιν τὴν νῆσον κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπικρατήσεως τῶν Τούρκων, συνέβη καὶ ἡ εὐρεσις τῆς θαυματουργοῦ Εἰκόνας.

...Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὅπου εἶναι σήμερον τὸ ἱερὸν Μοναστήριον τῆς Θεοτόκου.

Τὸ μέρος εἶναι κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν, τὴν κατάφυτον καὶ πρασινοβολουσαν παραθαλασσίαν τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν εἰς εὐσεβῆς ἱερομόναχος πνευματικός, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους διατρίψας ἐκεῖ, ὠνόμασε «γωνίαν τοῦ Παραδείσου». Ἀντικρὺζει δὲ ἡ παραθαλασσία τὸ Τρίκερι καὶ τὴν Σηπιάδα ἄκραν τοῦ Πηλίου. Τὸ Μοναστήριον τῆς Θεοτόκου,

«Παναγία ή Κουνίστρα» συνήθως καλούμενον, τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Εἰσοδίων, πανηγυρίζον τῇ 21 Νοεμβρίου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θαυματουργὸς Εἰκὼν ἐζωγραφημένη οὕτω πως, φέρουσα τὸ πρόσωπον τῆς Παρθένου ὡς νεαρωτάτην παιδίσκη, ἄνευ τοῦ Βρέφους Χριστοῦ, ὡς τριετίζουσιν δάμαλιν, ὁποῖα εἰσηλθεν εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων.

Προσευχόμενος... ἦλθε μία χαρά.

Τὸ τοιοῦτον ἀνακόλουθον σχῆμα εἶναι συνηθέστατον παρὰ τοῖς λογίοις τοῦ Γένους ἡμῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς σόλοικον, καὶ δὲν πρέπει οἱ νεώτεροι νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρα μήτε ν' ἀλλάζωσι τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως.

...ἐκίνησε καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Κάστρον ταύτης τῆς νήσου.

Τὸ Κάστρον τοῦτο, σήμερον ἐρείπιον σῶζον μόνον ὀλίγους εὐπρεπεῖς ναῖσκους, κεῖται ἐπὶ θαλασσοπλήκτου γιγαντιαίου βράχου κατὰ τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς νήσου, ἀντικρῦζον τὸν Ἄθωνα, τὴν Χαλκιδικήν, τὸ Πήλιον καὶ τὴν Ὀσσαν. Ἀπέχει ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας δρόμον ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρέθη ἡ Εἰκὼν τῆς Παναγίας. Εἶναι ἀγρία καὶ μεγαλοπρεπὴς τοποθεσία.

...εἷς Οἰκονόμος σεμνοπρεπῆς καὶ αἰδέσιμος, Παπὰ Φραγκούλης ὀνόματι (καὶ παρακάτω) ...ἀνέβη εἰς νεώτερος ἱερέως, Παπᾶ Ἰωάννης ὀνόματι.

Ἐπὶ τοῦ τέμπλου τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Πρέκλας (Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρον, φαίνεται τὸ ὄνομα «Διὰ δαπάνης καὶ ἐξόδου Ἰωάννου ἱερέως καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἔτει 1676».

Ἐπὶ δὲ τοῦ τέμπλου τοῦ Ναοῦ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀναγινώσκεται «Διὰ δαπάνης Φραγκούλη ἱερέως, ἔτει 1695».

Ἐντεῦθεν ἔστιν εἰκάσαι ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ἰωάνναι πρεσβύτεροι, πάππος καὶ ἔγγονος, ὁ πρῶτος πατὴρ, ὁ δεύτερος υἱὸς τοῦ παπα - Φραγκούλη. Ὁ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερόμενος φαίνεται νὰ εἶναι ὁ δεύτερος.

...ὠνόμασαν καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν ἁγίαν Εἰκόνα, Κλονίστριαν, καὶ παρὰ φράσιν τῆς λέξεως, Κονίστριαν.

Ὁ λαὸς ὀνομάζει Κουνίστριαν ἢ Κουνίστραν, ἀμαθεῖς δὲ κόραι τοῦ λαοῦ ἀφελῶς φαντάζονται μετὰ τρυφερότητος ὅτι ἡ Παναγία εἶχε κούνιαν ἢ τοὶ αἰῶραν, καὶ ἐτέρπετο λικνιζομένη ἐπὶ τοῦ δένδρου.

Ἄλλοι ὅμως θέλουσιν ὅτι ἡ τοποθεσία ἐκαλεῖτο οὕτω, Κουνίστρες, πρὶν εὐρεθῆ ἡ Εἰκὼν, ὁ δὲ πολὺδένδρος λόφος, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποῖου εὐρέθη, σχηματίζει δύο κώνους (κούνους) πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὑψώματος, εἰς

τάς ὄψεις τοῦ ἀνερχομένου ὁδοιπόρου.

...ποτέ νὰ μὴ τολμήσῃ, μήτε αὐτὸς μήτε οἱ μεταγενέστεροί του, νὰ βάλωσι χεῖρα ζωγράφου ἐπὶ τῆς τιμίας Εἰκόνας.

Ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας τοῦ ἡμετέρου συμπατριώτου Διονυσίου Ἐπιφανιάδου περὶ τὸ 1850, ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας ἐζωγραφήθη ἐπὶ ὀθόνης, ἣτις εὐρίσκεται τανῦν προσηροσομένη ἐπὶ τῆς σανίδος, ἐφ' ἧς ἐλάχιστα διακρίνεται πλέον ὁ χαρακτήρ. Ἡ ὀθόνη ἐζωγραφήθη λίαν ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐν Σκοπέλω διαμένοντος ζωγράφου, Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ Ἰμβρίου.

...οὔτε ἄνθρωποι οὔτε ἀλύσεις ἠδύναντο νὰ τὸν κρατήσουν.

Σώζονται ἀκόμη εἰς τὸν Ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Κουνίστρας οἱ δύο σιδηροὶ κρίκοι, εἰς τοὺς ὁποίους προσέδενον δι' ἀλύσεων τοὺς δαιμονιζομένους. Εὐρίσκονται οὗτοι ἀριστερόθεν, ἐπὶ τῆς στήλης, ἀπέναντι τοῦ Προσκυνηταρίου· πλαγιόθεν ὑπεράνω τῶν κρίκων εἶναι ἐζωγραφημένος ἐπὶ τοῦ τοίχου ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ μὲ τεταμένας τὰς πτέρυγας, ξιφῆρης, ὡς νὰ ἀπειλῇ τοὺς δαίμονας τοὺς ἐμφωλεύοντας εἰς τὴν καρδίαν τῶν δυστυχῶν πασχόντων.

Ἐπισημείωσις. - Ἡ πάντιμος καὶ θαυματουργὸς Εἰκὼν τῆς Κουνιστρίας εὐρίσκεται τώρα, μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ φερωνύμου Μονυδρίου, εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς πόλεως Σκιάθου. Ἐπὶ τῆ ἑορτῇ δὲ τῶν Εἰσοδίων, τελεῖται κατ' ἔτος σεμνὴ καὶ κατανυκτικὴ τελετὴ τὴν παραμονὴν, 20 Νοεμβρίου, οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς μετὰ ἑξαπτερῶν καὶ λαμπάδων, προπέμπουσι τὴν ἱερὰν Εἰκόνα, ψάλλοντες Παράκλησιν, εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς πόλεως, ὀπόθεν ὁ ταχθεὶς ἱερεὺς, λαμβάνων ταύτην ἀπέρχεται μετὰ πολλῶν ἀκολουθούντων προσκυνητῶν εἰς τὸν Ναὸν τῶν Εἰσοδίων, τῆς φερωνύμου Μονῆς Κουνιστρίας, ὅπου τελεῖται παννύχιος ἀγρυπνία καὶ Λειτουργία. Ἀπέχει δὲ ἡ Μονὴ αὕτη περὶ τὰς δύο ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως, πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος, ἀντικρύζουσα, ὡς εἶπομεν, τὸ Τρίκερι καὶ τὴν Σηπιάδα ἄκραν. Τὴν δὲ πρωΐαν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Λειτουργίας, ὁ λαὸς καὶ πάλιν ὑποδέχεται μετὰ ἱερᾶς πομπῆς τὴν Εἰκόνα ἐπανερχομένην μετὰ τῶν πανηγυριστῶν εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῆς παλαιᾶς κατηρειπωμένης Μονῆς. Πολλοὺς δὲ ἁγιασμοὺς καὶ ἰάσεις ἢ χάρις εἰς τοὺς μετὰ πίστεως ἐπικαλουμένους ἐνεργεῖ δι' αὐτῆς τῆς πανσέπτου Εἰκόνας τῆς Θεομήτορος ἧς ταῖς πρεσβείαις, ἐλεῆσαι ἡμᾶς ὁ Θεός. Ἀμήν.

(1903)

Ἡ ΔΙΨΑ ΤΟΥ ΔΑΥΪΔ

[Σχόλιον εἰς τὴν Π. Δ.]

Ἐκεῖνος ὅστις ὠμίλει οἰκείως πρὸς τὸν Θεὸν κ' ἔλεγεν: «Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ

μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου...», ἐκεῖνος ὅστις εἶπεν: «Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα...», πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη δίψης ἐδοκίμασεν, ὡς εἰκός, εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τὴν πολυκύμαντον· καὶ ὄχι ὀλιγώτερον διαφέρουσα εἶναι ἐκείνη ἡ δίψα, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ποτὲ ἐν καιρῷ πολέμου, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς κατεῖχεν ὅλην τὴν περὶχωρον τῆς Βηθλεέμ, καὶ ἠπεύλει τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ὁ πλήρης ἀντιθέσεων χαρακτήρ, ὁ Βασιλεὺς ὁ θεόπνευστος, τοῦ ὁποίου ἡ «ἰδιοτροπία» ἢ τόσον συμπαθῆς ἐφάνη εἰς τὴν τραγικὴν ἐκείνην περιπέτειαν τοῦ βίου του, καθ' ὃν χρόνον ἐν ἄκρῳ ἀσιτία προσηύχето νυχθημερόν, παρακαλῶν νὰ τοῦ χαρίσῃ ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν τοῦ βρέφους, τοῦ ἐκ τῆς Βηρσαβεέ, ἐζήτησε δὲ παραδόξως νὰ τοῦ δώσωσι νὰ φάγῃ, εὐθὺς ὡς ἐνόησεν ἀπὸ τοὺς ψιθυρισμοὺς τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι τὸ παιδίον εἶχεν ἀποθάνει, εἶχε δεῖξει καὶ ἄλλας «ἰδιοτροπίας» εἰς τὴν ζωὴν του.

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν, εἰς τὴν λιτανεῖαν τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Κυρίου, ἐν μέσῳ ἀπειροῦ πλήθους ὑπηκόων του, ὁ ἔνθεος ψάλτης εὐηρεστήθη νὰ δείξῃ πῶς λησμονεῖ ὅτι εἶναι βασιλεὺς, καὶ ἤρχισεν αἴφνης νὰ χορεύῃ καθ' ὁδόν, κρούων τὴν κινύραν· εἰς δὲ τοὺς ὄνειδισμοὺς καὶ τὰς ἐπιπλήξεις τῆς πρώτης γυναικὸς του, τῆς θυγατρὸς τοῦ Σαούλ, μὲ ἄκραν ἀπλότητα ἀπήντησε: «Καὶ παίξομαι καὶ ὀρχήσομαι ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ μου...». Εἰς ὅλην τὴν νεότητά του εἶχε καταδιωχθῆ ἀμειλίκτως ἀπὸ τὸ Σαούλ, τὸν πενθερόν του. Αὐτὸς τοῦ εἶχε χαρίσει δις τὴν ζωὴν, ὅταν ἔπεσεν εἰς χεῖράς του, ἐκεῖνος, κατόπιν λυκοφιλίας καὶ συνδιαλλαγῆς, παρεσπόνδει κ' ἐζήτηε ἐπιμόνως τὸν θάνατόν του.

Εἰς ἓνα τῶν διωγμῶν τούτων, ὁ Δαυῖδ εἶχε ζητήσῃ σωτηρίαν εἰς πόλιν ἀλλοφύλων. Ὁ βασιλεὺς ὁ ἐθνικός, μαθὼν ὅτι ὁ νικητὴς τοῦ Γολιάθ, ὁ κεχρισμένος Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, εὐρίσκετο εἰς τὴν πόλιν του, διέταξε τοὺς ἰδίους ἀυλικούς του νὰ τὸν θανατώσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς. Τότε ὁ Δαυῖδ, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ, προσεποιήθη τὸν τρελόν, διὰ νὰ σωθῆ ἐκ τῆς καταδίκης.

Τὸ τέχνασμα ἐπέτυχε λαμπρῶς, κατὰ θεῖαν νεῦσιν, καὶ ὁ λυσσωδῶς καταδιωκόμενος γαμβρὸς τοῦ Σαούλ ἐπέζησε διὰ νὰ τὸν διαδεχθῆ εἰς τὴν βραχεῖαν ἐκείνου βασιλείαν, νὰ βασιλεύσῃ ἐνδόξως ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, νὰ γίνῃ θεοπάτωρ, καὶ νὰ ψάλῃ θεσπέσια προφητικὰ ᾄσματα εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως, τῆς ὁποίας εἶναι «πᾶσα ἡ δόξα ἔσωθεν, ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη καὶ πεποικιλμένη».

Τίς οἶδεν ἂν ὁ μέγιστος Ἄγγλος ποιητὴς δὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο τῆς προσποιοῦ τρέλας ἐνὸς ἐπιδόξου βασιλέως, διὰ νὰ πλάσῃ τὸν τύπον τοῦ ἰδικοῦ του Δανου βασιλόπαιδος; - Πλὴν ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν δίψαν τοῦ Δαυῖδ.

Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Σαούλ, καὶ ἀφοῦ ὁ Δαυῖδ παρέλαβε τὴν βασιλείαν - ὅστις διεξήγαγε τροπαιοῦχος πλείστους κατὰ

τῶν γειτόνων ἐθνῶν πολέμους - ἡ γενέτειρα τοῦ Προφητάνακτος πόλις Βηθλεὲμ καὶ τὰ πέριξ εἶχον καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους ἐχθρούς. Μίαν ἡμέραν, ὁ Δαυῖδ, εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ἀντικρὺ τῶν βράχων τῆς Σιών, καθήμενος εἰς τὰ πρόθυρα τῆς σκηνῆς του, προσέβλεπε σιωπηλὸς τὴν ὄρεινὴν χώραν τοῦ Ἰούδα.

Τὸ ὄμμα του προσηλώθη θολόν, καὶ σχεδὸν βλοσυρὸν πρὸς τὰ βουνὰ ἐκεῖνα. Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δορυφόροι του ἀνήσυχτοι τὸν ἐκοίταζον, προσπαθοῦντες νὰ μαντεύσωσι τί ἄρα ἐσυλλογίζετο ὁ Βασιλεὺς.

Αἴφνης ὁ Δαυῖδ ἔστρεψε βραδέως τὴν κεφαλὴν, καὶ χωρὶς νὰ τείνη ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτοὺς τὸ βλέμμα ἐστέναξε καὶ εἶπε μὲ φωνὴν μόλις ἀκουομένην:

- «Τίς δώη μοι πιεῖν ἀπὸ τῶν λάκκων τῆς Βηθλεὲμ;»

Ὁ περιπαθὴς ψάλτης ἐνθυμεῖτο τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἦτο ἀπλοῦς βοσκός, ὄγδοος υἱὸς τοῦ πατρὸς του, βόσκων τὰ πρόβατα εἰς τὰ περὶχωρα

τῆς Βηθλεὲμ. Οἱ ἀδελφοὶ του «καλοὶ καὶ μεγάλοι σφόδρα καὶ οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς ὁ Κύριος». Αὐτὸν τὸν νεαρὸν καὶ μικρόσωμον, ἐξέλεξε μεταξὺ ὄλων ὁ Σαμουὴλ, ὁ Βλέπων, διὰ νὰ τὸν χρίσῃ εἰς βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ του τὸν παρέβλεπον, καὶ ὁ πατήρ του τὸν ἔκρυπτε, λέγων ἀφελῶς, ὅτι δὲν εἶχεν ἄλλον υἱόν, ἀφοῦ καὶ τοὺς ἑπτὰ τοὺς εἶχεν ἀπορριψαίη ὁ ἀπεσταλμένος Κυρίου!

Ὁ τραγικὸς βασιλεὺς ἴσως νὰ ἐπόθει ὡς νοσταλγὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἔβοσκε τὸ ποίμνιόν του εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Βηθλεὲμ. Ἡ ἐπεθύμει ἄρα νὰ ἐμπνεύσῃ φρόνημα εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὅπως ριφθῶσιν ἀποφασιστικοὶ εἰς τὸν κίνδυνον, καὶ ἐξώσωσι τὸ ταχύτερον τοὺς βεβήλους ἐχθρούς ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Βηθλεὲμ;

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τοῦτο, δύο ἀνδρεῖοι νεανῖαι, ἀκούσαντες τὸν πόθον τοῦ Βασιλέως, ἐξήγησαν κατὰ γράμμα τοὺς λόγους του καὶ λαβόντες δύο ἄσκους, ἐρριψοκινδύνευσαν ἐν καιρῷ νυκτός, διέσχισαν τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἔφθασαν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Βηθλεὲμ, ἐκεῖ ὅπου ἔβοσκε τὸ πάλαι ὁ θεόπνευστος βοσκὸς τὰ ποίμνια τοῦ πατρὸς του, κ' ἐγέμισαν τοὺς ἄσκους ἀπὸ τοὺς λάκκους τοῦ νεροῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπόθει νὰ πῖν ὁ Βασιλεὺς των. Ἐφθασαν ἀσφαλῶς εἰς τὸ στρατόπεδον, κ' ἐπαρουσίασαν τοὺς δύο ἄσκους πλήρεις εἰς τὴν σκηνὴν, ὅπου διενυκτέρευεν ἐν προσευχῇ ὁ Προφητάναξ, αὐτοσχεδιάζων ἕνα ἐκ τῶν θεσπεσίων ψαλμῶν του. «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω, ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου...»

Ἐδῶ πάλιν ἀπεδείχθη ἡ «ιδιοτροπία» τοῦ Δαυῖδ. Ὅποια ὑψηλὴ καὶ εὐγενεστάτη, ἀλλ' ἀκατάληπτος εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων, ιδιοτροπία! Ὡς εἶδε τοὺς ἄσκους πλήρεις ὕδατος, κ' ἔμαθε τὸ τόλμημα τῶν δύο

ἀνδρείων νεανίσκων δὲν ἠθέλησε νὰ πῆ· ἀλλ' ἐξέχεεν ὄλον τὸ ὕδωρ κατα-
γῆς, εἰς σπονδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ.

- «Οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ὅτι ἐν αἵματι ψυχῆς ἀνδρῶν ἐστίν· ἀλλὰ
σπείσομαι αὐτὸ Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου».

Μεγάλη τόλμη θὰ ἦτο ἂν ἀπεπειρώμεθα ἡμεῖς νὰ γράψωμεν ἐκ μέρους μας
καὶ μίαν λέξιν ὡς σχόλιον ἢ ἐρμηνείαν εἰς τὸ ὠραῖον τοῦτο καὶ τόσον
ποιητικὸν ἐπεισόδιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ σήμερον ἔχομεν Φῶτα καὶ εἶναι ἡμέρα
καθ' ἣν ἀγιάζεται ἡ φύσις τῶν ὑδάτων, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἀνακαλεῖ τόσα
θεσπέσια ρήματα ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Προφητάνακτος· «Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ
τῶν ὑδάτων, ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησε· Κύριος ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν»·
ἡμέρα καθ' ἣν ὁ ἱερός ὕμνογράφος ἐπικαλεῖται τὴν παρουσίαν του· «Δαυῖδ
πάρεσο πνεύματι τοῖς φωτιζομένοις· νῦν προσέλθετε ὡδε πρὸς Θεόν...», ἅς
μᾶς ἐπιτραπῆ μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ γεγονός τῆς δίψης τοῦ Δαυῖδ
εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μία συμβολικὴ πρόρρησις· ὅτι, ὅπως ὁ
Δαυῖδ ἐδίψησε τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο, ταχέως θὰ ἤρχετο χρόνος, ὅποτε ὅλη ἡ
ἀνθρωπότης ἔμελλε νὰ διψήσῃ καὶ νὰ ποθήσῃ νὰ δροσισθῆ ἀπὸ τὰ νάματα
τοῦ Ἰορδάνου, καὶ «ἀπὸ τῶν λάκκων τῆς Βηθλεέμ».

(1905)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΟΥΝΙΣΤΡΙΑΣ

Ἡ πάνσεπτος εἰκὼν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εἰκονιστρίας ἢ
Κουνίστρας, ἀπὸ πεντηκονταετίας ἤδη, ἀπόκειται ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῶν
Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς κωμοπόλεως Σκιάθου. Ἀρχῆθεν δὲ εὐρίσκετο εἰς τὸ
μονυδριον τῆς φερωνύμου Παναγίας τῆς Κουνίστρας, κατὰ τὴν δυτικὴν
ἀκτὴν τῆς νήσου Σκιάθου. Ἐκεῖ πλησίον, κατὰ τὴν πιστὴν παράδοσιν, ἔχει
εὐρεθῆ αἰωρουμένη ἐπὶ δένδρου πεύκης, δι' ἀποκαλύψεως πρὸς εὐσεβῆ
ἀσκητὴν, ἡσυχάζοντα ἐκεῖ, πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων καὶ πλέον. (Ὅρα τὸ
φυλλάδιον «Παναγία ἢ Κουνίστρα», ἐκδοθὲν ἐν Βόλῳ, τύποις Α.
Καραβατσέλου, 1903). Κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν 400 περίπου Μοναστηρίων
ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας, τῷ 1835, ὡν τὴν τύχην συνεμερίσθη καὶ τὸ
εἰρημένον μονυδριον τῆς Κουνίστρας, νέα ἀπόπειρα πρὸς ἐπανίδρυσιν τοῦ
μονυδρίου τούτου ἔγινε διὰ τοῦ συμπατριώτου μας ἱερομονάχου Διονυσίου
Ἐπιφανιάδου, κατέχοντος καὶ τὴν ἱερὰν εἰκόνα τῆς Κουνιστρίας. Ἡ
ἀπόπειρα μετὰ τινα ἔτη ἐναυάγησε, καὶ τότε ἡ σεπτὴ εἰκὼν τῆς Παναγίας
τῆς Κουνίστρας, τῷ 1851 ἢ 52, παρακατετέθη εἰς τὴν ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ
πατριαρχικὴν καὶ σταυροπηγιακὴν κοινοβιακὴν Μονὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ,
τῆς Ἀγαλλιανοῦς. Μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἔτη, τῷ 1859 ἢ 60, ἡ ἱερὰ εἰκὼν ἐδόθη
εἰς τὸν ἐνοριακὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἔκτοτε
ἐκεῖ εὐρίσκεται.

Ἡ κοινοβιακὴ Μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐκτίσθη μόνον περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ'
αἰῶνος, ἑκατονταετηρίδα ὅλην μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ μονυδρίου τῆς

Κουνίστρας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο σέβασμα καὶ προσκύνημα ὄλων τῶν χριστιανῶν τῆς νήσου, καὶ πολλῶν ἄλλων ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν ἐρχομένων, οὐδέποτε δὲ ἦτο Μονὴ ὑπὸ αὐστηρὸν κανόνα, ὅπως τὸ Κοινόβιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅπου δὲν εἰσήρχοντο γυναῖκες καὶ πλεῖστα ἄλλα κοσμικὰ

ἔθιμα ἀπηγορεύοντο. Ἐκεῖ, εἰς τὴν Κουνίστραν, ἐγίνοντο συχνότατα παννύχαι λιταὶ καὶ δεήσεις ὑπὲρ ἰάσεως πασχόντων προσαγομένων ἐκεῖ, καὶ ἔδενον τοὺς πάσχοντας ἢ τὰς πασχούσας δι' ἀλύσεων εἰς τοὺς δύο κρικούς τοὺς σωζομένους ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐπὶ τινος στήλης ἀντικρὺ τοῦ Προσκυνηταρίου, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ. Οἱ παρακατέχοντες δὲ τὴν εἰκόνα ταύτην πατέρες τῆς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μέχρι τοῦ 1859, μὴ θέλοντες ν' ἀναμειγνύωνται εἰς τὰ τοῦ κόσμου, παρέδιδον τὴν εἰκόνα εἰς τοὺς ἐφημερίους τῆς κωμοπόλεως, ὅπως οὗτοι ἀπελθόντες τελέσωσι τὴν πανήγυριν τῶν Εἰσοδίων, εἰς τὸ διαλελυμένον μονύδριον, κατ' ἔτος τὴν 21ην Νοεμβρίου. Εἶτα εὐθὺς μετ' ὀλίγον, οἱ εἰρημένοι πατέρες προέκριναν νὰ παραδώσωσι τὴν εἰκόνα, ὡς κοινὸν σέβασμα καὶ ἀγίασμα τῶν χριστιανῶν, εἰς τὸν κεντρικὸν ναὸν τῆς πόλεως. Ἐὰν δὲ τυχὸν ὑπάρχη, ὡς φέρεται, ἔγγραφον τοῦ τότε ἐπισκοπικοῦ ἐπιτρόπου πρὸς τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς καὶ τὸ Συμβούλιον, ὑπισχνουμένου νὰ παραδώσῃ πάλιν τὴν εἰκόνα ἐὰν ζητηθῇ, τοῦτο οὐδεμίαν πρακτικὴν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχη.

Τὸ τοιοῦτον ἔγγραφον ἐγράφη ἐξ ἀπλότητος τῶν τότε ἱερέων, μὴ πονηρευομένων, πρὸς σεβασμίους μοναχοὺς, ἐπίσης εἰλικρινεῖς καὶ ἐντίμους, ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ οἰονεὶ χάριν φιλοφροσύνης, ὅπως συνηθίζεται ἐκάστοτε, πᾶς διάδοχος νὰ φιλοφρονῆται τὸν προκάτοχον αὐτοῦ. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐνῶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, τῷ 1858 ἢ 1859, ὑπῆρχον ἐν τῷ Κοινοβίῳ πέντε ἱερομόναχοι (ὁ ἡγούμενος Ἀμβρόσιος, ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον εἰς τὴν ἡγουμενεῖαν Γρηγόριος Μίτας, ὁ μετ' αὐτὸν ἡγουμενεύσας, μέχρι τοῦ 1869, Θεόφιλος Κουλμενῆς, ὁ Ἰσίδωρος καὶ ὁ Παῖσιος· ὑπῆρχε δὲ τότε καὶ δεκαοκτὰς μοναχῶν· ὁ Σπυριδῶν Οἰκονόμος, ὁ Γερμανὸς Φτελιανός, ὁ χειρουργὸς Βενέδικτος, ὁ Σισώης Κυριακίδης, ἀρχαῖος δημοδιδάσκαλος, ὁ Γαβριήλ, Ἰωσήφ Βλάχος, Νικόδημος Μανασσῆς, Μεθόδιος Κρής, Ἰωάσαφ Κυθήριος, Γεδεὼν Κεφαλλονίτης, Ἀλύπιος Μπασδέκης, Δαμιανός, Συμεὼν, Χριστόφορος, Ἀρσένιος, Θεόκλητος, κλπ.), ἐνῶ, λέγω, τοσοῦτοι ἐπέζων μοναχοὶ γνήσιοι τοῦ Κοινοβίου, καὶ ὄχι ἀμόναχοι κοσμοπλάνητες, οὐδὲ μεταπομπαιοὶ ἐξ ἄλλων μερῶν, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐσκέφθη ποτὲ ν' ἀπαιτήσῃ τὴν εἰκόνα, οὐδ' ὁ τελευταῖος ἡγουμενεύσας μέχρι τοῦ 1869, Θεόφιλος Κουλμενῆς, καλῶς εἰδότες, ὅτι οὐδὲν εἶχον ἐπ' αὐτῆς κτητορικὸν δικαίωμα, ἦτο δὲ αὕτη ἀνέκαθεν, δικαίωματι καὶ πράγματι, κοινὸν σέβασμα καὶ ἀγίασμα τῶν χριστιανῶν τῆς Νήσου. Ὑπῆρξαν δὲ εἰς τὸ διάστημα τοῦτο πέντε Ἀρχιερεῖς, τρεῖς τῆς Χαλκίδος, καὶ δύο τῆς Δημητριάδος. Ἐκ τούτων οὐδεὶς ἠμφεσβήτησέ ποτε τὸ δικαίωμα τοῦ τόπου εἰς τὴν κατοχὴν τῆς εἰκόνας. Τούτων ὁ ἀρχαιότατος, ὁ Καλλίνικος Καμπάνης τῆς Χαλκίδος, ἀρχιερατεύσας ἐπὶ μακρὸν χρόνον (1852 - 1878), εἰς ὅλας τὰς περιοδείας του, διέτριβε πολλάκις ἐπὶ ἐβδομάδας εἰς τὸ ἱερὸν Κοινόβιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἄλλ' οὐτε αὐτὸς ἐζήτησε νὰ μεταβάλη τὰ καλῶς κείμενα, οὔτε οἱ πατέρες τοῦ Κοινοβίου ὑπέβαλον ποτὲ αὐτῷ παράπονόν τι ἢ ἀπαίτησιν ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα. Ἐὰν δὲ ἴσως ἐλλείπη εἰς τύπος ἐν τῇ διαδοχῇ τῆς κατοχῆς, ὁ νῦν ἐπίσκοπος Δημητριάδος, ἢ ὅστις ἀρμόδιος, εὐσεβῶς καὶ δικαίως θὰ πράξη ἀναγνωρίζων καὶ τυπικῶς τὸ οὐσιαστικὸν δικαίωμα τοῦ τόπου.

Οὐδέποτε ἡ σεπτὴ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Θεομήτορος τῆς Κουνιστρίας ἐχρησίμευσεν ὡς ἐμπόρευμα, καὶ πιστεύω, ὅτι ποτὲ δὲν ἐξήλθε τῆς νήσου. Ἐδῶ εἰς τὴν πτωχὴν νήσον μας δὲν ὑπῆρξαν συστηματικοὶ ἱεροκάπηλοι. Ἁγιασμοὶ γίνονται ὑπὸ τῶν ἐξ ἱερέων τῶν δύο ἐνοριακῶν ναῶν (ἐξ ὧν οἱ δύο ἴσως εἶναι πάμπτωχοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἀποζῶσι καὶ ἐκ τῶν κτημάτων των) τόσοι μετὰ τῆς εἰκόνας αὐτῆς, ὅσοι θὰ ἐγίνοντο καὶ ἄνευ τῆς εἰκόνας· ἐπειδὴ εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἐκράτησε συνήθεια, τοὺς ἐθιζομένους ἐκάστοτε ἁγιασμούς, τοὺς εἰς θεμέλια καὶ ἐγκαίνια, εἰς σκαρώματα καὶ καθελκύσεις καὶ ἀπόπλους πλοίων, τοὺς ἄλλοτε τελουμένους δι' ἄλλων ἱερῶν εἰκόνων, ὅπως τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους, τῶν Ἁγ. Αναργύρων, κτλ. (καὶ τοὺς ἐπὶ ἰάσει ἀσθενῶν) νὰ ἐπιτελῶσι κατ' ἀπαίτησιν τῶν πιστῶν δι' αὐτῆς τῆς πανσεβάστου εἰκόνας. Τὰ εἰσοδήματα, περὶ ὧν ἤκουσα νὰ μεγαλορρημονῇ ὁ περιεργὸς ἀπαιτητής, εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἀνάξια λόγου. Ὅταν πρὸ πέντε ἐτῶν ἐτυπώθη τὸ προμνημονευθὲν φυλλάδιον, ἐπωλήθη εἰς προαιρετικὴν τιμὴν, ἤτοι εἰσφορὰν, χάριν τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ τῆς Κουνιστρίας. Καὶ ὅλοι οἱ πατριῶταί μας, οἱ ἐπιδημοῦντες καὶ οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἔσπευσαν νὰ συνεισφέρωσι προθύμως καὶ ἀγογγύστως. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη ὑποψία περὶ εἰσοδημάτων τῆς εἰκόνας ἢ περὶ πλημμελοῦς αὐτῶν διαχειρίσεως εὐλόγως θὰ ἐγόγγυζον πολλοί. Καὶ αὐτὴ πάλιν ἡ εἰσφορὰ καὶ ἡ ἔκδοσις ἔγινε ὑπὸ τῶν κοσμικῶν χριστιανῶν, ὄχι ὑπὸ ἀνταπειτητῶν ρασοφορούντων. Τεκμήριον καὶ τοῦτο τοῦ τίνος εἶναι ἡ εἰκὼν, καὶ τίνες τὴν ἔχουσι κειμήλιον σεπτὸν καὶ σέμνωμα καὶ παρηγορίαν.

Ὁ λαὸς δὲ τῆς Σκιάθου δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ διεγερθῇ ὑπὸ ἱερέων ἢ ἄλλων ἰδιοτελῶν, ὅπως ἐρεθισθῇ, προκειμένου περὶ τῆς Παναγίας τῆς Κουνιστρίας. Ἄν καὶ δὲν περιφρονῇ, ὅπως ἄλλοι οἱ ἄγαν πολιτισμένοι τὸν κληρὸν, δὲν ὑπερτιμᾷ ὅμως τὴν ἀξίαν τῶν ἐξ ἀνάγκης πνευματικῶν πατέρων καὶ λειτουργῶν του· τοὺς σέβεται καὶ τοὺς ἀνέχεται. Ἄλλ' ἔχει ὑποκάρδιον, ἐκ γενεῶν ἤδη, τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ φίλτρον πρὸς τὴν ἱεράν καὶ θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Κουνιστρίας, καὶ διὰ τοῦτο συνεταράχθη - καθότι καὶ τὸ πάλαι ποτὲ εὐπρεπὲς Κοινόβιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ περιήλθε σήμερον εἰς θλιβερωτάτην κατάστασιν. Εἰς οὐδεὶς, δὲν δύναται νὰ φυλάξῃ τὴν εἰκόνα. Ὡς ἐμψύχῳ Θεοῦ κιβωτῷ, ψαυέτω μηδαμῶς χεῖρ ἀμυήτων. Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ φωτίσῃ τοὺς ἀρμοδίους.

Ὑστερόγραφον. - Ἦκουσα, ὅτι ὑπάρχουσι δύο, ἀντιφάσκουσαι πρὸς ἀλλήλας, διατάξεις, ἐν σχέσει πρὸς τὰ κειμήλια τῶν διαλελυμένων Μονῶν, ἐξ ὧν ἡ μία θεσπίζει τὴν κατάθεσιν τούτων εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ἄλλης πόλεως, ἡ δὲ εἰς τὰς διατηρουμένας Μονὰς τῆς αὐτῆς περιφερείας. Ἐὰν

οὕτως ἔχη, προδήλως ἢ πρώτη τῶν δύο τούτων διατάξεων εἶναι ἢ μόνη ὀρθή, καὶν προτέρα εἶναι, καὶν ὑστέρα.

Διότι πολλαχῶς ἠδικημένος ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἔκπαλαι εἶναι ὁ ἔγγαμος κληρὸς τῶν πόλεων, εἴλωτος βίον ζῶν, καὶ οὐχὶ οἱ καλόγηροι, οἵτινες, μὴ ἔχοντες ἰδίας οἰκογενείας νὰ θρέψουν, παντοῦ εὐρίσκουν πλούσια μοναστήρια πρὸς ἐγκαταβίωσιν, ἐὰν σωφρονῶσιν, ἀλλὰ προαιροῦνται τὸν ἄτακτον καὶ ἄστατον βίον, δι' ἔλλειψιν ἀληθοῦς καλογηρικῆς, τουτέστιν αὐτοθυσίας καὶ πειθαρχίας. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἰερά καὶ σεβασμία εἰκῶν εἶναι, ὅπερ δὲν ἀληθεύει, ἀπλοῦν νόημα ἐφημερίων τῆς ἡμετέρας πολίχνης, εὐλογώτερον καὶ δικαιότερον νὰ καρπῶνται τοῦτο οἱ ἕξ πενόμενοι ἱερεῖς τῆς Σκιάθου, ἢ ὁ μεταπομπαιῖος ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἡγούμενος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ - ἄλλωστε, εἰς τὴν νῆσόν μας τοῦλάχιστον, δυσκόλως ἀνοίγονται αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν, ἔστω καὶ πρὸς τελετὴν ἁγιασμοῦ, εἰς ἀγάμους καλογήρους. Πλὴν δὲν δύνανται ἐπὶ πολὺ νὰ ἰσχύωσιν ἀπαιτήσεις παράλογοι ἄνευ αἰδοῦς καὶ δίκης. Δεινοτάτη τῶ ὄντι ἡ σοφιστεία καὶ ἡ διαστροφή, ὡς λέγει ὁ θεῖος Παῦλος, τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. «Καὶ ἐξοίσει Κύριος ὁ Θεὸς ὡς φῶς τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ τὸ κριμὰ σου ὡς μεσημβρίαν» (Δαυῖδ).

(1908)